

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav hospodářských
a sociálních dějin

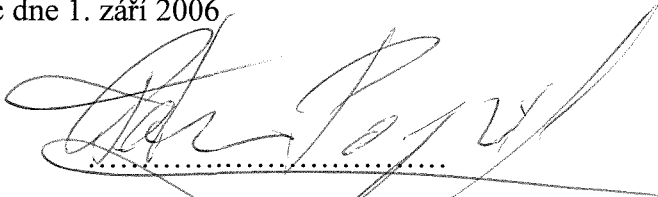
Sociální politika
Revolučního odborového hnutí
a příprava zákona o národním
pojištění v letech 1945-1948

Social Policy of
the Revolutionary Trade Union Movement
and Preparation of the National Insurance Act
in the Period of 1945-1948

Jméno autora: Petr Popel
Obor studia: historie-politologie
Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.
Datum podání práce: 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a s využitím uvedených pramenů a literatury.

Na Dobré Vodě u Českých Budějovic dne 1. září 2006

Petr Popel

Rád bych poděkoval především pani Lenislavě Fenckové za její pomoc při mé práci s fondy a literaturou Všeodborového archivu Českomoravské konfederace odborových svazů.

Dále bych rád poděkoval i všem ostatním, kteří mi pomáhali s mojí prací cennými radami a připomínkami. Velmi si vážím, že mi věnovali svůj čas a podělili se o své odborné vědomosti.

Obsah

Úvod	5
Zhodnocení použité literatury a pramenů	9
Inspirace ze zahraničí	17
Představy československého odboje o poválečném vývoji hospodářské a sociální politiky	23
Vznik Revolučního odborového hnutí	34
Organizační struktura ROH	39
Odbory na Slovensku	46
Změny poválečné sociální politiky	48
Vliv odborů na poválečnou sociální politiku	53
Role zmocněnců v sociálních institucích	55
Vliv veřejného mínění na změny v sociálním pojištění	59
Příprava zákona o národním pojištění	62
Význam hornického povolání pro obnovu hospodářství a zákon č. 44/1947 Sb. o hornickém pojištění	71
Sociálně-politická činnost na závodech	77
Česká sociální pomoc	83
Závěr	87
Seznam použitých zkratk	90
Seznam příloh	91
Seznam literatury	92
Přílohy	95
Příloha č. 1	96
Příloha č. 2	98
Příloha č. 3	103

Úvod

Po osvobození v květnu 1945 docházelo v poválečném Československu k rozsáhlým proměnám politického systému i celé společnosti. Již za války bylo jasné, že musí dojít k podstatným změnám. Vývoj se ubíral směrem doleva. Stát se měl stát více sociálním, než byl před válkou. Ale skutečná podoba těchto změn byla probojována až na sklonku války a po jejím skončení. Tehdy se rozhodovalo, které z těchto představ o budoucí podobě Československa se uskuteční, a které ne.

Do vývoje nově se vytvářející společnosti začala zasahovat i nově se formující odborová organizace. Právě úlohou Revolučního odborového hnutí v Československu po skončení druhé světové války se bude zabývat i tato diplomová práce. Jejím cílem bude zamyslet se nad rolí, jež připadla odborům v československém politickém systému v letech 1945 až 1948. Je nepochybné se domnívat, že odbory ovlivňovaly politický, ekonomický, sociální a i kulturní vývoj státu a staly se nejvýznamnější masovou organizací po válce.

Ale již samotný výběr tématu – Revoluční odborové hnutí - je příliš objemný. Popsat tak rozsáhlé a široké téma do všech podrobností není a ani nemůže být v možnostech této práce. Proto si musí klást cíl mnohem skromnější – zaměří se na sociální politiku Revolučního odborového hnutí. Přesto – jak jsem již výše alespoň naznačil a jak si dále podrobněji ukážeme – se jedná o jedno z důležitých témat této doby, které společně s hospodářskými problémy výrazně ovlivňovalo nově se formující společnost.

Poválečný vývoj sociální politiky není ovšem dost dobře možné pochopit, aniž bychom se alespoň stručně nezmínili o koncepcích na její budoucí vývoj, jež vznikaly během války. Právě tehdy se rodily v českém odboji ideové programy, které svými myšlenkami působily na podobu

poválečné sociální a hospodářské politiky. Popíšeme si i čím byly tyto programy ovlivněny a z jakých zdrojů čerpaly své inspirace.

Je samozřejmé, že i oblast sociální politiky je velmi různorodá. Po válce také došlo k výrazným změnám názorů na její smysl. Nás však bude především zajímat příprava nejdůležitějšího poválečného sociálního zákona v letech 1945 až 1948 – zákona o národním pojištění, který měl připravovanými dalekosáhlými změnami v nemocenském a důchodovém pojištění ovlivnit život - až na výjimky - téměř všech pracujících i nepracujících obyvatel státu.

Vezmeme-li v úvahu, že odborová organizace zastupuje práva zaměstnanců a hájí jejich zájmy, pak se práce na tomto zákoně nemohla obejít bez přímé účasti oborů. Bude proto jistě zajímavé sledovat do jaké míry se při jeho přípravě prosadil vliv Revolučního odborového hnutí a vliv jednotlivých politických stran.

Dále nás bude zajímat i uplatňování sociální politiky v praxi. Z tohoto důvodu se zaměříme na místo, v němž se pracující mohli s jejím vlivem potkávat nejčastěji. Podrobně si proto popíšeme i sociálně politickou činnost v podnicích a v závodech. Ukážeme si, kdo za její prosazování zodpovídal a jaké byly jeho povinnosti. Při této příležitosti se zmíníme i o závodních radách, jejich pravomocích a vztahu k Revolučnímu odborovému hnutí. Stručně se zaměříme i na některé další oblasti sociální politiky, jejichž činnost odbory ovlivňovaly. Zmíníme se o vytváření úřadů práce, o činnosti sociální pomoci a rozvoji sociální péče.

Abychom mohli lépe sledovat, jak se vyvíjely představy státu a Revolučního odborového hnutí na zlepšování sociální situace ve válkou zbídačeném Československu, dotkneme se i nejvýznamnějšího poválečného zaměstnání – hornictví. Vysvětlíme si, jakou roli sehrálo hornické povolání při obnově průmyslu a jak se tato skutečnost odrazila v nemocenském a důchodovém zabezpečení horníků. A srovnáme si

přístup státu k otázce sociálního zabezpečení v tomto povolání s přístupem vůči jiným skupinám pracujících.

Budeme-li chtít pochopit roli Revolučního odborového hnutí v československé poválečné společnosti, bude také nutné stručně se zabývat i organizační výstavbou ROH během války a po válce. Stranou pozornosti nezůstane ani specifický vývoj odborového hnutí na Slovensku. Po složitém předchozím vývoji se právě v této době vytvářela jednotná odborová organizace. A je jasné, že způsob organizace Revolučního odborového hnutí ovlivnil i jeho činnost.

Studium dějin Revolučního odborového hnutí se po pádu komunismu v roce 1989, v době, kdy bylo již možné svobodně publikovat pravdivé informace o uplynulých čtyřicetičtyřech letech, nestalo zájmem mnoha badatelů. Právě proto může být zajímavé sledovat vývoj této nejdůležitější masové organizace v poválečném Československu. Na druhé straně je obtížné interpretovat tento vývoj, pro nedostatek dílčích, podkladových studií o odborech, zbavených typického ideologického „nánosu“ lží a polopravd, které by umožňovaly souvislé a podrobné vylíčení jejich dějin. Ideologickému zkreslení se nevyhnuly ani publikace ze šedesátých let dvacátého století, kdy se nejvíce projevila snaha o očištění historie od vlivu politické moci. Z tohoto důvodu se prozatím žádný odborník nevyhne práci se „starší“ literaturou k dějinám ROH.

Problémům s literaturou se proto zákonitě nevyhnul ani autor této diplomové práce. I on musel z nedostatku nejnovějších publikací využívat i literaturu starší, vědom si přitom plně i jejich nedostatků. Je ovšem zapotřebí si znovu uvědomit, že toto téma, jež bude rozebíráno na následujících stránkách, není doposud řádně odborně zpracováno. Hlavní těžiště této práce neleží proto v počtu přečtené kvalitní odborné literatury, které je žalostně málo, ale především v důkladném studiu

archivních materiálů. Jedině takto připraven se může autor se vší skromností pokusit odpovědět na otázky, které si ve své práci položil...

Zhodnocení použité literatury a pramenů

Nejblíže se tématu této diplomové práce přiblížila svou publikační činností docentka Lenka Kalinová. V článku *Postoje obyvatelstva k sociálním otázkám v období státního socialismu - Lenka Kalinová* rozebírá vývoj veřejného mínění k sociálním problémům v jednotlivých etapách rozvoje státního socialismu - do roku 1948, v letech 1948 až 1968 a po roce 1968. Autorka nám zde zdařile ukazuje, jak i v socializující se společnosti vliv veřejného mínění ovlivňuje rozhodování držitelů moci.

Již název článku *Václava Průchy a Lenky Kalinové - Koncepce budoucí hospodářské a sociální politiky v československém odboji za druhé světové války* nám napovídá, že oba autoři se v něm soustředili na rozbor názorů na poválečný vývoj Československa v hlavních proudech odboje v letech 1939 až 1945. Podrobně analyzují názory zahraničního londýnského a moskevského i domácího českého a slovenského odboje. Poslední kapitolu věnují Košickému vládnímu programu, v jehož textu se odrazily rozdílné názory různých složek odboje. Autoři si všímají i zdrojů z nichž tyto programy vycházely a nebo se jimi nechaly inspirovat.

Revolučnímu odborovému hnutí věnuje *Lenka Kalinová* pozornost ve své knize *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*. Její cíl pro toto dílo je ovšem mnohem širší - zkoumá českou společnost v letech 1945 až 1948. Autorčin pohled na vývoj odborové organizace v této době je sice stručný, ale objektivní. I v některých dalších kapitolách autorka věnuje pozornost problémům, jež přímo souvisí se sociální politikou odborů. Patří sem především rozbor regulace zaměstnanosti, mezd, změn příjmového rozvrstvení, plánované změny národního pojištění a zdravotnictví.

Nejlépe se podmínky vzniku plánu na vybudování národního pojištění v poválečném Československu podařilo zachytit *Lence Kalinové* v článku *Změny sociálního systému v Československu po druhé světové válce v kontextu vývoje ve vyspělých zemích*. Autorka nejprve věnuje pozornost vzniku a rozvoji sociálního státu. Z významných myšlenkových proudů upoutal její pozornost především New Deal amerického prezidenta Franklina Delano Roosevelta a program sociální bezpečnosti předložený ve Velké Británii lordem Williamem H. Beveridgem. Dále pokračuje výkladem přestavby sociálního systému v Československu po roce 1945 a dalšími změnami sociálního zabezpečení po komunistickém převzetí moci v únoru 1948.

Z novějších knih je dále důležité jmenovat studii *Dalibora Státníka - Sankční pracovní právo v padesátých letech. Vládní nařízení o opatření proti fluktuaci a absenci č. 52/1953 Sb.* Dalibor Státník se zaměřil na zkoumání socialistické pracovní kázně. Svou práci ještě zúžil na rozbor negativní pracovní morálky – absence a fluktuace. A boj vlády a odborů proti ní, jenž vyvrcholil přijetím a téměř okamžitým odvoláním vládního nařízení o opatření proti fluktuaci a absenci č. 52/1953 Sb., které mělo zpřísnit tresty za porušování pracovní kázně. Těžiště této práce leží v popisu pracovního práva a pracovní morálky v letech 1950 až 1953 a let 1945-1948 se autor dotýká pouze okrajově v prvních kapitolách knihy. Pro roky 1945 až 1948 jsou především cenné rozbory některých důležitých zákonů z oblasti pracovního práva.

Z memoárové literatury je nutné především zmínit se o velmi zdařilých pamětech s velkou výpovědní hodnotou *Pohled zpět: život ve vírech 20. století: psáno v Readingu v letech 1999-2000 - Růženy Volínové-Bernardové*. Autorka byla jednou z nejvýše postavených žen v poválečných odborech. V letech 1945 až 1948 pracovala v Ústřední radě odborů jako předsedkyně národohospodářské komise a byla členkou jejího prezidia. V knize popisuje svůj život za první republiky, za

okupace, po válce a po nucené emigraci ve Velké Británii. Paměti jsou důležité i líčením života jejího manžela – významného sociálně demokratického politika Viléma Bernarda. Bohužel nelze než souhlasit s obsahem úvodu k pamětem od Josefa Tomeše - je opravdu velká škoda, že autorka nevěnovala svému poválečnému působení ve významných funkcích v ÚRO více pozornosti.

Naopak za velmi nepovedené je nutno označit paměti *Petr Tax - Osudová rozcestí a Evžen Erban*. Evžen Erban i ve svých pamětech potvrdil pověst muže, který dokáže přežít v jakémkoliv režimu. Paměti jsou neukončené. V prvním díle se zabývá svým mládím, ve druhém dobou okupace a poválečným obdobím a ve třetím dobou před a po únoru 1948. Evžen Erban jako bývalý generální tajemník ROH nepřináší ve svých pamětech potencionálním čtenářům a badatelům žádné nové informace o dějinách odborů, které by již nebyly dávno známé. Hlavní dějinné události doby spíše zamlžuje a zkresluje, než aby se snažil o jejich interpretaci. Práce místy spíše připomíná nezdařený pokus o esejistické zhodnocení daného období. Autor také často „odbíhá“ od tématu, aby komentoval politické události po roce 1989. Nejlépe a nejpodrobněji je v knize popsána účast odborů v květnovém pražském povstání.

Právním postavením odborů v československém zákonodárství od roku 1867 až do roku 1990 se v článku *Historie odborů, jejich postavení a právní subjektivita* zabývá právnička *Marta Očovská*. Autorka zkoumá právní subjektivitu odborů rozbohem nejdůležitějších zákonů, které určovaly jejich práva a povinnosti. Bez právní subjektivity by odbory nemohly vlastnit a spravovat ani svůj majetek.

O obhajobu politických rozhodnutí prezidenta Edvarda Beneše od mnichovské krize až do prezidentovy smrti se v knize *Prezident Beneš mezi Západem a Východem* pokusil *Eduard Táborský*. Kniha vyniká hlubokou analýzou prezidentovy osobnosti. Eduard Táborský jako

tajemník prezidenta Beneše v ní zasvěceně popisuje vývoj prezidentových názorů na řešení tehdejší politické situace i na řešení hospodářských a sociálních problémů.

Edvarda Beneše jako politika a státníka v průběhu jeho života nám představuje v knize *Edvard Beneš: politický životopis - Zbyněk Zeman*. Autor se zabývá rozbořem všech důležitých mezníků prezidentovy politické kariéry. Podrobně v knize analyzuje i vývoj názorů prezidenta Beneše na možnost spolupráce se Sovětským svazem

Ze sociologické literatury je nutné zmínit práci *Martina Potůčka - Sociální politika*. Autor se ve své práci zabývá teoretickým rozbořem současné sociální politiky. Pro historika sociálních dějin je publikace přínosná popisem historického vývoje sociální politiky v Německu, ve Švédsku a v Československu. Pozornost z hlediska našeho tématu si zaslouhuje i kniha *Miloše Večeři - Sociální stát: východiska a přístupy*, v níž se autor věnuje podrobnému teoretickému vymezení pojmu sociální stát (welfare state).

Ze starší literatury je zapotřebí na prvním místě jmenovat práci *Karla Růžičky - ROH v boji o rozšíření moci dělnické třídy 1945-1948*. Autor ve své knize předkládá po faktografické stránce ucelený přehled o vývoji dějin ROH v letech 1945-1948. Zaměřil se především na politickou úlohu odborů a podrobně mapuje všechny důležité etapy, jimiž musely odbory v uvedeném období projít. Kniha je založena na podrobném studiu archivního materiálu i řady dobových novin a odborných časopisů. Přestože dílo bylo napsáno již v době komunismu je důležité jako cenný zdroj faktografických informací.

V uvolněné době šedesátých let vznikla kromě publikace Karla Růžičky i další důležitá práce. *Nástin dějin československého odborového hnutí. Od vzniku prvních organizací odborového typu do období nástupu k výstavbě socialismu*. Autoři v ní sledují vývoj odborového hnutí na českém území od druhé poloviny devatenáctého století do padesátých let

dvacátého století. Soustředují se na zhodnocení úlohy odborů v jednotlivých časových obdobích. Vzhledem k celkovému rozsahu knihy se autoři mohli zaměřit pouze na stručný popis nejdůležitějších událostí. Proto i pro období v letech 1945 až 1948 jsou autoři méně podrobní než práce Karla Růžičky.

Pod názvem *Vznik Revolučního odborového hnutí* publikoval kolektiv autorů pod vedením *Václava Jiší* sborník dokumentů z let 1944 až 1946. Sborník přináší řadu novinových článků, projevů, rezolucí a dalších dokumentů vztahujících se jak k dějinám českého odborového hnutí, tak slovenských odborů. Symbolicky končí dubnovým I. všeodborovým sjezdem, jímž byla ukončena důležitá etapa ve vytváření jednotné odborové organizace. Jak již napovídá úvod ke sborníku od *Václava Jiší*, autoři viděli vývoj ROH značně zkresleně. Samotnému sborníku lze vytknout nekritický výběr pramenů. Zarážející je například publikování několika projevů *Klementa Gottwalda* včetně jeho projevu na I. všeodborovém sjezdu a naproti tomu naprosté opomenutí výroků představitelů ostatních politických stran k úloze ROH v poválečné republice.

Knižně bylo vydáno i programové prohlášení vlády Národní fronty Čechů a Slováků - *Košický vládní program*. Nová vláda si v tomto dokumentu vydaném na konci války vytyčila priority pro poslední fázi bojů a pro poválečnou rekonstrukci osvobozené republiky. *Košický vládní program* měl proto velký význam pro následný vývoj státu. Jsou v něm vyjádřeny i názory na formování budoucí sociální politiky a úlohu odborové organizace ve společnosti.

Dále je zapotřebí jmenovat dnes již klasické dílo prezidenta *Edvarda Beneše* - *Demokracie dnes a zítra*. První část knihy byla napsána na počátku roku 1939. Vlastně se jedná o soubor přednášek, které absolvoval *Edvard Beneš* na chicagské univerzitě od února do června 1939. V nich vysvětluje jak myšlenkový a politický vývoj Evropy

ovlivňoval formování moderní demokracie. Mnohem důležitější je druhá část knihy, na níž autor pracoval v druhé polovině roku 1941 a na počátku roku následujícího. V ní vyjadřuje své názory na poválečné uspořádání Evropy a světa a přemítá o budoucnosti demokracie. Tato část knihy proto obsahuje i řadu podstatných názorů Edvarda Beneše na budoucí změny v osvobozeném Československu.

Antonína Zápotockého jako odboráře, politika a člověka nám představuje publikace *Antonín Zápotocký ve vzpomínkách součastníků* editovaná *Jitkou Klementovou*. Vzpomínky odborových funkcionářů, umělců a lidí, kteří se s ním v různých situacích během jeho života setkali, místy hraničí s glorifikací Zápotockého osobnosti. Značně nekriticky je zde například podán jeho názor na poválečný vývoj umění. Přesto nám některé příspěvky poodhalují kus pravdy o odborové činnosti jejího předsedy. Příspěvky jsou rozloženy tak, aby postihly řadu problémů poválečné doby, s nimiž se musely odbory v čele s Antonínem Zápotockým potýkat a řešit je.

Příprava zákona o národním pojištění byla samozřejmě pozorně sledována i denním tiskem. Názory na řešení tohoto problému z pohledu komunistické strany tlumočilo Rudé právo. Právě na ně se ve svém článku *O národním pojištění na stránkách Rudého práva* zaměřil *Zdeněk Deyl*. Autor v něm podrobně anotuje články a zprávy o přípravě a prosazení zákona o národním pojištění, které byly v Rudém právu publikovány v období od května 1945 do října 1948. Zveřejněné materiály nám umožňují udělat si chronologický obraz o vývoji sociální politiky v uvedeném období. Autorovi lze vytknout neobjektivnost. Hlavní zásluhy za prosazení zákona o národním pojištění připisuje mylně pouze komunistické straně.

Ve dnech 19. až 22. dubna 1946 se konal I. všeodborový sjezd. Při této příležitosti byla publikována značně obsáhlá *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*. Zpráva

pojednává o vzniku, vývoji a organizaci Revolučního odborového hnutí od května do prosince 1945. Obsahuje zprávy všech ústředních komisí, ústředních výborů, krajských odborových rad i zprávu Ústredia odborových sväzov Slovenska. Nese se v duchu euforie z nabyté svobody a možnosti budování jednotné organizace. Je zpracována do velmi podrobných detailů jak orgány ústředními, tak i regionálními.

Mnohem více je dobou svého vzniku poznamenána *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí ROH od I. do II. všeodborového sjezdu*, která byla vydaná u příležitosti konání druhého všeodborového sjezdu ve dnech 11. až 15. prosince 1949. Jejím úkolem bylo zhodnotit celkový vývoj odborů od I. všeodborového sjezdu k II. sjezdu. Ve skutečnosti, protože činnost odborů ve sledovaném časovém úseku navazovala na předchozí vývoj od konce války, kniha hodnotí již i toto období. Umožňuje nám především nahlédnout do vnitřní organizace odborů. Odhaluje nám zájmy, které se staly nedílnou součástí politiky odborů. Sem patří nejenom úsilí o hospodářskou obnovu státu, ale i snaha o budování základů nové sociální politiky a péče v oblasti výchovy a kultury.

Sledovat vývoj odborů po květnu 1945 je nemyslitelné bez znalosti zákonů. Poválečné *sbírky zákonů a nařízení* obsahují nejenom základní zákony, které zakotvují právní existenci ROH a závodních rad, ale i další zákony bez nichž není možné pochopit činnost odborů. To platí zejména pro studium sociální politiky odborů.

Právě z tohoto důvodu je důležitá dobová kniha *Aloise Jindřicha*, v níž podává z právního hlediska výklad sociálního pojištění. V prvním díle *Sociální (národní) pojištění, Systematika* provádí podrobný výklad pojmů a zásad na nichž je sociální pojištění budováno u nás i v cizině. Historického vývoje si všímá tehdy, pokud je toho potřeba pro jeho správné pochopení. Ve druhém díle *Národní (sociální) pojištění, Část zvláštní* pojednává o národním pojištění. Pro právní stav v letech 1945 až

1948 je podstatné, že se před tímto výkladem zmiňuje i o vývoji a platném právu československého veřejnoprávního sociálního pojištění do účinnosti zákona o národním pojištění od roku 1945.

Všechny důležité prameny k dějinám Revolučního odborového hnutí jsou uloženy ve Všeodborovém archivu Českomoravské konfederace odborových svazů. Fondy jsou úplně vzhledem ke skutečnosti, že skartace v nich byla prováděna v minimální míře. Určitou nevýhodou je strohost fondů řídicích orgánů ÚRO – sekretariátu a představenstva.

Některé další materiály můžeme nalézt i v Národním archivu. Jedná se především o fond Ministerstva práce a sociální péče, jež se společně s odbory spolupodílelo na formování poválečné sociální politiky, a fond odborové komise ÚV KSČ a odborového oddělení ÚV KSČ, který nám umožňuje zkoumat odbory z pohledu jedné z politických stran. Částečně se ke studiu dějin Revolučního odborového hnutí dají využít i dokumenty z Archivu Československé strany sociálně demokratické. Bohužel velkou nevýhodou je především neúplnost fondu z let 1945-1948.

Inspirace ze zahraničí

Československo bylo vždy státem, který navazoval ve svém vývoji na moderní civilizovaný svět, s jehož myšlenkovou tradicí nikdy neztratil kontakt. Prosazování nových hospodářských a sociálních projektů v poválečném období není proto dost dobře možné pochopit, aniž bychom se alespoň stručně nezabývali zdroji, které je k těmto změnám inspirovaly. Změny v sociálních systémech jednotlivých evropských států spojené s novými teoretickými koncepcemi se vždy nakonec určitým způsobem promítly i do života české společnosti.

Myšlení mnoha odborníků i politiků změnila především světová hospodářská krize v třicátých letech dvacátého století. Krize působila svou dlouhodobostí spojenou s masovou nezaměstnaností. Většina tržních ekonomik byla ovlivněna jejími celosvětovými důsledky. Ukázalo se, že je nutné hledat nové mechanismy jak reagovat na stávající situaci, neboť pod jejím tlakem staré systémy přestávaly fungovat.

Nejvlivnějším teoretikem této doby byl anglický ekonom John Maynard Keynes.¹ Jeho rané práce se staly zdrojem inspirace pro řešení důsledků krize. On pak později po přihlédnutí k praktické aplikaci svých teoretických poznatků vydal v roce 1936 své neslavnější dílo *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (*The General Theory of Employment, Interest and Money*). Keynes se domníval, že nemocnou ekonomiku je možné vyléčit pouze pomocí zvýšení poptávky. Aby dosáhl svého cíle, doporučoval podpořit zvýšení investic a spotřebu obyvatelstva. Protože v normální tržní ekonomice neexistovaly síly, které by něco takového provedly, měl řízení ekonomiky vnějšími zásahy usměrňovat stát.

---

¹ Podrobněji viz. KALINOVÁ, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, s. 15-18.

Keynesovy myšlenky se začaly v plné míře uplatňovat po skončení druhé světové války. V průběhu třicátých let ovlivnily především Spojené státy americké.² Tento liberální stát musel v důsledku zničující hospodářské krize opustit tradičně obhajované zásady individualismu a vybudovat jistý model sociálního státu. Obnovu hospodářství zahájil New Deal amerického prezidenta Franklina Delano Roosevelta. Vážná situace byla řešena zásahy státu do hospodářství. Stát podporoval investování nevyužitých finančních zdrojů, upravoval daně, prostřednictvím veřejných investic vytvořil řadu míst pro nezaměstnané a pro ochranu občanů před sociálními riziky přijal řadu sociálních zákonů. Po odeznění krize se Spojené státy americké postupně vrátily k původnímu liberálnímu modelu.

Nejvýznamnější sociální projekt byl během druhé světové války vypracován ve Velké Británii.³ Již od června 1941 pracovala na reformě britského systému sociálního zabezpečení mezivládní komise. Hotový návrh na reformu pod názvem Sociální pojištění a příbuzné služby, tzv. Beveridge Report (Social Insurance and Allied Services: Report by Sir W. Beveridge), předložil její předseda veřejnosti 20. listopadu 1942. Vláda jeho obsah projednala v následujícím roce. Ambiciózní projekt měl zlepšit životní podmínky obyvatelstva eliminací hlavního problému sociální bezpečnosti – nezaměstnanosti. Projekt se měl vztahovat na všechny občany, sociální rizika a všechna sociální zla (bídu, nemoc, nevědomost, zanedbanost, špínu a zahálku). Ochranu před

---

² Podrobněji viz. KALINOVÁ, Lenka: *Změny sociálního systému v Československu po druhé světové válce v kontextu vývoje ve vyspělých zemích*. In: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, Sv.1. (ed.) Kárník, Zdeněk, Kopeček, Michal, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, 2003, s. 124-126. KALINOVÁ, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*, s. 18-19.

³ Podrobněji viz. POTUČEK, Martin: *Sociální politika*. Praha: Slon, 1995, s. 19-24. KALINOVÁ, Lenka: *Změny sociálního systému v Československu po druhé světové válce v kontextu vývoje ve vyspělých zemích*, s. 126-133. KALINOVÁ, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*, s. 20-24.

nezaměstnaností a před dalšími riziky mělo zajišťovat sociální pojištění, státní sociální pomoc a různé druhy příspěvků, např. příspěvky na děti nebo na státní zdravotní péči. Počítalo se také s částečným zestátněním. I v případě programu sociální bezpečnosti ve Velké Británii, který svou hloubkou a rozsahem v mnohém převyšoval Rooseveltův plán, byl jeho skutečným duchovním otcem John Maynard Keynes.

Později v roce 1944 publikoval William Beveridge práci *Plná zaměstnanost ve svobodné společnosti (Full Employment in a free Society)*. V ní podrobněji rozpracoval vlastní názory na řešení nezaměstnanosti a podal rozbor předcházejících ekonomických krizí. S jménem lorda Beveridge je spojen i odborný výraz „welfare state“, který byl použit v obou zmíněných dílech.⁴

S měnícím se poměrem sil ve světě během druhé světové války začal být čím dál tím více patrný i vliv Sovětského svazu. Na mnohé působila atraktivita modelu plánovaného hospodářství. S chybějícími informacemi o skutečném stavu sovětské ekonomiky se tento model mohl stát vzorem pro ostatní státy. Nejinak tomu bylo i v případě Československa. Mnozí také žili v mylné představě o reformovanosti sovětského systému.

K tomuto názoru se přikláněl i český prezident Edvard Beneš.⁵ I on si uvědomoval odlišnost systému sovětského socialismu od demokratického systému. Přesto věřil v jeho postupný vývoj a dokonce nacházel mezi ním a druhým, demokratickým systémem řadu podobností. Ve své knize *Demokracie dnes a zítra* si poznamenal: „naproti tomu mají oba tyto systémy pro celou řadu koncepcí a zásad filosofických a mravních základnu stejnou: uznávající rovnost lidí a

---

⁴ Skutečným autorem pojmu byl londýnský arcibiskup, který nový pojem použil při srovnávání britského a německého systému. Viz. VEČEŘA, Miloš: *Sociální stát: východiska a přístupy*. Praha: Slon, 1993, 43-51.

⁵ Srov. ZEMAN, Zbyněk: *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 200-262.

národů, jsou universalistické, humanistické, internacionální a pacifistické. Uznávajíce společenství vědy a pravdy všem lidem a národům, jsou racionalistické a intelektualistické. Společné a stejné dobro všech lidí a všech národů je jim měřítkem veškeré sociální a veřejné politiky“.⁶

Velkou měrou k orientaci Československa na Sovětský svaz přispěla i mnichovská dohoda. Edvard Beneš prožil hluboké zklamání ze zrady Francie a Velké Británie v době mnichovské krize. A tato hluboká deziluze z víry v západní státy se promítla i do jeho postojů a způsobu myšlení během války. Nikdy nepochyboval o skutečnosti, že Sovětský svaz bude vývojem událostí zatažen do probíhajícího konfliktu. A také předpokládal, že po skončení války bude hrát významnou úlohu v poválečném uspořádání světa. Protože západu přestal důvěřovat, rozhodl se proto nakonec orientovat svou zahraniční politiku směrem na východ. Sám si již odpověděl na otázku, kterou si položil: „Je možné soužití a spolupráce mezi sovětským socialistickým systémem a novou přebudovanou demokracií ... Ano nebo ne? Odpovídám opět, že ano.“⁷ Edvard Beneš začal revidovat své názory teprve v souvislosti s jednáním sovětských vojenských orgánů na území Podkarpatské Rusi.

Je samozřejmé, že nebyl sám, kdo v londýnské emigraci dospěl k takto významným změnám názorů. Situace se stala ještě mnohem jasnější po přepadení Sovětského svazu Německem. Následkem této události došlo dne 18. července 1941 v Londýně k podpisu vojenské dohody mezi ČSR a SSSR o spojenectví a o společném postupu ve válce proti fašistickému Německu. Tímto aktem byla prozatímní československá vláda uznána za rovnoprávného partnera a člena protihitlerovské koalice. Edvard Beneš pak završil postupnou změnu

---

⁶ BENEŠ, Edvard: *Demokracie dnes a zítra*. Praha: Čin, 1946, s. 253.

⁷ Tamtéž, s. 256.

orientace zahraniční politiky návštěvou Moskvy⁸ a podpisem československo-sovětské smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci 12. prosince 1943. Tímto podpisem předurčoval, že v poválečném období bude Československo rozvíjet vzájemné styky především se Sovětským svazem. Již součástí této smlouvy bylo také ujednání o rozvoji vzájemných hospodářských kontaktů.

O osudu Československa se rozhodovalo i na mezinárodní úrovni. Jednání představitelů tzv. Velké trojky Josefa Vissarionoviče Stalina, Franklina Delano Roosevelta a Winstona Churchilla v Jaltě na Krymu posunulo československé území do zóny sovětského vlivu. A nezanedbatelný pro pozdější uspořádání světa byl i faktický vývoj válečných událostí, kdy většinu republiky osvobodila Rudá armáda.

Se sovětským vlivem na poválečný život československé společnosti počítala i nová vláda Národní fronty Čechů a Slováků. Ve svém programovém prohlášení tzv. Košickém vládním programu uvedla: „Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech – vojensky, politicky, hospodářsky, i kulturně ... Zcela nově bude vybudován i v kulturním ohledu náš poměr k největšímu našemu spojenci – SSSR. K tomuto cíli nejen bude z našich učebnic a pomůcek odstraněno vše, co tam bylo antisovětského, mládež bude i náležitě poučována o SSSR. Ruský jazyk bude proto v novém učebním plánu z cizích jazyků na prvním místě. A bude postaráno i o to, aby naše mládež nabyla potřebných vědomostí o vzniku, zřízení, vývoji, ekonomii a kultuře SSSR. Na univerzitách k tomu účelu budou zřízeny i nové stolice: dějin SSSR, ekonomiky SSSR a práva SSSR.“⁹

Sovětský vzor se v plné míře uplatnil v Československu při přestavbě sociálního systému po únoru 1948. Zákon o národním pojištění

---

⁸ Srov. TÁBORSKÝ, Eduard: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 162-203.

⁹ *Košický vládní program*. Praha: Svoboda, 1974, s. 11, 35-36.

č. 99/1948 Sb. ještě ani nezačal řádně fungovat a již se začalo uvažovat o jeho přeměně. Inspirace pro jeho změnu byla již hledána pouze na východě. V důvěrném návrhu zásad pro novou úpravu dávek nemocenského pojištění se konstatovalo, že „si bere za vzor státní sociální pojištění v SSSR“ a „současně bylo při její přípravě přihlédnuto k úpravám k nimž došlo v poslední době v lidově demokratických státech“.¹⁰ Podobné slovní formulace bychom našli i v tajném návrhu zásad pro přebudování důchodového pojištění.

---

¹⁰ Národní archiv, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha-oddělení-odborová komise ÚV KSČ, odborové oddělení ÚV KSČ (KSČ-ÚV-40), sv. 7, aj. 166.

Představy československého odboje o poválečném vývoji hospodářské a sociální politiky

Zkušenosti s řešením velké hospodářské krize v třicátých letech dvacátého století získalo i Československo. Klesající výroba a stoupající nezaměstnanost i tady vedly k přijetí mimořádných opatření. Postupně stoupala úloha státu při řešení hospodářských a sociálních problémů. Dne 9. června 1933 byl vydán zákon o mimořádné moci nařizovací, tzv. zmocňovací zákon, který vybavoval vládu rozsáhlou pravomocí při řešení krize.

Již v této době znala československá odborná veřejnost i politikové myšlenky Keynesovy teorie, New Dealu i ekonomiky národohospodářského plánování v SSSR. Někteří se s těmito myšlenkami již v průběhu předválečných let ztotožnili a pokoušeli se je aplikovat při řešení hospodářské krize.

Později, když v průběhu druhé světové války formulovaly jednotlivé složky odboje své koncepce o budoucím poválečném vývoji v Československu, se všechny nebo některé z těchto dřívějších zkušeností staly zdrojem inspirace pro jejich program. K těmto myšlenkovým zdrojům ještě později přibyl již výše zmíněný sociální projekt lorda Beveridge. Na způsob myšlení představitelů odboje působila i radikální situace během války. Nesmíme ovšem zapomínat ani na působení tradice vlastních, československých ekonomických a sociálních myslitelů, včetně duchovního odkazu sociální filozofie prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka.

Právě v této době musíme hledat počátky budoucího vývoje v Československu. Jednotliví představitelé odboje si během války vytvořili teoretické názory na pozdější směřování hospodářské a sociální

politiky po válce a později v osvobozené republice se své názory snažili prakticky uplatnit.

Československý exil v Londýně věnoval značnou pozornost především sociálnímu projektu sira Williama Beveridge.¹¹ Svědčí o tom skutečnost, že již v lednu 1943 pořídil dr. Jiří Fischer pod názvem Plán sociální bezpečnosti jedenasedmdesáti stránkový výtah z Beveridgeovy zprávy. Tým britských odborníků přitom zprávu dokončil jenom před několika měsíci. Vydání knihy bylo o to cennější, že předmluvu pro československé čtenáře napsal sám William Beveridge. V ní vyzdvihl význam sociálního pojištění pro všechny státy. Ale upozorňoval, aby každý stát přihlédl ke specifikám dané země. Byl velmi potěšen, že vláda Československé republiky vydala uvedenou publikaci a vyjádřil přání, aby jeho dílo prospělo československému národu. Upozorňoval, že Československo, které je obsazeno společným nepřítelem, bude muset před zahájením hospodářských a sociálních reforem nejdříve provést rozsáhlé dílo „hmotné rekonstrukce“. Na propagaci a rozboru Beveridgeových prací z roku 1942 a 1944 se podíleli v Londýně především sociální demokraté František Němec a Jaromír Nečas v časopise Čechoslovák nebo ve vlastních pracích. Úvod k výtahu z jeho díla napsal tehdejší ministr sociální péče a zdravotnictví v exilové vládě slovenský sociálně demokratický politik Ján Běčko. Po osvobození začaly podobné články vycházet i v Československu především v časopisech Sociální revue a Svépomoc.

Nutnost změn si uvědomoval i prezident Edvard Beneš. On sám měl vlastní názor na řešení řady problémů již na podzim 1941 a na počátku roku 1942, kdy pracoval na knize Demokracie dnes a zítra. O jeho názorech na vývoj a možnost spolupráce se Sovětským svazem jsme

---

¹¹ Viz. KALINOVÁ, Lenka: *Změny sociálního systému v Československu po druhé světové válce v kontextu vývoje ve vyspělých zemích*, s. 136-137. KALINOVÁ, Lenka: *Východiska a očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945-1948*, s. 31-32, 111-113.

se již zmínili. Edvard Beneš zde také provedl rozsáhlou kritiku předchozího demokratického systému. Předválečné demokracii vytýkal řadu nedostatků. Mimo jiné se domníval, že „dnešní buržoasní demokracie neměla odvahy a schopnosti řešit důrazněji a soustavněji hlavní problémy sociální a zasáhnout ostřeji do hospodářské struktury moderní společnosti tak, jak to stát a společnost začátku XX. století potřebovaly (na příklad nevyřešení problému nezaměstnanosti!)“.

Přesto zůstával nadále zastáncem demokracie, věřil v ní, ale zároveň si uvědomoval nutnost reform. Dobře věděl, že předchozí léta poodhalila i její nedostatky, které bude nutné po válce odstranit nebo je alespoň určitým způsobem zmírnit. „Nejdu tak daleko a v možnost a nutnost opravdového *postupného* přerodu dnešní demokracie věřím a usiluji o to“, napsal Edvard Beneš. „Soudím však, že dnešní demokracie k některým strukturálním změnám společnosti – má-li se ve své velmi změněné formě zachovat – sáhnouti musí. Myslím také, že je to možno a že to bude opravdu znamenat *začátek* socializačního procesu v poválečných státech demokratických.“

Edvard Beneš si dále velmi dobře uvědomoval, že právě probíhající válka, která navazuje na předchozí dějinný vývoj, sebou přinese opět i značnou změnu společenských poměrů. Soudil, že demokracie politická již nebude stačit, bude nutné vytvořit novou demokracii, „demokracii sociální a hospodářskou“. Zároveň se domníval, že tyto změny budou mnohem radikálnější než doposud a vyžádají si rozsáhle změny společnosti. Sám o tom napsal: „Ani sociální zákonodárství a sociální reformismus konce XIX. a začátku XX. století, v řadě pokrokových států usilovně prováděný, už dnes nestačí. Nutno sáhnout hlouběji k opatřením strukturálním, tj. kolektivizujícím a socializujícím.“¹²

---

¹² Uvedené citace viz. BENEŠ, Edvard: *Demokracie dnes a zítra*, s. 213, 244-245.

Komunistický odboj v Moskvě žádný program, který by shrnoval jeho plány na změny v hospodářské a sociální politice nevypracoval. Komunisté se během války soustředili na řešení politických otázek. Zvolili novou strategii. Ustoupili od svých starších radikálních požadavků a snažili se o získání moci v Československu. Cíle ekonomické a sociální blíže nespecifikovali, jejich řešení mělo přijít na řadu až po upevnění politického postavení. K vyjasnění názorů mezi Edvardem Benešem a vedením komunistické strany došlo při jeho návštěvě Moskvy ve dnech 13. až 18. prosince 1943. Hlavní pozornost při tomto jednání byla věnována řešení politických otázek.

Teoretické plány na budoucí uspořádání země vznikaly i v domácím československém odboji. Významný ideový program vytvořilo odbojové hnutí Petiční výbor věrni zůstaneme (PVVZ).¹³ Okruh jeho členů tvořili především levicově smýšlející lidé a odboroví pracovníci. V programovém dokumentu *Za svobodu do nové Československé republiky*, který byl kolektivním dílem, se autoři vyrovnávali se současnou situací i formulovali své názory na poválečný vývoj státu. Na jaře 1940 Petiční výbor věrni zůstaneme společně s dalšími odbojovými skupinami (Obranou národa a Politickým ústředím) vytvořil Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD). ÚVOD schválil dokument jako oficiální program odboje. Jeho autoři očekávali rozsáhlé změny po válce spojené s výraznou socializací Československa. Požadovali odstranění nezaměstnanosti a hospodářských krizí. Stavěli se za zavedení plánovaného hospodářství, provedení pozemkové reformy a zachování

---

¹³ Podrobněji viz. KALINOVÁ, Lenka: *Východiska a očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945-1948*, s. 32-40. PRŮCHA, Václav, KALINOVÁ, Lenka: *Koncepce budoucí hospodářské a sociální politiky v československém odboji za druhé světové války*. In: *Acta Oeconomica Pragensia*, 2005, roč. 13, č. 3, s. 93-96. Srov. i DUBSKÝ, Vladimír, GOSIOROVSKÝ, Miloš, HRADILÁK, Zdeněk, aj.: *Nástin dějin československého odborového hnutí. Od vzniku prvních organizací odborového typu do období nástupu k výstavbě socialismu*. Praha: Práce, 1963, s. 309-310.

pouze malého a středního soukromého kapitálu. Dále se zabývali i celou řadou dalších problémů, např. sociální politikou, školstvím, zdravotnictvím atd. Práce na stosedmdesátitří stránkovém dokumentu byly ukončeny na podzim 1941. Většina představitelů PVVZ se nedožila po svém zatčení v říjnu 1941 konce války. Přesto myšlenky jejich programu působily dál na československý odboj a ovlivnily i obsah Košického vládního programu.

Odborné přípravy na reformu sociálního pojištění začaly v domácím prostředí také již během války. Podle vzpomínek dr. Bohumíra Šmýda¹⁴ za ním na konci léta 1942 přijel do Zlína jeho přítel, vedoucí statistické služby Ústřední sociální pojišťovny, RNDr. Vilém Havlík. Přestože oficiálně přijel na služební cestu, ve skutečnosti vyhledal Bohumíra Šmýda, aby mu sdělil, „že je třeba se připravovat na poválečné poměry v sociálním pojištění“ a přijel proto, aby zjistil jestli může počítat s jeho pomocí. Žádal ho, aby si promyslel plány na budoucí úpravu nemocenského pojištění, především se měl zabývat návrhy na odstranění rozdílů mezi dělnickým a úřednickým pojištěním. Šmýd souhlasil, svou práci na reformě nemocenského pojištění rozvinul od jara 1943, kdy byl přeložen do Prahy.

Při této příležitosti mu Vilém Havlík také sdělil svou představu o budoucích změnách důchodového pojištění. Důchodové pojištění podle jeho názoru mělo být jednotné. Mělo zahrnovat všechny pracující, osoby samostatně výdělečně činné a svobodná povolání. Bohumír Šmýd uvádí, že právě od něho slyšel poprvé použít termín „národní pojištění“. Havlík

---

¹⁴ Bohumír Šmýd napsal svou odbornou stat' u příležitosti dvacátého výročí přijetí zákona o národním pojištění. Původně měla vyjít v časopisu ČSAV Dějiny a současnost v první polovině roku 1968. Když byl článek pro nedostatek místa odmítnut, nabídnul jej autor Kabinetu dějin odborů. Zde byl v roce 1969 materiál přijat ke studijním účelům. Celý text viz. Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů (VOA ČMKOS), fond Kabinet dějin odborů (KDO), kart. 13, inv. č. 60. Dr. Bohumír Šmýd: K historii vzniku národního pojištění (Vzpomínky účastníka k 20. výročí).

hodlal o svých aktivitách informovat i dr. Bohumila Kolovratníka z ministerstva sociální péče. Vilém Havlík byl zatčen v září 1944 a zemřel v koncentračním táboře. Do svého zatčení stačil zpracovat rozsáhlý materiál o důchodovém pojištění, který také Bohumír Šmýd četl. Nevěděl ovšem co se s ním po Havlíkově zatčení stalo. Nebylo mu ani známo, jak byl materiál využit v dalších etapách reformy důchodové složky národního pojištění. Věděl pouze, že části odborníků, kteří později pracovali na změnách v důchodovém pojištění, byl znám i Havlíkův elaborát.

Bohumír Šmýd postupně začal spolupracovat s dalšími odborníky. Tajemník odborové organizace Sdružení zaměstnanců sociálně pojišťovacích ústavů František Aleš se měl zabývat otázkami kádrovými a osobními. Na přípravu převzetí léčebných a lázeňských ústavů sociálního pojištění se zaměřil Josef Slavík, pracovník Ústředního svazu nemocenských pojišťoven. Autor si už není jistý který s nich (snad Aleš) mu doporučil ke spolupráci i dr. Františka Kulhánka. Ten pracoval v Ústřední sociální pojišťovně a rozhodl se věnovat organizaci národního pojištění. Kulhánek upozornil Bohumíra Šmída na svého kolegu dr. Jana Kolouška a doporučil mu vejít ve styk i se spolkem Česká sociální pomoc. Vhodnou kontaktní osobou měl být Jan Auředníček. Úlohou spolku v poválečných poměrech se budeme zabývat později. Z odborných pracovníků sociálního pojištění Bohumil Šmýd dále jmenoval některé, s nimž se osobně seznámil až po osvobození. Jednalo se o dr. Karla Citterbarda, dr. Václava Vrhu a dr. Závíše Zemana.

Pro účely naší práce je nutné si povšimnout, že již během okupace se k této skupině lidí připojila i řada odborářů, kteří později jako přední členové Revolučního odborového hnutí pokračovali ve své práci a významným způsobem ovlivňovali tvorbu poválečných sociálních zákonů a přípravu zákona o národním pojištění.

K nim patřil Šmýdův známý z předválečného období – dr. Jaromír Hlaváček, bývalý člen Odborového sdružení československého, kde se specializoval na pracovní právo. Jaromír Hlaváček souhlasil s připravovanou koncepcí národního pojištění. Upozornil Bohumíra Šmýda na další dva odboráře, s nimiž by měl ve vhodné době vstoupit do osobního styku. Jedním z nich byl pro něho doposud neznámý dr. Jaromír Mařík. Již při prvním vzájemném setkání upozornil Jaromír Mařík Bohumíra Šmýda, „že jeho hlavní oblastí budoucího zájmu bude způsob zajištění vlivu dělnické třídy a odborového hnutí v tomto pojištění“. Druhým člověkem byl dr. Evžen Erban, kterého Bohumír Šmýd také znal z předválečné doby jako tajemníka studentské sekce Jednotného svazu soukromých zaměstnanců. Sním přišel do kontaktu během války až později, někdy na konci roku 1944 nebo na začátku roku 1945. Evžen Erban tehdy připravoval odborářský program, který hodlal odeslat do ciziny jako stanovisko domácí fronty, a pro jeho zpracování potřeboval získat různé odborné příspěvky. Požádal proto Šmýda, aby pro něho vypracoval koncepci sociální politiky pro poválečnou dobu. Na přípravě zákona o národním pojištění pracovali během války také další dva odboráři Václav Cipro a dr. František Vavříčka. S nimi se Bohumír Šmýd seznámil opět až po válce.

Komunistické odborníky v oblasti sociálního pojištění zastupoval dr. Jan Gallas, tehdejší vrchní ředitel Všeobecného penzijního ústavu. Bohumír Šmýd se společně s Evženem Erbanem shodli na jeho osobě v průběhu prvních měsíců roku 1945, „protože mladší, nové příslušníky strany ještě neznali“. Bohumír Šmýd neměl na Jana Gallase žádný přímý kontakt, proto za ním přišel osobně, aby ho získal pro spolupráci, s níž Jan Gallas okamžitě souhlasil. Později se setkal s Evženem Erbanem a rozhodl se věnovat přípravě důchodové složky národního pojištění.

Podle autorova tvrzení se právě v jeho bytě v Klimentské ulici 30. dubna 1945 poprvé sešla většina z nich, aby projednali své názory. Dříve

se scházeli pouze v malém počtu, většinou po dvou nebo po třech. Schůzky se zúčastnili: Auředníček, Gallas, Hlaváček, Kulhánek, Mařík a Šmýd.

Čím více se blížil konec války, tím více uvedená skupina začala připravovat i plány pro přechod sociálního pojištění z doby okupace na mírové poměry. Je třeba připomenout, že řada odborníků se nemohla těchto přípravných prací v době nesvobody zúčastnit, protože jim hrozilo zatčení nebo již byli v koncentračních táborech. Pozdějšího předsedu Revolučního odborového hnutí Antonína Zápotockého zadrželo gestapo na velikonoce 1939, kdy se pokusil o ilegální přechod do SSSR. Pak až do svého osvobození Rudou armádou v květnu 1945 byl vězněn v nacistických žalářích a koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg.

Slovenským odbojem se podrobně zabývat nebudeme. Pouze později se zmíníme o vývoji odborů na Slovensku. Pro účely této práce je nutné si ovšem uvědomit, že Rudá armáda vstoupila na území Československa na východě a pomalu postupovala na západ. Na postupně osvobozovaném území státu pak docházelo k politickým a hospodářským změnám, které již nebylo možné ignorovat. K prvním změnám došlo již dříve v průběhu Slovenského národního povstání. Moc na Slovensku převzala Slovenská národní rada (SNR). Slovenská národní rada vznikla v prosinci 1943 dohodou představitelů komunistického a občansko-demokratického proudu odboje. Na konci války se zapojila do probíhajícího jednání o vytvoření nové vlády a jejího programu. Zúčastnila se i závěrečných jednání mezi vedením KSČ a představiteli londýnského odboje v Moskvě ve dnech 22. a 29. března 1945.¹⁵

---

¹⁵ Srov. TÁBORSKÝ, Eduard: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*, s. 223-240. PRŮCHA, Václav, KALINOVÁ, Lenka: *Koncepce budoucí hospodářské a sociální politiky v československém odboji za druhé světové války*, s. 96-103.

Novou vládu Národní fronty Čechů a Slováků jmenoval prezident Beneš 4. dubna 1945. Následující den přijala nově jmenovaná vláda na prvním zasedání programové prohlášení, tzv. Košický vládní program. Na jeho obsah měly vliv jednotlivé složky odboje, změny na Slovensku i vývoj mezinárodní situace, k nimž přihlížel návrh vedení KSČ v Moskvě, který byl při jeho sestavování využit.

V hospodářské oblasti si vláda jako hlavní prioritu kladla obnovení válkou zničeného průmyslu. Požadavek na jeho částečné zestátnění zde zatím nebyl vznesen. Tato otázka se stala bezprostředně aktuální až v prvních měsících po osvobození. Prozatím měl být zajištěn majetek vlastněný nebo spravovaný „Němci, Maďary, zrádci a kolaboranty“ a dán pod národní správu. Nespravedlivě zabraný majetek se měl naopak vrátit původním majitelům. Ti, kteří se spolupodíleli na drancování průmyslu, měli být postaveni před soud. Program předpokládal i provedení nové pozemkové reformy ze zkonfiskované půdy zrádců a kolaborantů.¹⁶

Řešením sociálních problémů se věnovala XIV. kapitola. V ní vláda slibovala, že „v rámci stupňovaného válečného úsilí a po míře obnovení a rozšíření okupanty a zrádci rozvráceného národního hospodářství je odhodlána položit základy velkorysé sociální politiky a sociální péče o všechny vrstvy pracujícího lidu měst i venkova“. Zvláštní pozornost v budoucím vývoji státu měla být věnována především péči o matku a dítě a péči o rozvoj mládeže. Stát také hodlal zaručit ženám a mládeži právo na rovnou mzdu, pokud budou vykonávat stejnou práci jako muži. Pokud možno pro všechny práce schopné měla být zajištěna možnost výdělků podle schopností každého z nich. Zmíněno bylo i právo na uzavírání kolektivních smluv. Na dodržování dohodnutých pracovních podmínek pak měly dohlížet zákony. Nová vláda počítala v poválečné

---

¹⁶ Srov. *Košický vládní program*, kapitola XI, X,XI,XII, s. 19-28.

republiky i s aktivní účastí odborů. V programu zaručovala, že „odborové organizace a závodní výbory budou pravoplatnými zástupci zaměstnanců před soukromými podnikateli i před veřejnými úřady ve všech otázkách mzdové, pracovní i sociální politiky“. V této souvislosti také slíbila všem fyzicky i duševně pracujícím zaměstnancům, že „budou mít právo sdružovati se dobrovolně v odborových organizacích a volit si svobodně své představitele“.

Košický vládní program stanovil i obecné zásady pro přípravu národního pojištění. Vláda slíbila, že „se bude starat, aby všichni pracující byli zabezpečeni pro případ nezaměstnanosti, nemoci, úrazu, invalidity a staroby a aby tato péče byla postupně rozšířena i na osoby samostatně činné, pokud nemají jiných existenčních možností“ a „výdaje na sociální pojištění všeho druhu budou napříště hrazeny v rámci celkového státního rozpočtu.“ Vláda se vyjádřila i v otázce léčebné péče a dovolené. Slibovala zajistit pro lidi z měst i venkova dostupnost všech lázní, sanatorií a ozdravoven. Pro ozdravné účely a rekreaci hodlala také zajistit „zámky, letoviska a paláce, kde se dříve roztahovala cizácká šlechta a jiné cizopasné panstvo.“¹⁷ Z programu jasně vyplývá, že i nová vláda Národní fronty Čechů a Slováků očekávala, i sama hodlala provádět, po osvobození reformy v sociální oblasti.

O uskutečnění úkolů stanovených Košickým vládním programem usilovalo i Revoluční odborové hnutí. K jeho myšlenkám se zástupci odborářů znovu přihlásili i při příležitosti konání I. všeodborového sjezdu. V pozdravném telegramu pro prezidenta republiky Edvarda Beneše, který byl nejdříve slavnostně přečten všem delegátům, se uvádělo: „Pracující lid sleduje s nejvyšší pozorností a uznáním Vaše snahy, splnití Košický vládní program, zvláště na úseku hospodářské a sociální politiky, jejíž provádění vytváří skutečné lidově demokratické

---

¹⁷ Tamtéž, uvedené citace viz. s. 30-32.

řády v naší vlasti.“ Delegáti při této příležitosti neopomněli prezidenta znovu upozornit i na nutnost přijmout zákon o národním pojištění a slíbili podporu při jeho uskutečňování. „Velikým přáním širokých vrstev je zavedení národního pojištění, jež existenčně zajistí všechny občany neschopné práce pro nemoc, invaliditu nebo stáří. Pracující lid ví, že i tato část Košického vládního programu bude splněna a slibuje, že všechny hospodářské podmínky, které s tím souvisejí, zajistí vysokým výkonem a dokonalou pracovní morálkou.“¹⁸

---

¹⁸ VOA ČMKOS, fond Ústřední rada odborů, sjezdy, I. všeodborový sjezd (ÚRO-SJ I), kart. 1, všeodborový sjezd 1946.

Vznik Revolučního odborového hnutí

Během války i odborové hnutí prošlo rozsáhlými změnami. Po obsazení území Čech a Moravy jednotkami německé armády 15. března 1945 byla pro snazší ovládní výroby vytvořena jediná organizace *Národní odborové ústředna zaměstnanecká (NOÚZ)*, která se skládala ze tří ústředí: Ústředí jednot dělnických s celkem sedmnácti jednotami, Ústředí jednot veřejnozaměstnaneckých s celkem šesti jednotami a Ústředí jednot soukromozaměstnaneckých s celkem pěti jednotami. Rozhodl o tom výměr ministerstva vnitra č. 15858 1939-6 ze dne 30. června 1939. NOÚZ se stala součástí jednotné politické organizace, tzv. *Národního souručenství*, která měla nahradit současné politické strany. Okupační úřady zřídily pro NOÚZ zvláštní kontrolní orgán, tzv. *Spojovací úřad říšského protektora k odborům*, jehož vedoucím byl jmenován ing. Köster. Později, protože Němci nad rozsáhlou sítí jednot ztráceli přehled, došlo k další reorganizaci odborů, která měla celou situaci ještě více zjednodušit. Jednoty byly zrušeny a *Národní odborová ústředna zaměstnanecká* byla postavena do čela odborů jako jediný řídicí orgán. Pro veřejné zaměstnance okupanti vytvořili samostatnou ústřednu – *Ústředí veřejných zaměstnanců (ÚVZ)*.¹⁹

Přesto se Němcům odpor odborářů nepodařilo úplně zlomit. Péčí několika sociálních demokratů a národních socialistů vznikla již v roce 1943 ilegální skupina v *Národní odborové ústředně zaměstnanecké*, kterou nazvali *Ústřední radou odborů (ÚRO)*. Část odborářů patřila do okruhu osob spjatých s činností *Petičního výborů věrni zůstaneme*, a proto znali a hlásili se k programu *Za svobodu do nové Československé republiky*. Kromě budování sítě důvěrníků skupina nevyvíjela až do

---

¹⁹ Podrobněji viz. DUBSKÝ, Vladimír, GOSIOROVSKÝ, Miloš, HRADILÁK, Zdeněk, aj.: *Nástin dějin československého odborového hnutí. Od vzniku prvních organizací odborového typu do období nástupu k výstavbě socialismu*, s. 297-335.

přelomu let 1944-1945 žádnou aktivitu. Zůstala pasivní až do chvíle, kdy bylo již zřejmé, že se moc fašistických okupantů nezadržitelně chýlí ke konci. Tehdy zahájila Ústřední rada odborů aktivní činnost. V říjnu 1944 se napojila na ilegální odbojovou organizaci Radu tří.²⁰

Někdy mezi lednem a dubnem 1945 byl publikován Ideový a akční program ROH. V něm se ÚRO prohlásila za vedoucí orgán Revolučního odborového hnutí. Program stanovoval cíle pro poslední fázi bojů a částečně se věnoval i situaci po osvobození. Vinu za válku přičítal „buržoazii a kapitalistům velkých imperialistických států“ a obviňoval je z vedení „imperialistické, lupičské války“. Naopak jako osvoboditele malých národů velebil Sovětský svaz, který vede „spravedlivou, osvobozenickou válku“. V další části textu rozdělil národní odboj na dva směry: „demokratického měšťanstva“ s orientací na Londýn a prosovětský „třídně dělnický“ směr s podporou pracujícího lidu, pokrokové inteligence a středního stavu.

Dále se program již zabýval bezprostředními úkoly odborů na konci války. Za prvé: „Mobilizovat a organizačně podchytit všechny revoluční odboráře bez ohledu na jejich dřívější politickou příslušnost a semknout se v jednotnou, disciplinovanou, bojovnou organizaci ilegálního odborového hnutí.“ A za druhé: „Přispět ze všech sil k pevnému organizačnímu semknutí všech protinacistických revolučních sil národa a k vytvoření jednotného orgánu národně osvobozenického hnutí.“²¹ Závěr dokumentu se vyslovoval k situaci po osvobození. Vyzýval všechny členy ROH, aby nadále udrželi jednotu odborů, jejichž orgány měli být voleny demokratickou cestou. Tato část textu již jasně určovala poválečný charakter odborového hnutí v Československu -

---

²⁰ Srov. *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*. Praha: Práce, 1946, s. 17-24. TAX, Peter: *Osudová rozcestí a Evžen Erban II.: 1945 rok nadějí*. Praha: Nadas, 1992, s. 11-19. RŮŽIČKA, Karel: *ROH v boji o rozšíření moci dělnické třídy 1945-1948*. Praha: Práce, 1963, s. 15-16.

²¹ Uvedené citace viz. *Vznik Revolučního odborového hnutí*. (ed.) JÍŠA, Václav, aj., Praha: Práce, 1977, s. 55-59.

požadovala vytvoření jednotné odborové organizace. Požadavek na reorganizaci dosavadního systému sociálního pojištění zde zmíněn nebyl.

Během války se součástí odborů stala do té doby řada dosud samostatných spolků. Dne 14. srpna 1941 bylo vydáno vládní nařízení o úpravě poměrů v odborových organizacích č. 347/1941 Sb., jež se vztahovalo na odborové organizace zaměstnanecké a na spolky. Likvidace plurality v odborovém hnutí znamenala jejich zánik nebo slučování. Spolky, které se během války staly součástí odborové organizace, neměly pak po osvobození v rámci deklarované jednoty odborů téměř žádné šance získat na zpět svůj majetek. Prezident Edvard Beneš sice dekretem o některých opatřeních v oboru spolkovém č. 81/1945 Sb. ze dne 25. září 1945 zrušil všechna rozhodnutí o rozpouštění spolků v době nesvobody, ale jeho nařízení se nevztahovalo na spolky zaniklé v důsledku „slučovacích a jednotících snah v odborovém hnutí a při organické výstavbě hospodářství“.²²

Protože se nezadržitelně blížil konec války vedení ÚRO v noci z 27. na 28. dubna rozhodlo svolat na 1. května 1945 ustavující plenární schůzi Ústřední rady odborů. Schůze se symbolicky konala v den svátku pracujících v zasedací síni tehdejší Pražské úvěrní banky na Národní třídě. Poprvé se zde sešli všichni členové ÚRO, kteří upustili od jakýchkoliv zásad ilegální práce. Do této doby se scházeli pouze členové předsednictva a styk s ostatními udržovali prostřednictvím spojek. Plenární zasedání diskutovalo o politických úkolech ÚRO a o organizační výstavbě hnutí.

Ústřední rada odborů se spolupodílela i na vytváření a na činnosti České národní rady. Odbory v České národní radě zastupoval Josef Kubát. Od 5. května 1945, kdy začalo v Praze ozbrojené povstání, se také Ústřední rada odborů aktivně účastnila na probíhajících bojích.

---

²² Srov. OČOVSKÁ, Marta: *Historie odborů, jejich postavení a právní subjektivita*. In: *Pohledy*. Revue pro politiku, ekonomii, sociologii a historii, 2000, roč. 8, č. 5, s. 10-11.

Organizovala oddíly dělníků v průmyslových oblastech hlavního města. ČNR pak pověřila dne 6. května ÚRO převzetím odborových organizací a spolků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.²³

Po válce se právním nástupcem protektorátních odborových organizací stala Ústřední rada odborů. Její utvoření bylo vzato na vědomí výnosem ministerstva vnitra č. IV. 3111-19/5-45-1 ze dne 19. května 1945 a osvědčením ministerstva vnitra č. IV-3111-24/5-45-2 ze dne 24. května bylo potvrzeno právní trvání ÚRO a její převzetí práv a závazků zanikajících odborových organizací NOÚZ a ÚVZ. Odborům byl svěřen do správy i majetek zabraný v době okupace německými organizacemi Deutsche Arbeitsfront, Kraft durch Freude a Kinderlandverschickung.²⁴

Vliv a autorita Ústřední rady odborů se plně projevila již krátce po osvobození. Kdy vedení odborů na Perštýně navštívili bezprostředně po návratu do Prahy členové vlády - ministerský předseda Zdeněk Fierlinger, ministr ochrany práce a sociální péče Josef Šoltész a ministr průmyslu Bohumír Laušman. První poválečná vláda tak dala jasné znamení, že v odborech vidí budoucí významné mocenské uskupení, s nímž bude muset spolupracovat.

Ve skutečnosti Revoluční odborové hnutí nevybudovalo novou organizaci. Naopak své základy položilo na bývalé protektorátní Národní odborové ústředně zaměstnanecké. Převzalo její starou, dobře fungující organizaci i s jejím členstvem a majetkem. Tím maximálně urychlilo adaptaci odborů na poválečné podmínky a jejich zapojení do řešení hospodářských a sociálních problémů státu. Později byla tato skutečnost oficiálně popírána nebo zkruslována.

Antonín Zápotocký měl na převzetí protektorátního NOUZu kladné stanovisko. Na poradě 2. července 1945 uvedl: „Je tu rozpor, co

---

²³ Srov. TAX, Peter: *Osudová rozcestí a Evžen Erban II.: 1945 rok nadějí*, s. 22-50. RŮŽIČKA, Karel: *ROH v boji o rozšíření moci dělnické třídy 1945-1948*, s. 19-21.

²⁴ VOA ČMKOS, fond Ústřední rada odborů, sekretariát II (ÚRO-S II), kart. 2, inv. č. 15, 16. Srov. i *Vznik Revolučního odborového hnutí*. (ed.) JÍŠA, Václav, aj., s. 73.

máme vytvořit. Odbory staré rozbít a nebo dobýt? Musí se staré NOUZ rozbít a postavíme novou odborovou organizaci? My ji nerozbijeme, my ji musíme dobýt pro novou revoluční organizaci ... My přejmeme staré organizace a my je zachováme. My přejmeme závodní skupiny. Provedeme novou náborovou akci. Vymítíme reakční vedení a zvolíme nové vedení, které má za úkol podchytit starou organizaci, doplnit novými silami a naplnit ji novým revolučním duchem. ... My ji musíme přebudovat demokratickým způsobem. Staré vedení je odstraněno a musíme proto vybrat nové lidi. Přebíráním staré organizace přebereme její členstvo a její majetek. To co reakční výbory vybudovaly není špatné. My to přejmeme. Může se to potřebovat – doplníme to novým revolučním duchem. Musíme tomu dát národní a demokratickou výchovu, kterou potřebujeme v dělnících. Neomezit se. ÚRO je přípravným orgánem pro znovu vybudování nového hnutí.“²⁵

---

²⁵ NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 1, a. j. 2. Dále srov. tamtéž, Sv. 3, a. j. 74a.

Organizační struktura ROH

Revoluční odborové hnutí vzniklo na spolkovém základě a ustanovilo se jako jednotná organizace s centralistickým vedením. Vznik spolků pro roce 1945 upravoval spolkový zákon č. 134/1867 Sb. z 15. listopadu 1867, jenž byl novelizovaný již zmíněným dekretem prezidenta republiky č. 81/1945 Sb. Přestože politická situace po roce 1948 spolkovému životu nepřála, trval tento stav fakticky až do roku 1951, kdy Národní shromáždění, dne 12. července 1951, přijalo zákon č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích. Teprve tento zákon právně zakotvil nový pojem „dobrovolná organizace“. Z tohoto důvodu také charitativní organizace vznikaly až do roku 1951 na spolkovém základě. Právně bylo trvání Revolučního odborového hnutí zakotveno až zákonem o jednotné odborové organizaci č. 144/1946 Sb. ze dne 16. května 1945. Proto ještě na I. všeodborovém sjezdu, který se konal ve dnech 19. až 22. dubna 1946, požadovali odboroví delegáti urychlené vydání tohoto zákona. Podle § 6 zákona č. 144/1946 získalo Revoluční odborové hnutí majetek všech dřívějších odborových organizací, které vznikly na území Československé republiky, tzn. i na Slovensku.²⁶

Nejvyšším orgánem ROH byl Všeodborový sjezd, který se měl konat jednou za tři roky. V čele ROH stála Ústřední rada odborů,²⁷ která měla celkem 120 členů, skládala se z předsedy, generálního tajemníka a 118 členů. Minimálně jednu pětinu členů ÚRO museli tvořit zástupci slovenských odborů. Ústřední radu odborů volil všeodborový sjezd.

O všech zásadních otázkách rozhodovalo představenstvo. Představenstvo volili ze svého středu členové Ústřední rady odborů. Kromě předsedy a jeho náměstků a generálního tajemníka a jeho

---

²⁶ Srov. OČOVSKÁ, Marta: *Historie odborů, jejich postavení a právní subjektivita*, s. 10-12.

²⁷ Viz. příloha č. 1

náměstků mělo celkem 40 členů, z nichž minimálně 5 muselo být zástupci slovenských odborů.

Výkonným orgánem představenstva bylo presidium. Skládalo se z předsedy a jeho náměstků a z generálního tajemníka s jeho náměstkou. Členové presidia řešili každodenní úkoly, které nesnesly delšího odkladu. Jejich rozhodnutí pak muselo dodatečně schválit představenstvo.

Revoluční odborové hnutí oficiálně zastupoval předseda. Dozor nad plněním úkolů a nad činností všech zaměstnanců vykonával generální tajemník. Dne 7. června 1945 byl jednomyslně všemi přítomnými na plenární schůzi ÚRO předsedou ROH zvolen Antonín Zápotocký. Antonína Zápotockého potvrdil v jeho dosavadní funkci, podobně jako generálního tajemníka Evžena Erbana, i I. všeodborový sjezd v roce 1946. V Ústřední radě odborů ve skutečnosti nepůsobil mnoho velkých státníků. Kromě Antonína Zápotockého a Evžena Erbana zde bylo ještě několik významných jmen. Ostatní členové ÚRO byli především odborářští pracovníci.²⁸

Pro práci na jednotlivých úsecích odborové činnosti zřizovala Ústřední rada odborů speciální komise. Pro účely řízení sociální politiky ROH byla již v červnu 1945 zřízena ústřední komise sociálně-politická.²⁹ Skládala se z odborných komisí a oddělení. Hlavním výkonným orgánem sociálně-politické komise bylo ústřední sociální oddělení.³⁰ Jejím

---

²⁸ Růžena Volínová-Bernardová charakterizovala personální složení ÚRO těmito slovy: „Vedle Zápotockého byla v ÚRO ještě jedna silná postava – generální sekretář Evžen Erban. Velice inteligentní, charismatická osobnost a skvělý řečník. Po válce chtěl vstoupit do komunistické strany, ale komunisté mu to rozmluvili, dokazujíce, že by bylo lépe, kdyby zatím zůstal v sociálně demokratické straně. ... Osobně to byl člověk velice studený, s nímž bylo těžké se spřátelit, zajímal se jen o politiku. Jinak ve vedení odborového hnutí nebylo mnoho velikánů, sociální demokrat Václav Cipro, komunisté Gustav Kliment a Josef Kolský, národně socialistický poslanec Otakar Wunsch a lidovec Emil Vojanec. Sekretáři odborových svazů se stali bývalí dělníci příslušného oboru, kteří brzy přestali být dělníky a věnovali se odborové politice.“ VOLÍNOVÁ-BERNARDOVÁ, Růžena: *Pohled zpět: život ve vírech 20. století: psáno v Readingu v letech 1999-2000*. Praha: Akropolis, 2003, s. 67-68.

²⁹ Viz příloha č. 2

³⁰ Při řešení zásadních otázek fungovala ústřední komise sociálně-politická tímto způsobem: „Každý podnět orgánů ROH povahy sociálně politické a nebo iniciativní

předsedou byl nejdříve Jaromír Hlaváček a později František Vavříčka a Václav Cipro.³¹

Sociálně-politická komise již v červenci jmenovala zvláštní komisi sociálně pojišťovací, aby připravila osnovy zákonů o sjednocení sociálního pojištění a vybudování pojištění národního. Komise sociálně pojišťovací nebyla původně příliš velká,³² až postupně docházelo k jejímu rozšíření i o další pojišťovací odborníky. Komise při práci vycházela z Košického vládního programu a ze zásad stanovených ÚRO pro vybudování národního pojištění. Komisi sociálně pojišťovací podléhal sbor zmocněnců. Sbor zmocněnců tvořili všichni zmocněnci ústředních nositelů sociálního pojištění. ÚRO v dohodě s ministerstvem ochrany práce a sociální péče také zřídilo oddělení pro správu sociálního pojištění, které mělo řídit práci úřadoven sociálního pojištění. Později na základě vyhlášky č. 558/ 45 Úř. list. se z něho stalo Ústředí nositelů pojištění.

Záležitosti týkající se odborů na Slovensku vyřizovala Slovenská odborová rada (SOR). Slovenský náměstek předsedy ROH nebo slovenský předseda ROH byl zároveň i jejím předsedou. SOR mělo tvořit maximálně 35 členů. Důležitá usnesení musela vždy předkládat ÚRO ke schválení.

ROH dále zřídilo i oblastní orgány: krajskou odborovou radu (KOR), okresní odborovou radu (OOR), závodní a místní odborovou

---

námět ústřední komise sociálně-politické *postoupí se příslušnému oddělení*, které podle zásad schválených ÚRO materiál zpracuje. Předseda nebo jeho náměstek vypracovaný návrh předloží k projednání příslušné *odborné komisi*. Tato jej projedná, případně doplní. Z komise odborné postoupí se *ústřední komisi sociálně-politické*, která posoudí návrh z hlediska prospěchu všech pracujících, projedná a postoupí pak k podpisu *presidiu* (text kurzívou je v originále potřzen, pozn. PP). VOA ČMKOS, fond Ústřední rada odborů, sociální oddělení (ÚRO-Soc.), kart. 7, inv. č. 7/1a.

³¹ Srov. VOA ČMKOS, fond Ústřední rada odborů, sekretariát (ÚRO-S), kart. 1, inv. č. 38; fond Ústřední rada odborů, představenstvo (ÚRO-P), kart. 4, inv. č. 58/1

³² Členové komise původně byli: tajemníci ÚRO Erban a Hlaváček a odborníci z hlavních odvětví sociálního pojištění: Gallas, Brejla, Merta, Vrba, Mímra, Orel, Šmýd, Koloušek. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 57. Dr. Jan Gallas: Vývoj československého sociálního pojištění v letech 1945-1948.

radu (MOR). Každý kraj se při jejich vytváření potýkal se svými specifickými problémy. Nejvážnější potíže měly především kraje s převahou německého obyvatelstva nebo s nedostatečně rozvinutým průmyslem s malými a středními podniky.³³ Aby byla dána záruka, že sociálně-politické úkoly budou přenášeny z ÚRO k jejím členům a naopak iniciativní návrhy z řad členstva budou přenášeny k vedení, měly být v těchto orgánech budované také sociálně-politické komise.³⁴

Součástí ROH tvořily i odborové svazy zaměstnanců jednotlivých výrobních nebo správních odvětví. Těchto svazů bylo celkem 21. Do I. všeodborového sjezdu se jednalo o ústřední výbory zaměstnanců příslušných oborů povolání. Jejich autonomie byla po roce 1945 silně oslabena. Každé podstatné rozhodnutí muselo být konzultováno s Ústřední radou odborů.³⁵

František Jungmann na adresu omezení samostatnosti svazů poznamenal: „Princip dnešní vnitřní demokracie a staré tradice odborového hnutí dávají hlavní organizační roli jednotlivým svazům. Zkušenosti z dřívějšího vývoje odborového hnutí u nás i zkušenosti zahraniční ukazují však, že přílišná diferenciacie odborového hnutí vede k oslabení odborové jednoty. Proto byla při výstavbě jednotného odborového hnutí zvolena organizační struktura, při které nejsou jednotlivé svazové složky úplně samostatnými odborovými

---

³³ Srov. *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*, s. 343-442.

³⁴ Ještě v roce 1946 ústřední sociální oddělení dospělo k názoru, „že zaměstnanci nejsou informováni o skutečném stavu a nových směrech v sociální politice“. Tvrdilo také, že „ani tajemníci v KOR a OOR nejsou s touto materií seznámeni jak o tom svědčí jejich dotazy“. Viz. VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 2, inv. č. 1/11a; kart. 8, inv. č. 7/12/2.

³⁵ Podrobněji k organizační struktuře ROH viz. VOA ČMKOS, fond ÚRO-SJ I, kart. 1, inv. č. 6.

organizacemi, čili byl opuštěn princip federativní jednoty a zvolen princip jednotné organizace.“³⁶

Pro účely této práce o sociální politice ROH je nutné povšimnout si především činnosti dvou ústředních výborů: Ústředního výboru zaměstnanců sociální služby a Ústředního výboru zaměstnanců zdravotní služby. Ústřední výbor zaměstnanců sociální služby³⁷ vznikl v říjnu 1945, ale skutečnou činnost vztahující se na všechny organizované zaměstnanecké skupiny zahájil až v druhé polovině listopadu 1945. Ústřední výbor zaměstnanců sociální služby musel nejdříve vybudovat nově svou organizaci, protože na rozdíl od jiných ústředních výborů nepřevzal z bývalé NOÚZ a ÚVZ jejich organizační strukturu, ale pouze jejich členy.

Ústřední výbor zaměstnanců sociální služby sdružoval tyto skupiny zaměstnanců: 1. Zaměstnance státní (ministerstvo ochrany práce a sociální péče, zaopatřovací úřady, repatriační úřady, zemské a okresní úřady ochrany práce a Ústav lidské práce), 2. Zaměstnance sociálně pojišťovacích ústavů (všechny druhy veřejnoprávního pojištění), 3. Zaměstnance sociálně humánních korporací (Zemská a okresní péče o mládež, Česká sociální pomoc, ústavy pro slepé, České srdce, Charita a jiné korporace, jejichž činnost byla převážně sociální povahy).

Podle zprávy Ústředního výboru zaměstnanců sociální služby k I. všeodborovému sjezdu v roce 1946 tradičně velmi dobrou organizovanost vykazovala druhá skupina. V první skupině činila organizovanost zaměstnanců 80%, nejméně se zatím organizovali pracovníci okresních úřadů práce a jejich poboček. V třetí skupině očekávali zvýšení počtu organizovaných členů, až bude rozšířena a

---

³⁶ Sociální revue, květen-červen 1946, roč. XXI, č. 5-6, s. 113. Dále srov. „Ideové a organizační směrnice usnesené na I. všeodborovém sjezdu“, VOA ČMKOS, fond ÚRO-SJ I, kart. 1, inv. č. 7.

³⁷ Srov. *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*, s. 330-334.

prohloubena sociální péče. Ústřední výbor zaměstnanců sociální služby kromě řešení řady otázek (především služebních a platových poměrů zaměstnanců) soustavně věnoval pozornost i otázce národního pojištění, měl i svého delegáta v ústřední sociálně-politické komisi.

Ústřední výbor zaměstnanců zdravotní služby³⁸ zřídila ÚRO 1. září 1945, ale pro nedostatek vhodných místností mohl rozvinul svoji činnost až od prosince 1945. Jeho členy byli zaměstnanci jak státních, tak soukromých zdravotnických zařízení.³⁹ Při vytváření organizační struktury věnoval Ústřední výbor zaměstnanců zdravotní služby nejprve pozornost organizaci na závodech a potom v krajích.

Ústřední výbor zaměstnanců zdravotní služby se skládal z devíti odborů: 1. odbor lékařů, 2. odbor úředníků, 3. odbor ošetřovatelského personálu, 4. odbor technického a pomocného personálu, 5. odbor porodních asistentek, 6. odbor sociálních pracovníků, 7. odbor zubních lékařů a dentistů, 8. odbor lékárníků, 9. odbor veterinářů.

Na základě rozhodnutí I. všeodborového sjezdu, aby do jednoho roku došlo k sjednocení obou svazů, se později po vzájemné dohodě oba svazy sloučily ve Svaz zaměstnanců sociální a zdravotní služby.⁴⁰ Celostátní konference nového svazu ve dnech 21. až 22. června 1947 schválila tuto novou organizační strukturu: 1. odbor sociální péče (zaměstnanci ministerstva sociální péče a ústavů veřejných zabývajících se sociální péčí a zaměstnanci všech podobných soukromých zařízení),

³⁸ Srov. *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*, s. 312-114.

³⁹ Ústřední výbor zaměstnanců zdravotní služby sdružoval: zaměstnance ministerstva zdravotnictví, státního zdravotního ústavu, zaměstnance státních, zemských, okresních, městských a soukromých nemocnic, ústavů léčebných, ošetřovacích a humanitních a to soukromých i veřejných, lázní, sanatorií, chorobinců, záchranných stanic, Čs. Červeného kříže, všech ústavů léčebných, zotavoven, porodnic, ústavů pro péči o dítě (tzv. nalezinců), škol pro výcvik a vzdělání porodních asistentek, škol pro ošetřovatelky a sociálně zdravotní pracovníce, zdravotních poraden, lékaře, lékárníky, zubní techniky, soukromé ošetřovatelky, veterináře a jejich zaměstnance, prohlížitele masa, jakož i zaměstnance všech ostatních zdravotních zařízení veřejných i soukromých. *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*, s. 312.

⁴⁰ Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-P, kart. 2, inv. č. 11/1; 11/2; 21/1.

2. odbor zdravotní služby (zaměstnanci ministerstva zdravotnictví a všech státních a veřejných úřadů, ústavů a léčebných zařízení podléhajících tomuto ministerstvu a zdravotnická zařízení soukromá), 3. odbor sociálního pojištění (zaměstnanci všech veřejných sociálně pojišťovacích ústavů a na Slovensku zaměstnanci léčebných ústavů a sanatorií Ústřední sociální pojišťovny).⁴¹

Sjezd také schválil novou organizační strukturu odborového hnutí a ukončil období vytváření celostátní jednotné odborové organizace v Československu sjednocením Revolučního odborového hnutí v českých zemích se slovenskými odbory (Ústredie odborových sväzov Slovenska). Delegáti sjezdu přijali jednomyslně i resoluci o národním pojištění, v níž se mimo jiné uvádělo: „Převratné změny v hospodářském a politickém životě vyžadují si přeměnu našeho sociálně pojišťovacího systému. Jestliže pracující vzali na sebe závazek k práci a jestliže svůj nárok na zajištění životní míry učinili odvislým od splnění povinnosti, musí jim být poskytnuta dostatečná ochrana jejich zdraví a zabezpečena jejich životní míra v sociálním pojištění, vybudovaném v pojištění národní.“⁴²

---

⁴¹ Viz. NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 19, a. j. 303.

⁴² VOA ČMKOS, fond ÚRO-SJ I, kart. 1, inv. č. 7. Dále srov. DEYL, Zdeněk: O národní pojištění na stránkách Rudého práva v letech 1945-1948. In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, Sv. 4, Praha: ČSAV, 1977, s. 139-140.

Odbory na Slovensku

Odlišným vývojem od 14. března 1939 procházely odbory na Slovensku. Nejprve zde legálně existovaly křesťansko-sociální odbory, které byly později rozpuštěny a většina pracujících převedena do Sdružení příslušníků priemyslu, živností a peňažníctva (SPŽP). Toto sdružení pak působilo v rámci tzv. Slovenské pracovní pospolitosti. Na konci války se slovenské odbory ustanovily jako samostatná organizace, nezávislá až do I. všeodborového sjezdu na ROH.

K organizování odborů na Slovensku docházelo od počátku roku 1945 po osvobození Košic. Na začátku března 1945 se vytvořilo Ústredie odborových sväzov Slovenska (ÚOZS). I když podmínky k tomuto vývoji se začaly utvářet již od vzniku Slovenského národního povstání, kdy byl v Bánské Bystrici založen Ústredný sekretariát sväzu odborových organizací na Slovensku, jehož úkolem se stala příprava podmínek pro vytvoření jednotného odborového hnutí. Protože se vzhledem k válečným poměrům nepodařilo svolat odborový sjezd. Uskutečnila se, 15. října 1944 v Podbrezové, konference zástupců závodních výborů a důvěrnických sborů. Delegáti požadovali zvýšení pravomocí závodních výborů a vyslovili se i pro zestátnění podniků a majetku domácích a zahraničních nepřátel státu.

Vytváření odborové organizace na Slovensku bylo mnohem složitější a komplikovanější než v případě Revolučního odborového hnutí, protože na Slovensku vznikalo nové odborové hnutí, které nemělo žádné vazby na odbory z dob Tisova režimu. Odbory nepřevzaly z bývalého Sdružení příslušníků priemyslu, živností a peňažníctva ani jejich členstvo ani jejich administrativu a majetek SPŽP přešel na stát. Z tohoto důvodu musely odbory na Slovensku vytvořit svou organizaci

znovu úplně od základů. Vytváření odborů na Slovensku probíhalo po svazové linii.⁴³

K obnovení styků mezi českými a slovenskými odboráři došlo již 18. a 19. června 1945, kdy do Prahy přijela delegace Ústredie odborových svázov Slovenska. Další jednání bylo naplánováno na 20. až 22. červenec v Bratislavě a v Piešťanech. Na těchto jednáních pak byla přijata řada základních dohod. Předně obě strany deklarovaly svůj zájem na vytvoření jednotné organizace, společně měly postupovat v celostátních otázkách i při navazování mezinárodních styků, dále se dohodly na výměně svých zástupců a konání vzájemných schůzek střídavě v Praze a v Bratislavě jednou do měsíce. Pro jednotu odborů se vyslovili později i delegáti celoslovenské všeodborové konference v Turčanském Sv. Martine ve dnech 13. až 14. října 1945. Výsledkem těchto dohod byl projev předsedy Ústredie odborových svázov Slovenska Františka Zupky na I. celostátní všeodborové konferenci, konané ve dnech 11. až 13. ledna 1946 v Praze, v němž se opětovně vyslovil pro sloučení českých a slovenských odborů. Ke konečnému sloučení, jak jsme se již zmínili, došlo na I. všeodborovém sjezdu.⁴⁴

---

⁴³ Srov. *Vznik Revolučního odborového hnutí*. (ed.) JÍŠA, Václav, aj., s. 39-47. DUBSKÝ, Vladimír, GOSIOROVSKÝ, Miloš, HRADILÁK, Zdeněk, aj.: *Nástin dějin československého odborového hnutí. Od vzniku prvních organizací odborového typu do období nástupu k výstavbě socialismu*, s. 297-335. *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*, s. 231-243.

⁴⁴ Viz. *Vznik Revolučního odborového hnutí*. (ed.) JÍŠA, Václav, aj., s. 97-98, 105-108, 120-128, 160-162.

Změny poválečné sociální politiky

Po osvobození došlo oproti předválečnému období k výrazným proměnám v oblasti politické a hospodářské. Tyto změny se promítly i do chápání sociálních úkolů státu a Revolučního odborového hnutí, které „opouští dřívější výluční funkci sociálně ochrany, není již pouhým nositelem ideje sociální, ale stává se nositelem ideje socialistické“.⁴⁵

Jako „zastaralé“ bylo shledáno i dosavadní sociálně-politické zákonodárství, které vyhovovalo „potřebám a zájmům soukromého podnikatele“. Odborům vadilo především jeho „stavovské založení“, jeho záměrné preferování některých kategorií pracujících vůči druhým povoláním, a proto požadovaly zavedení „jednotné mzdové a platové politiky, i sociální politiky pro všechny pracující“.⁴⁶ Ovšem v oblasti veřejnoprávního sociálního pojištění nemohlo dojít k žádným radikálním krokům, vývoj poválečného sociálního pojištění musel kontinuálně navázat na předchozí zákonné normy z první republiky, popřípadě na jejich změny z doby okupace.⁴⁷ Z tohoto důvodu se Revoluční odborové

⁴⁵ NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 4, a. j. 84. K sociální politice po únoru 1948 srov. *Projev ministra práce a sociální péče a generálního tajemníka ÚRO Evžena Erbana, pronesený dne 25. října na Vysoké škole politických a sociálních nauk. VOA ČMKOS, DT 11/5.*

⁴⁶ NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 4, a. j. 84, (text kurzívou je v originále potržen).

⁴⁷ K 1. říjnu 1918 platily na území Čech, Moravy a Slezska tyto druhy pojištění: 1. od roku 1887 úrazové pojištění dělnické, 2. od roku 1888 nemocenské pojištění dělnické a od roku 1892 zákon o zapsaných pokladnách pomocných, 3. od roku 1889 pojištění provisi hornické, 4. od roku 1909 penzijní pojištění soukromých zaměstnanců. Na Slovensku k tomuto datu platilo: 1. od roku 1907 nemocenské a úrazové pojištění zaměstnanců živnostenských a obchodních, 2. od roku 1900 zákon o pomocné pokladně pro zemědělské dělníky a čeledíny, 3. Od roku 1854 horní zákoník s ustanoveními o bratrských pokladnách hornických. Během první republiky byla všechna odvětví sociálního pojištění upravena novelizací převzatých ustanovení nebo vydáním nových zákonů. Zákonem č. 221/1924 Sb., s účinností od 1.7. 1926, bylo zavedeno všeobecné nemocenské, invalidní a starobní pojištění dělnické a zákonem č. 221/1925 Sb. z 15. 10. 1925 nemocenské pojištění veřejných zaměstnanců. Výrazné změny přinesla i novelizace penzijního pojištění soukromých zaměstnanců (zákon č. 26/1929 Sb.). Během okupace bylo především nově kodifikováno pojištění hornické vládním nařízením č. 70/1943 Sb. a nemocenské pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách vl. nař. č. 365/1941 Sb. a novelizováno pojištění úrazové (vyhláška č. 195/1944 Sb.). Viz. JINDŘICH, J. Alois: *Národní (sociální) pojištění. Díl II*

hnutí rozhodlo po válce řešit problémy spjaté se sociálním pojištěním postupně trojí cestou: a) „opatřeními, jejichž potřeba vyplývá z nutnosti řešit běžné problémy okamžitě, b) přechodnými opatřeními, která zlepší a upraví některé dávky v pojištění, které připraví cestu k vybudování národního pojištění a které budou mít jenom dočasnou platnost do té doby, než se uskuteční revoluční program jednotných odborů, t. j. c) vybudování národního pojištění.“⁴⁸

Na vytváření sociální politiky se spolupodílelo i ministerstvo sociální péče. Ministerstvo ochrany práce a sociální péče (MOPSP) zahájilo svou činnost v květnu 1945. Odborným přednostou pro obor sociálního pojištění byl dr. Josef Schrutz. Po reorganizaci ministerstva v červnu spadala problematika sociálního pojištění pod odbor VI, když bylo ministerstvo zákonem č. 153/1946 Sb. z 10. července 1946 přejmenováno, a vrátilo se k původnímu názvu z předmnichovské republiky, došlo k další reorganizaci. Místo odborů I-IX byly vytvořeny skupiny A-C, z nichž některé se dále dělily na odbory. Sociální pojištění měla na starosti skupina B, od roku 1949 po další reorganizaci ministerstva skupina C. Tehdy se také ministerstvo sociální péče naposledy přejmenovalo na ministerstvo práce a sociální péče, aby nakonec v důsledku nového vývoje potřeb československého hospodářství bylo jako nepotřebné v roce 1951 zrušeno. Jeho kompetence pak přešly na ostatní ministerstva včetně nově zřízeného ministerstva pracovních sil.

Ministerstvo do příprav národního pojištění příliš nezasahovalo. Soustředilo se zejména na přípravu prozatímních úprav v sociálním pojištění, než bude příprava národního pojištění ukončena. Ministerstvo

---

(přepřacovaný), *Část zvláštní*. Praha: Vysoká škola politická a sociální, 1948, s. 1-2, 16-38. Český pojišťovací systém vycházel ze zásad německého typu sociálního zabezpečení, které uvedl do praxe pruský ministerský předseda Otto von Bismarck. Srov. POTŮČEK, Martin: *Sociální politika*, s. 12-15, 24-27.

⁴⁸ *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*, s. 94-95.

hrálo především důležitou roli při přípravě osnovy zákona o národním pojištění horníků, k němuž se později ještě vrátíme.⁴⁹

Podle představ Revolučního odborového hnutí měla být napříště sociální politika provázána s politikou hospodářskou. Provedení jakéhokoliv sociálního opatření mohlo být uskutečněno jedině tehdy, pokud jeho provedení umožňovaly také hospodářské podmínky státu. Stejně stanovisko zastával i ministr ochrany práce a sociální péče dr. Josef Šoltézs. „Je tedy patrné, že přednost má obnovení *výrobnosti* našeho národního hospodářství a v dnešním přechodném údobí jenom v rámci tohoto úsilí lze uspokojovat potřeby sociální politiky“ (text kurzívou je v originále potržen, pozn. PP).⁵⁰ Zároveň připomínal, že i v tomto těžkém období není možné dopustit, aby se životní úroveň jakékoliv skupiny dostala pod hranici únosnosti.

Proto se měnil i pohled na soukromé podnikání. Účelem výroby již nemělo být pouze úsilí o dosažení co největšího čistého zisku, ale v současné době musel být zohledňován i zájem „státní, veřejný a sociální“. Na druhé straně pro zlepšení životních podmínek obyvatelstva bylo nutné zvýšit a zkvalitnit výrobu. Zestátněný průmysl měl vyrábět „co nejvíce a nejlevněji a za nejmenších ztrát na surovinách, lidském zdraví, síle a času“.

Právě v souvislosti s potřebou pracovních sil pro obnovu a rozvoj hospodářství došlo k výrazné změně orientace sociální péče. Sociální politika měla zajistit, aby se každému podle jeho zásluh dostalo spravedlivé odměny a zároveň na něho měla působit, aby se „mohl a musil“ spolupodílet na tvorbě společenských hodnot. Prioritou již neměla

---

⁴⁹ Z činů jak ministra Šoltése i ministra Nejedlého je ovšem zřejmé, že otázce národního pojištění věnovali velkou pozornost a snažili se o jeho uskutečnění. Např. v listopadu 1946 vyšla v knižnici sociální revue publikace „Aby se žilo lépe a radostněji... Stěžejní zásady pracovního programu ministerstva sociální péče do jara 1948“. V ní autor, ministr Nejedlý, označil za nejdůležitější úkol ministerstva vybudování národního pojištění. NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 14, a. j. 216.

⁵⁰ VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 2, inv. č. 1/13/2b

být péče o chudé, ale především ochrana pracovních sil. V těchto nových podmínkách získávala na významu péče o pracovní síly. Pozornost měla být napříště věnována především prevenci u těchto vrstev lidí, aby byli schopni vykonávat jim svěřené úkoly v hospodářském sektoru.⁵¹

Již v říjnu 1945 ministr Josef Šoltész napsal: „Dnešní sociální politika a sociální starostlivost neobmezuje sa len na starostlivost o osoby sociálne slabé, t. j. osoby, ktore neboly lebo nie sú schopné v boji o život uhájiť dôstojnú ľudskú existenciu, ale zahrnuje tiež, a to na prvom mieste, starostlivost o ochranu tej tvorivej sily národa, ktorá je najdôležitejšou složkou v národnej tvorbe hodnot.“⁵² Stejně stanovisko na nový směr v oblasti sociální politiky zastával i nástupce ministra Šoltésze ministr prof. dr. Zdeněk Nejedlý, který své názory na nové úkoly sociální politiky shrnul v březnu 1947 takto: „Sociální péčí se obyčejně rozumělo pomáhat slabým, těm, kteří byli utištěni vládnoucím sociálním řádem nebo kteří se ocitali mimo tento řád. Dnes se ovšem věci od základu změnily. Jako ve zdravotnictví nepokládáme za dobrou politiku, aby lékařská péče byla lidem poskytována v poslední chvíli, ale usilujeme, aby se předešlo onemocnění, tak je tomu i v sociální politice.“⁵³

Aby se ovšem mohla sociální péče o pracující řádně rozvíjet bylo zapotřebí nejdříve zvětšit počet odborníků této nově se rozvíjející oblasti sociální politiky, kteří by práci v sociálních institucích vykonávali. Z tohoto důvodu byla dekretem prezidenta republiky č. 140/1945 Sb. ze dne 26. října 1945 zřízena Vysoká škola politická a sociální, která měla vysokoškolsky vzdělávat nové kvalifikované síly v sociální oblasti pro tyto sociální instituce: ministerstva (pokud se jejich působnost vztahovala

---

⁵¹ Uvedené citace viz. NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 4, a. j. 84. K sociální politice ROH dále srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 1, inv. č. 1/1c (týž dokument NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 4, a. j. 216); inv. č. 1/1b.

⁵² Sociální revue, říjen 1945, roč. XX, č. 1-2, s. 2.

⁵³ Tamtéž, březen 1947, roč. XXII, č. 3, s. 51.

na sociální péči), úřady práce, národní výbory, nositele sociálního pojištění, pro komunální sociální péči, pro závodní péči (zejména v znárodněných podnicích) a pro výkon individuální sociální práce ve veřejných a soukromých institucích (péče o mládež, o mladistvé provinilce, ochrana dětí svěřených do cizí péče, péče o oběti války, o lidi vyšinuté, propuštěné a o všechny další lidi, kteří nebudou schopni uspokojivě vykonávat své sociální funkce).⁵⁴

Studentům se mělo dostat odborného vzdělání ve speciálních oblastech sociální politiky. Pozornost měla být věnovaná především sociální administrativě veřejnoprávní a soukromoprávní, praktické sociologii, dále pracovnímu právu včetně sociálního pojištění i psychopatologii jednotlivých chorob. Pro rozvoj diagnostických a terapeutických schopností studentů byly na Vysoké škole politické a sociální od školního roku 1946/47 zřízeny sociální kliniky, v nichž si studenti měli své teoretické dovednosti zdokonalovat při praktické činnosti s jednotlivými, individuálními případy.⁵⁵

---

⁵⁴ Tamtéž, prosinec 1945, roč. XX, č. 3-4, s. 75-76.

⁵⁵ Tamtéž, březen 1947, roč. XXII, č. 3, s. 70-71.

Vliv odborů na poválečnou sociální politiku

Moc jednotného odborového hnutí posílila oproti minulosti především v oblasti veřejné správy a exekutivy. Pravomoci odborů z dob první republiky byly považovány za nedostatečné. Tehdy se na ně pohlíželo jen jako na „pouhé poradce v dělnických záležitostech“. Odbory se naopak po válce začaly považovat za rovnoprávného partnera Ministerstva sociální péče. Nyní se musely veškeré praktické i legislativní otázky týkající se pracujících vrstev projednat i v Ústřední radě odborů. V přednášce pro funkcionáře závodních odborových skupin byla tato záležitost shrnuta do jedné věty: „*V praxi ministerstva sociální péče je ÚRO přímo spoluúčastno na přípravě administrativních a zákonodárných opatření, a náš hlas není jen slyšen, nýbrž také hodnocen a vážen.*“⁵⁶

Tuto skutečnost potvrdil i sám ministr ochrany práce a sociální péče dr. Josef Šoltész, 4. prosince 1945, při svém proslovu v sociálně politickém výboru Prozatímního národního shromáždění, kde uvedl: „Lidová demokracie dala základ k nové, úzké a platné spolupráci mého resortu s Ústřední radou odborů. ... Je samozřejmé, že zvláště konstruktivní je tato spolupráce Ústřední rady odborů s mým resortem v otázkách legislativních. Představitelce našeho organisovaného zaměstnanectva dostává se nejen informací o připravovaných návrzích, avšak dochází tím výrazu i onen důležitý požadavek, že totiž Ústřední rada odborů se přímo účastní na přípravě zákonodárných aktů.“⁵⁷

Z orgánů veřejné správy odbory získaly nezanedbatelný vliv i na personální složení úřadů práce. K zřízení zemských úřadů ochrany práce

---

⁵⁶ Uvedené citace viz. NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 4, a. j. 84, (text kurzívou je v originále potržen).

⁵⁷ VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 2, inv. č. 1/13/2b

v Praze a v Brně a okresních úřadů ochrany práce došlo vládním nařízením č. 13/1945 Sb. z 4. června 1945. Správní výbor okresního úřadu práce jmenoval zemský národní výbor na návrh příslušného okresního výboru, který se o volbě poradil s okresní organizací ÚRO. Přednostu úřadu na návrh ÚRO jmenovalo ministerstvo ochrany práce a sociální péče. Správní výbor a přednostu zemských úřadů práce jmenoval ministr ochrany a sociální péče na návrh zemského národního výboru a ÚRO.

Ústřední rada odborů ovlivňovala i přijetí nové ústavy. Odbory zajímala především otázka sociálních práv v budoucí ústavě. Prezidium ÚRO na svých schůzích dne 31. října a 22. listopadu 1946 rozhodlo o zřízení zvláštní, ústavní komise, která měla zpracovat stanovisko ROH k připravované, nové ústavě.⁵⁸ Písemným vypracováním materiálu byl pověřen dr. Souček. „Stanoviska ROH k sociálním ustanovením v ústavě RČS (republiky československé, pozn. PP)“ pak projednalo na své schůzi, 20. června 1947, i představenstvo ÚRO. Přijatá „stanoviska“ předložili předseda Zápotocký a generální tajemník předsedovi ústavně-právního výboru sněmovny. Ústavně-právní výbor Ústavodárného národního shromáždění (ÚNS) 30. září projednal otázku sociálních práv v nové ústavě a především ustanovení o odborové organizaci. O jednání výboru informoval představenstvo ÚRO Evžen Erban na schůzi 31. října 1947. Protože někteří přítomní experti a poslanci na jednání výboru ÚNS zpochybnili některá ustanovení o odborovém hnutí, uložilo představenstvo zástupcům ÚRO v ústavním výboru ÚNS, aby důsledně hájili zásadu „jednotné odborové organizace“ a „právo na použití stávků“⁵⁹

---

⁵⁸ Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-S, kart. 2, inv. č. 76, 78; kart. 3, inv. č. 98.

⁵⁹ Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-P, kart. 3, inv. č. 33, 35, 36, 39, 45.

Role zmocněnců v sociálních institucích

S rozbitím Československa v letech 1938 a 1939 docházelo zákonitě k odlišnému vývoji na ztracených územích. Následkem toho vývoje došlo i k odlišnému vývoji sociálního pojištění na těchto územích, proto po osvobození Československa existovaly v republice tři odlišné systémy veřejnoprávního sociálního pojištění: ve vnitrozemí (bývalý protektorát), v pohraničí a na Slovensku. Tyto tři systémy si uchovaly svou relativní samostatnost až do přijetí zákona o národním pojištění.⁶⁰

Na Slovensku obnovila Slovenská národní rada, 14. března 1945 v Košicích, svým nařízením jako nositelky veřejnoprávního nemocenského pojištění okresní sociální pojišťovny podle stavu k 1. říjnu 1938, ale s tím rozdílem, že pojišťovna prováděla nemocenské pojištění všech zaměstnanců (dělníků, horníků, soukromých a veřejných zaměstnanců). Týmž nařízením také obnovila Ústřední sociální pojišťovnu, která měla převzít Fond rodinných přídatků a provádět důchodové pojištění všech zaměstnanců.⁶¹

Již v průběhu pražského povstání pak jmenovala Ústřední rada odborů první zmocněnce do významných institucí sociálního pojištění na území Čech, Moravy a Slezska. Do pohraničního území byl vyslán dr. Vladimír Prášil,⁶² aby převzal temnější sociálně-pojišťovací záležitosti. Postupně pak docházelo k jmenování dalších zmocněnců pro úřadovny sociálního pojištění v pohraničí. Zmocněnci měli za úkol zajistit přechod sociálně pojišťovacích ústavů z doby nesvobody na nové podmínky a ústavy dočasně spravovat. Zmocněnci zůstali v institucích sociálního

---

⁶⁰ Např. Představenstvo ÚRO na chůzi dne 20. června 1947 rozhodlo nerozšiřovat působností léčebného fondu veřejných zaměstnanců na pohraničí a na Slovensko, protože dosavadní průběh jednání o národním pojištění byl pozitivní, a proto nebylo nutné činit změny v organizaci sociálního pojištění až do konečného rozhodnutí o národním pojištění. VOA ČMKOS, fond ÚRO-P, kart. 3, inv. č. 36.

⁶¹ Podrobněji viz. JINDŘICH, J. Alois: *Národní (sociální) pojištění. Díl II (přepřacovaný), Část zvláštní*, s. 12-15.

⁶² Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-S, kart. 1, inv. č. 2.

pojištění až do vytvoření národního pojištění (1. červenec 1948). Později s politickým vývojem v Národní frontě byli téměř do každé centrální instituce jmenováni i tři zástupci zmocněnce, aby se vyvážil vliv všech čtyř politických stran. Funkce zmocněnců byla neplacená, ti byli vždy jmenováni z jiného sociálního ústavu, v němž zůstávali dále zaměstnáni. Zmocněnci byli jmenováni i do ústředních orgánů státní správy, pokud jejich činnost ovlivňovala zájmy pracujících. Zmocněncem pro ministerstvo ochrany práce a sociální péče byl jmenován Jaromír Hlaváček. Vzhledem k rychlému přesunu nové vlády z Košic do Prahy, ale zmocněnci na ministerstvech rychle pozbyli svůj význam.⁶³

I v sociálně pojišťovacích ústavech pak proběhla očištná akce. Provádění očištné akce se mělo řídit zásadami vyjádřenými v jednacím řádě čestného soudu ÚRO. Čestný soud se měl skládat z jednoho zaměstnance, tří pojištěnců a z jednoho zaměstnance ÚRO.⁶⁴

Opatření v oboru sociálního pojištění upravoval dekret prezidenta republiky č. 93/1945 Sb. ze dne 29. září 1945 o prozatímních opatřeních v oboru veřejnoprávního sociálního pojištění. Dekret zmocňoval ministra ochrany práce a sociální péče, aby dodatečně schválil „opatření učiněná před účinností tohoto dekretu, zejména i opatření učiněná ÚRO a zmocněnci“. Zároveň opravňoval ministra ochrany práce a sociální péče, aby „až do vydání nových předpisů o organizaci pojištění činil po slyšení ÚRO nutná organizační opatření v ústavech a zařízeních sloužících sociálnímu pojištění (zaopatření) zaměstnanců“. Ministr později na základě tohoto dekretu vydal dne 10. prosince 1945 vyhlášku č. 558 Úř. list., kterou schválil dosavadní opatření v organizaci sociálního pojištění (zejména utvoření úřadoven sociálního pojištění v pohraničí, tak jak je provedla ÚRO) a učinil některé další úpravy. Vyhláškou také zřídil Ústředí nositelů pojištění.

---

⁶³ VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60.

⁶⁴ Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-S, kart. 1, inv. č. 2.

Jako koordinační orgán pro správu a řízení sociálního pojištění bylo zřízeno Ústředí nositelů pojištění (ÚNP). Ústředí nositelů pojištění se stalo nejdůležitějším orgánem pro přípravu národního pojištění. Nad jeho činností dohlíželo Revoluční odborové hnutí. V čele stál správní sbor jmenovaný ÚRO, ale jelikož byl příliš početný, bylo vytvořeno i předsednictvo sboru zmocněnců. Předsednickou funkci v Ústředí nositelů pojištění vykonával od května 1945 Jaromír Hlaváček.

Dne 29. října 1947 projednalo presidium na své schůzi návrh na reorganizaci Ústředí nositelů pojištění. Na základě jeho dosavadní praktické činnosti bylo navrženo, aby moc řídící a správní byla oddělena od moci výkonné. Z tohoto důvodu měla být oddělena funkce předsedy správního sboru od funkce předsedy sboru zmocněnců. Presidium ÚRO proto odvolalo Jaromíra Hlaváčka⁶⁵ z jeho dosavadní funkce a navrholo jmenovat předsedou správního sboru zmocněnců Evžena Erbana a za předsedu sboru zmocněnců Jana Gallase. Rozhodnutí presidia pak schválila schůze představenstva ÚRO 10. října 1945. Evžen Erban později rezignoval na svou funkci ze zdravotních důvodů. Žádost uvedl v dopise, který projednalo představenstvo na své mimořádné schůzi 16. ledna 1948. Za nástupce Evžena Erbana byl vybrán Václav Cipro, dosavadní předseda ústřední sociálně-politické komise ÚRO. Václav Cipro zůstal ve své funkci až do vytvoření národní pojišťovny.⁶⁶

Kromě výše uvedených dalšími členy předsednictva sboru zmocněnců byli místopředsedové dr. František Vavříčka, ing. Viktor

---

⁶⁵ Plenární schůze odborové komise Československé sociální demokracie konstatovala, že se podařilo funkci předsedy obsadit jejím člověkem, ale „protože se kolem této instituce a funkce vede silná zákulisní kampaň“. Rozhodli se její členové doporučit představenstvu, aby se usneslo, „že i při případné změně osoby, budeme trvat na obsazení funkce předsednické naším soudruhům s ohledem na naši tradici a kvalitu našich pracovníků v sociálním pojištění. Archiv československé strany sociálně demokratické (A ČSSD), fond č. 71, část II: Československá sociální demokracie (1945-1948), a. j. 204.

⁶⁶ Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-S, kart. 3, inv. č. 97, 102; fond ÚRO-P, kart. 3, inv. č. 43; kart. 4, inv. č. 52/1

Boháč, poslanec Emil Vojanec; a někteří členové sboru zmocněnců: (dr. Gallas), MUDr. František Janouch, dr. František Kulhánek, dr. Stanislav Mimra, dr. Vladimír Prášil, dr. Josef Schrutz, dr. Bohumír Šmýd, RNDr. Josef Talacko a dr. Závěš Zeman.⁶⁷

---

⁶⁷ V čele odborných oddělení stáli: prezidiální – Rudolf Novák, matematicko-statistické – dr. Vlastimil Kalivoda, koordinační – dr. Jan Koloušek, legislativní – dr. Alois J. Jindřich, osobní – dr. Karel Falada, organizační (nebylo obsazeno), pro správu pojištění v pohraničí – dr. Viktor Fiedler, léčebné péče – MUDr. Jan Strítěský, pro přípravu pojištění osob samostatně hospodařících - (nebylo obsazeno) Viz. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60.

Vliv veřejného mínění na změny v sociálním pojištění

Na způsob řešení poválečné situace v Československu mělo vliv i veřejné mínění.⁶⁸ Radikálním názorům obyvatelstva nemohli nečině přihlížet ani veřejní představitelé moci ani zástupci politických stran. I oni museli akceptovat tlak společnosti na uskutečňování sociálních změn. V prvních měsících se jednalo především o požadavek okamžitého vyvlastnění výrobních prostředků, který pracující chápali jako akt sociální spravedlnosti. Kromě požadavku na znárodnění se pozornost společnosti soustředila i na otázku uskutečnění národního pojištění. Závodní rady oba požadavky pracujících formulovaly i v řadě resolucí.

Například ústřední sociální oddělení na rezoluci závodní rady Maloměřických cementáren ze dne 4. září 1945 na její požadavek vytvoření jednotného pojištění odpovědělo 26. září takto: „Vybudování jednotného nemocenského a důchodového pojištění, tedy pojištění národního, jest v programu ÚRO. Pojištění toto má býti vybudováno urychleně, ale současně tak, aby urychlení nemělo nepříznivý vliv na úplnost a přesnost předpisů.“⁶⁹

Z aktuálních otázek sociálního pojištění upoutávala pozornost manuálně pracujících především otázka vyplácení dávek nemocenského pojištění. Jádrem celého problému spočívalo ve skutečnosti, že nemocný horník nebo dělník neměl nárok na mzdu a nemocenské dávky dostával až od čtvrtého dne nemoci. Z tohoto důvodu byl takto postižený člověk tři dny bez jakýchkoliv finančních prostředků. Oproti tomu nemocný veřejný zaměstnanec měl nárok na plat po dobu jednoho roku a nemocný

---

⁶⁸ Srov. KALINOVÁ, Lenka: *Postoje obyvatelstva k sociálním otázkám v období státního socialismu*. In: *Po stopách nedávné historie. Sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana*. (ed.) Pernes, Jiří, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003, s. 191-205.

⁶⁹ VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 1, inv. č. 1/6.

soukromý zaměstnanec měl nárok na plat po dobu nejméně šesti týdnů a na nemocenskou dávku pak od čtyřicátého třetího dne.⁷⁰

O jak důležitý problém se jednalo dokumentuje zpráva krajské odborové rady v Pardubicích k I. všeodborovému sjezdu, v níž se mimo jiné uvádělo: „Nejčastější stížnosti, které, bohužel, nemůžeme vyřídit k spokojenosti dělnictva, jsou, když dělník za první tři dny nemoci nedostane žádné podpory. Dále pak požadavek o zavedení jednotného sociálního pojištění je nám velmi často tlumočen. Téměř při každém styku se členstvem a na schůzích na tyto dva požadavky se naráží. Toto volání je projevem živelné touhy dělníků po spravedlnosti, aby i oni a jejich rodiny byli plně zajištěni. Pokud pak jde o poměr k nositelům nemocenského pojištění v kraji, je povšechně vyslovováno přání, aby byla zlepšena léčebná péče. Členstvu jsou podávány informace o provedených, případně o chystaných úpravách sociálního pojištění, což je vždy přijato s povděkem.“⁷¹

Právě tyto tři neplacené dny byly považovány za velkou nespravedlnost z pohledu pracujících. Nejrychleji se situaci podařilo vyřešit v hornickém povolání výnosem ministra ochrany práce a sociální péče ze dne 8. října 1945 j. zn. VI-8141-24/9-1945, který upravil tento problém s platností od 11. října 1945 pro české země. S účinností od 1. prosince 1945 nahradil tento výnos zákonný předpis v č. II, oddíl A., zákona č. 158/1945 Sb. Nemocný horník získal právo na vyplácení nemocenské od prvního dne za předpokladu, že jeho nemoc trvala déle než tři dny.⁷²

Naopak stávající situaci v nemocenském dělnickém pojištění se nepodařilo ještě po velmi dlouhou dobu vyřešit. I když například v odpovědi sociálně-politické komise na výše zmíněnou rezoluci

---

⁷⁰ Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 1, inv. č. 1/1b, kart. 8, inv. č. 7/18.

⁷¹ *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*, s. 398.

⁷² Srov. NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 4, a. j. 84; Sv. 14, a. j. 215.

Maloměřických cementáren se také uvádělo, že „odstranění stavu, při kterém dělník po prvé tři dny nemoci nemá nárok ani na plat ani nemocenské, patří mezi základní požadavky ÚRO“.

Problémem se znovu zabývalo i představenstvo ÚRO dne 3. října 1946 na žádost sociálně-politické komise, která chtěla vědět jaké stanovisko zaujme ÚRO v této otázce. Představenstvo se nakonec usneslo, že „bude prosazovat všeobecné zavedení zásady, že nemocenské má být vypláceno již od prvního dne nemoci, trvá-li nemoc aspoň čtyři dny“.⁷³ K provedení stejné úpravy jako v hornickém pojištění nakonec došlo v ostatních odvětvích nemocenského pojištění výnosem ministerstva sociální péče ze dne 12. prosince 1946 j. zn. IX-1111-11/12-46 s účinností od 1. ledna 1947.

---

⁷³ VOA ČMKOS, fond ÚRO-P, kart. 2, inv. č. 19/1.

Příprava zákona o národním pojištění

Ihned po osvobození Československa se započalo i s přípravami na uskutečnění národního pojištění, které mělo odstranit roztržitost dosavadního sociálního pojištění na různé druhy pojištění a spojit je v jediný celek. Jeho zavedením se měla zjednodušit i organizace sociálního pojištění rozdrobeného do velkého počtu – zejména v nemocenském pojištění – pojišťovacích ústavů. Národní pojištění mělo také pojistit všechny pracující osoby na základě pracovního nebo služebního poměru – nejenom horníky, dělníky, veřejné a soukromé zaměstnance - a osoby samostatně výdělečně činné. Přestože nově se tvořící pojišťovací systém se inspiroval Beveridgeovými myšlenkami, aplikován byl na německou sociálně pojišťovací koncepci.⁷⁴

K první informativní schůzce mezi zástupci slovenského a českého pojištění a ÚRO došlo již ve dnech 15. až 18. června 1945 v Praze a v Lázních Mšeném.⁷⁵ Zúčastněné strany si nezávazně vyměnily své názory na budoucí úpravu sociálního pojištění. Dohodly se také, že oba dosavadní systémy pojištění (český a slovenský) po přechodnou dobu „půjdou vedle sebe podle dosud platného práva“.⁷⁶

I k tomuto jednání pak přihlédlo memorandum ÚRO o vybudování jednotného národního pojištění, které odevzdal předseda ÚRO Antonín Zápotocký jako oficiální stanovisko Revolučního odborového hnutí ministrovi ochrany práce a sociální péče Josefu Šoltészovi dne 25. července 1945.⁷⁷ K dalšímu jednání se slovenskou

⁷⁴ Srov. NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 8, a. j. 177. VOA ČMKOS, fond Soc., kart. 8, inv. č. 7/18; fond KDO, kart. 13, inv. č. 57.

⁷⁵ Jednání se zúčastnili: ze slovenské strany Josef Hojč, dr. Pavol Kadlečík, dr. Pavel Rosa a dr. František Písca, z české strany dr. Jan Gallas, dr. Jan Koloušek, dr. František Kulhánek, dr. Bohumír Šmýd a dr. Antonín Zelenka. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60.

⁷⁶ Viz. VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 2, inv. č. 1/9g.

⁷⁷ Srov. řeč předsedy ÚRO A. Zápotockého a projev ministra J. Šoltésze. Viz. VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 1, inv. č. 1/6. DEYL, Zdeněk: *O národní pojištění na stránkách Rudého práva v letech 1945-1948*, s. 129-130.

stanou pak došlo ve dnech 15. až 19. srpna 1945 v Bratislavě a Trenčianských Teplicích.⁷⁸ Pro agrární Slovensko mělo zavedení národního pojištění velký význam vzhledem k velkému počtu rolníků a malých živnostníků, kteří nebyli dosud ještě pojištěni.⁷⁹

Budování národního pojištění mělo probíhat postupně ve třech etapách: 1. organizace národního pojištění, 2. nemocenské národní pojištění, 3. důchodové národní pojištění. Z tohoto důvodu se vytvořily i tři zvláštní komise složené z odborníků na danou složku veřejnoprávního sociálního pojištění.

Komise zpracovávající organizaci národního pojištění se sešla poprvé v srpnu 1945 v Trenčianských Teplicích.⁸⁰ Právě návrh zákona o vybudování, organizaci a správě národního pojištění byl připraven jako první. ÚRO jej v září 1945 předala ministerstvu ochrany práce a sociální péče k připomínkovému řízení. Osnova pak byla ve vládě předložena v únoru, která ji schválila 26. dubna 1946, a poté jí předložila Prozatímnímu shromáždění jako vládní návrh č. 406. Vzhledem k nadcházejícím volbám však Prozatímní shromáždění vládní návrh č. 406 již nestačilo projednat. Ministerstvo pak znovu v létě 1946 předložilo návrh nové vládě Klementa Gottwalda. Právě v otázce organizace národního pojištění docházelo stále mezi odbory a zástupci politických stran od roku 1945 až do roku 1948 k nejvážnějším sporům (zejména se jednalo o otázku dvou či tříčlankového systému řízení národního pojištění). Komise Národní fronty pak návrh osnovy předložila k projednání v Národní frontě dne 1. prosince 1947.⁸¹

---

⁷⁸ Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 1, inv. č. 1/10

⁷⁹ Srov. Sociální revue, květen-červen 1947, roč. XXII, č. 5-6, s. 126-128.

⁸⁰ Práce v komisi se zúčastnili zejména: dr. Brejla, dr. Hlaváček, Hojč, dr. Kadlečík, dr. Kulhánek, dr. Koloušek, dr. Levíček, dr. Mařík, Rudolf Novák, dr. Šíkl, dr. Werner a dr. Zeman. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60.

⁸¹ Srov. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 57, 60. A ČSSD, fond č. 71, část II, a. j. 128.

Nemocenské pojištění připravovala tzv. Ryjická komise, jejíž první zasedání se konalo na podzim právě v plicní léčebně v Ryjicích u Ústí nad Labem.⁸² Její členové neměli tak těžký úkol jako v ostatních dvou komisích, osnovu zákona dokončili prakticky již v únoru 1947. V nemocenské pojištění již nemohli provést žádné velké změny. Dávky nemocenského nebyly také tak závislé na finančním kapitálu jako důchodové pojištění, obvykle se jednalo o vyplácení krátkodobých dávek v rozmezí nejvýše jednoho roku.⁸³

Největším problémem se pro Ryjickou komisi staly dvě otázky: postavení lékařů a koncepce léčebné péče v národním pojištění. Nakonec bylo v první otázce dosaženo dohody tím, že všichni lékaři byli automaticky ve smluvním zaměstnaneckém poměru k nositeli pojištění. Tímto rozhodnutím zůstala zachována soukromá lékařská praxe. V druhé otázce se prosadil návrh ÚRO, aby léčebná péče zůstala ponechána nemocenskému pojištění. Oficiální návrh lékařů komunistické strany, aby léčebná péče nepatřila do působnosti nemocenského pojištění a byla svěřena orgánům státní správy, který podporovala i část lékařů sociálně demokratických a další jednotlivci, se podařilo prosadit až v roce 1951 v souvislosti s reformou národního pojištění.⁸⁴

Naopak práce na osnově důchodové složky národního pojištění probíhaly mnohem pomaleji, jelikož příprava tohoto zákona byla

---

⁸² Práce v komisi se zúčastnili zejména: ing. Bělina, MUDr. Břeský, MUDr. Janouch, dr. John, dr. Mimra, dr. Orel, dr. Šmýd a dr. Zeman. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60.

⁸³ Komise ÚRO předložila osnovu na jaře 1946 MOPSP. Připomínkové řízení proběhlo od 5. dubna do července 1946 a jeho výsledky zpracovávalo ÚNP do 14. února 1947. Návrh pak projednala komise Národní fronty a předložila jej 29. srpna 1947 předsedovi Národní fronty. A ČSSD, fond č. 71, část II, a. j. 128.

⁸⁴ Jednání o koncepci léčebné péče se zúčastnili zejména tito lékaři: prof. dr. Zdeněk Macek, prof. dr. Miloslav Matoušek, prof. dr. Josef Skládal a doc. dr. Jan Stříteský. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60. Po přijetí zákona č. 99/1948 Sb. o národním pojištění byla v Ústřední národní pojišťovně zřízena jako nejvyšší poradní orgán pro otázky zdravotnické péče v národním pojištění tzv. zdravotnická rada Ústřední národní pojišťovny. Viz. JINDŘICH, J. Alois: *Národní (sociální) pojištění. Díl II (přepřacovaný). Část zvláštní*, s. 134-135. Dále srov. A ČSSD, fond č. 71, část II, a. j. 128, 193.

mnohem složitější.⁸⁵ Důchodové pojištění bylo také mnohem závislejší na situaci národního hospodářství a těšilo se mnohem většímu zájmu politických stran než pojištění nemocenské. Z tohoto důvodu vytvoření osnovy zákona bylo mnohem komplikovanější, a proto její příprava probíhala ještě po celý rok 1947.⁸⁶

Přípravu národního pojištění také oddalovaly další politické, hospodářské a sociální problémy v poválečném Československu, jež bylo nutné řešit, a které odsunovaly řešení otázky sociálního pojištění na pozdější dobu. Na zpoždování příprav osnov zákonů měl vliv i stoupající zájem všech politických stran o národní pojištění. Zástupci těchto stran se snažili zachovat některé vymoženosti dosavadního pojištění nebo prosadit do připravovaných zákonů takové změny, které by nejlépe vyhovovaly zájmu právě jejich voličů.

Kvůli zpoždování příprav národního pojištění nakonec došlo k dohodě mezi zástupci jednotlivých stran a ÚRO, o nich jednala dne 2. dubna 1947 schůze Národní fronty Čechů a Slováků. Na schůzi bylo k návrhu Antonína Zápotockého rozhodnuto, že „osnovy o národním pojištění budou společným dílem stran Národní fronty Čechů a Slováků, ÚRO a zájmových organizací“.⁸⁷ Za účelem vyplnění přijatého usnesení byla pak zřízena politická komise Národní fronty pro přípravu národního pojištění. Ve skutečnosti se jednalo o původní komisi ÚRO, jež byla rozšířena o politické zástupce stran Národní fronty Čechů a Slováků. Komisi tvořila vyšší politická komise, která se stala centrem politických

---

⁸⁵ V komisi pro důchodové pojištění pracovali zejména: dr. Brejla, ing. Bulina, dr. Citterbart, dr. Gallas, dr. Chytilová, dr. Jindřich, dr. Kadlečík, dr. Kalivoda, dr. Levíček, dr. Mařík, Jaroslav Novotný, dr. Niepel, dr. Polipský, dr. Emil Svoboda, dr. Vrba, dr. Werner a dr. Antonín Zelenka. Jako spojka mezi komisí pro nemocenské a důchodové pojištění působil dr. Mímra. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60.

⁸⁶ Návrh zákona o důchodovém pojištění zpracovávala nejdříve komise ÚNP, později z rozhodnutí komise Národní fronty ze dne 13. června 1947 její subkomise, která předala hotovou osnovu zákona k připomínkovému řízení 1. prosince 1947. A ČSSD, fond č. 71, část II, a. j. 128.

⁸⁷ Tamtéž. Dále srov. DEYL, Zdeněk: *O národní pojištění na stránkách Rudého práva v letech 1945-1948*, s. 152.

jednáních o podobě budoucího pojišťovacího systému a nižší odborná komise.⁸⁸ Komise pak od 13. června 1947 do 16. ledna 1948 znovu projednávala všechny návrhy zákonů o národním pojištění.

V komisi Národní fronty došlo pod vlivem politických okolností k rychlému ukončení prací na připravovaných osnovách národního pojištění a po schválení všech osnov politickou komisí Národní fronty byly osnovy postoupeny ministerstvu sociální péče, které je předložilo vládě koncem ledna 1948.⁸⁹ Vláda zahájila jednání o pěti osnovách národního pojištění obsahujících část organizační a dále části o pojištění nemocenském, úrazovém, invalidním a starobním 13. února 1948. Zatímco někteří ministři se pokusili vrátit osnovu znovu komisi Národní fronty k projednání sporných otázek a k novému zvážení finančního zatížení národního hospodářství národním pojištěním. Prosadil předseda vlády Klement Gottwald, aby se utvořila komise ministrů, která by společně se zástupci komise Národní fronty návrh znovu projednala, a přeložila znovu vládě v polovině března.⁹⁰

Do příprav národního pojištění však velmi radikálně zasáhla vládní krize. V jejím průběhu se konal 22. února 1948 v Průmyslovém paláci v Praze i celostátní sjezd závodních rad a odborových organizací, který se v přijaté rezoluci znovu postavil za „bezodkladné uzákonění

---

⁸⁸ V komisi působili zejména: komunisté dr. Zdeněk Popel, náměstek ministra sociální péče, a dr. Gallas; sociální demokraté dr. František Kraus, prezidiální šéf ministerstva sociální péče, a dr. Bohumír Šmýd; národní socialisté dr. Josef Nestával a ing. Viktor Boháč; lidovci dr. Josef Talacko a dr. Vladimír Werner; za KSS Josef Hojč a dr. Pavel Rosa; za SOR Juraj Šén a Ferdinand Dvorín; za ÚRO dr. František Vavříčka a Václav Cipro. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60. Podle Jaromíra Maříka zastupoval ÚRO v politické komisi Národní fronty Zápotocký a v jeho nepřítomnosti Erban nebo Vavříčka. Zápotocký mu k práci komise také řekl: „Copak vy, vy to v té vaší komisi máte ještě dobré. To my v té politické komisi to máme daleko horší. Tam to jde všecko na ostří nože.“ *Antonín Zápotocký ve vzpomínkách součastníků.* (ed.) Klementová, Jitka, Praha: Práce, 1985, s. 121.

⁸⁹ Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-P, kart. 3, inv. č. 48, 49; kart. 4, inv. č. 53/1.

⁹⁰ VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 57, 60. DEYL, Zdeněk: *O národním pojištění na stránkách Rudého práva v letech 1945-1948*, s. 157-160.

národního pojištění.“⁹¹ Po převzetí moci Komunistickou stranou Československa pak došlo i k velmi rychlému vyřešení otázky národního pojištění.

Nově utvořená vláda obrozené Národní fronty si ve svém akčním programu vytyčila mimo jiné i požadavek uzákonění národního pojištění ještě před volbami a na své první schůzi pověřila ministerstvo sociální péče, vedené novým ministrem Evženem Erbanem, aby společně s komisí odborníků do 16. března 1948 vypracovalo ze tří dosud připravených osnov konečné znění jediné osnovy zákona o národním pojištění.⁹² Osnovu zákona o národním pojištění pak projednala a schválila nová vláda na své čtvrté schůzi 19. března 1948⁹³ a předložila jí bez prodlení Ústavodárnému národnímu shromáždění. V rychlém tempu projednaly osnovu zákona i parlamentní výbory. Zákon o národním pojištění pak schválila plenární schůze ÚNS nakonec slavnostně hlasy všech přítomných poslanců a ministrů dne 15. dubna 1948 (zákon č. 99/1948 Sb.).⁹⁴ Organizační část národního pojištění vstoupila v platnost dnem 1. července 1948 a po všech ostatních stránkách začalo národní pojištění platit dnem 1. října 1948.

---

⁹¹ DEYL, Zdeněk: *O národní pojištění na stránkách Rudého práva v letech 1945-1948*, s. 160-161. *Antonín Zápotocký ve vzpomínkách součastníků*. (ed.) Klementová, Jitka, s. 122.

⁹² Práci redakční komise, která zasedala v sanatoriu na Dobříšsku, se zúčastnili zejména: dr. Břejla, dr. Kolušek, dr. Mařík, dr. Mimra, prof. dr. Neubauer, dr. Orel a dr. Svoboda. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60. Dále srov. tamtéž, fond ÚRO-P, kart. 4, inv. č. 57/1

⁹³ Osnovu zákona předložil a odůvodnil vládě ministr Evžen Erban. Jako odborní experti se jednání vlády zúčastnili: dr. Gallas, dr. Schrutz a dr. Šmýd. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60. Dále srov. tamtéž, inv. č. 57. DEYL, Zdeněk: *O národní pojištění na stránkách Rudého práva v letech 1945-1948*, s. 160-168.

⁹⁴ Jediným nositelem veřejnoprávního pojištění se stala Ústřední národní pojišťovna. Jejimi orgány byly: sbor delegátů, představenstvo, revisní komise a ředitelství. Předsedou se stal Václav Cipro a místopředsedy Josef Valo a Karel Václavů. Výkonným orgánem bylo pětičlenné ředitelství (jeden člen musel být lékař a alespoň jeden Slovák), jehož členy se stali: dr. Gallas, dr. Chytilová, MUDr. Janouch a dr. Kadlecík a dr. Šmýd. VOA ČMKOS, fond KDO, kart. 13, inv. č. 60. Podrobněji k orgánům a organizaci Ústřední národní pojišťovny viz. JINDŘICH, J. Alois: *Národní (sociální) pojištění. Díl II (přepracovaný), Část zvláštní*, s. 129-138.

V době od osvobození v květnu 1945 do přijetí zákona o národním pojištění v dubnu 1948 docházelo k postupným úpravám, zlepšování a doplňování dosavadního sociálního pojištění prostřednictvím zákonů,⁹⁵ vládních nařízení, vyhláškami ministra ochrany práce a sociální péče nebo formou instruktivních ministerských výnosů.⁹⁶ Jejich úkolem bylo především odstranit následky okupace a položit základy k výstavbě nového sociálního pojištění.⁹⁷

Ze zákonných norem, které přizpůsobovaly organizaci sociálního pojištění novým poměrům, je nutné znovu uvést dekret prezidenta republiky č. 93/1945 o prozatímních opatřeních v oboru veřejnoprávního sociálního pojištění a vyhlášku ministra ochrany práce a sociální péče č. 558/45 Úř. list.

Dále sem patří zákon č. 158/45 Sb. o úpravě a rozšíření tříd ve veřejnoprávním pojištění, který přizpůsobil třídy a dávky nové cenové hladině. Zákon zavedl pro všechna sociálního pojištění jednotně 16 mzdových tříd a hranici započítatelného výdělku poposunul směrem nahoru. Rovněž je nutné zmínit i zákon č. 70/1948 Sb. o sjednocení některých předpisů ve veřejnoprávním sociálním pojištění, jenž umožnil vyrovnání rozdílů na Slovensku se zemí Českou a Moravskoslezskou ještě před účinností zákona o národním pojištění.

---

⁹⁵ Nejdůležitější zákony pro obor sociálního pojištění z let 1945 až 1948 viz. JINDŘICH, J. Alois: *Národní (sociální) pojištění. Díl II (přepřacovaný), Část zvláštní*, s. 2-12.

⁹⁶ Nejdůležitějších vyhlášky a výnosy MOPSP z let 1945 až 1946 viz. *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*, s. 96-98.

⁹⁷ Od května 1945 platily do účinnosti zákona o národním pojištění v Československu tyto zákonné normy: novelizované nemocenské, invalidní a starobní pojištění dělnické č. 221/1924 Sb. Pojištění hornické vl. nař. č. 70/1943 Sb. ve znění vl. nař. č. 246/1944 Sb., novelizované nemocenské pojištění veřejných zaměstnanců č. 221/1925 Sb., nemocenské pojištění soukromých zaměstnanců č. 365/1941 Sb., pensijní pojištění soukromých zaměstnanců č. 26/1929 Sb. ve znění vl. nař. č. 316/1941 Sb. a zákon o úrazovém pojištění ve znění vyhlášky č. 195/1944 Sb. Viz. JINDŘICH, J. Alois: *Národní (sociální) pojištění. Díl II (přepřacovaný), Část zvláštní*, s. 16-38.

K této skupině můžeme počítat i velmi důležitý zákon č. 154/1945 Sb. o rodinných přídavcích,⁹⁸ jenž zaváděl s účinností od 1. prosince 1945 rodinné přídavky pro všechny zaměstnance povinně pojištěné pro případ nemoci s výjimkou zaměstnanců veřejných.⁹⁹ Do této doby pobírali přídavky pouze statní zaměstnanci a malý okruh zaměstnanců se zvláštními platovými řády. Zákon měl původně kompenzovat právě prováděné zvýšení mezd, které v sobě nezahrnovalo náklady na děti. Později se v praxi ukázalo, že přídavky je nutné zvýšit především tak, aby zlepšovaly sociální postavení vícečlenných rodin (původně se vyplácelo 150 Kčs měsíčně na každé dítě, později byly přídavky finančně odstupňovány podle počtu dětí). Zákon byl změněn a doplněn zákonem č. 58/1947 Sb. s platností od 1. ledna 1947.

Konečně je nutné jmenovat i zákon č. 44/1947 Sb. o hornickém penzijním pojištění, který provedl přiměřenou úpravu pojistného a především výrazně zvýšil hornické důchody. Vl. nař. č. 70/1943 (ve znění vl. nař. č. 246/1944) zůstalo v platnosti pro okruh pojištěnců, na něž se nevztahovala platnost tohoto zákona, jednalo se především o hutníky. Úprava organizace i nemocenské pojištění hornické zůstalo nadále v platnosti i pro osoby pojištěné podle zákona č. 44/1947 Sb.

Ke skupině zákonných norem, které zlepšovaly nároky z dosavadního veřejnoprávního pojištění, patří např. zákon č. 155/1945 Sb., který s účinností od 1. prosince 1945 zvyšoval státní starobní podpory. Dále sem patří i zákon č. 157/1945 Sb., jímž byl k důchodům přiznán jednorázový příspěvek za dobu od října do prosince 1945 a také

---

⁹⁸ Viz příloha č. 3

⁹⁹ Tzn., že osoby, které nebyly pojištěny povinně pro případ nemoci podle zákona o dělnickém pojištění nebo podle zákona o nemocenském pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách nebo podle zákona o pojištění u bratrských pojišťoven, neměly na rodinné přídavky nárok. Tento stav velmi citelně postihoval především početné rodiny osob samostatně výdělečně činných. Srov. např. A ČSSD, fond č. 71, část II, a. j. 193.

zákon č. 156/1945 Sb., který od 1. ledna 1945 ke všem důchodům zaváděl pravidelné přídavky.

Křivdy způsobené za války a okupace v oboru sociálního pojištění napravoval zákon č. 47/1946 Sb. o odstranění některých křivd způsobených za války a okupace. Peněžitými dávkami pro oběti války a fašistické perzekuce se zabýval zákon č. 164/1946 Sb. Zákon také upravoval právo válečných poškozců na bezplatné léčení v ústavních zařízeních, na léky a na léčebné pomůcky. Dále sem patří i zákon č. 17/1947 Sb. o uznání nároků získaných u cizozemských nositelů sociálního pojištění. Zákon zabezpečoval krajanům, kteří se vrátili do vlasti do 31. prosince 1948, jejich nároky získané u cizozemských nositelů pojištění. Zákon také zajišťoval převzetí nároků a výplat důchodů od německých a maďarských pojišťoven.

Některé předpisy pro celé státní území sjednocoval zákon č. 18/1947 Sb. o sjednocení některých lhůt a podmínek ve veřejnoprávním důchodovém pojištění. Konečně sem patří i zákon č. 46/1947 o odškodnění nemocí z povolání, který zvyšoval ochranu pojištěnců ohrožených nemocí z povolání. Zákon platil od 1. ledna 1946 a byl zrušen až zákonem o národním pojištění, který převzal jeho podstatná ustanovení i přílohu, v níž byly uvedeny všechny nemoci z povolání.

Význam hornického povolání pro obnovu hospodářství a zákon č. 44/1947 Sb. o hornickém pojištění

Po osvobození došlo v Československu k silnému vzájemnému provázání politiky hospodářské a sociální. Hlavním úkolem v následujících měsících se stala obnova válkou zničeného hospodářství, především průmyslu. Protože kvalita poskytovaných sociálních služeb souvisela s finančními možnostmi státu, preferovala sociální politika především ty skupiny práce schopného obyvatelstva, které byly důležité pro obnovu válkou zničené ekonomiky. Uvedené tendence se projevovaly i v sociálním pojištění.

Do života české společnosti zasáhla především měnová reforma a s ní spojené úpravy cen a mezd v listopadu a prosinci 1945. Úprava mezd preferovala pracovníky určitých profesí a odvětví. Naopak mzdy nepreferovaných skupin obyvatelstva byly znevýhodněny horším indexem. Snížení reálných příjmů bylo dočasně kompenzováno rodinnými přídavky a vánočním příspěvkem. Protože růst cen byl vyšší než růst reálných mezd, došlo u všech kategorií kvalifikovaných pracujících ke snížení životní úrovně. Vláda musela na přervávající nespokojenost obyvatelstva reagovat v následujících dvou letech snižováním cen vybraných druhů potravin.¹⁰⁰

Nejvýznamnější profesí v poválečné době se stalo hornické povolání. Postupná obnova průmyslu byla závislá především na pravidelných dodávkách uhlí, uhlí se proto stalo životně důležitým základním zdrojem energie, jehož nedostatek způsoboval opoždění

---

¹⁰⁰ Srov. KALINOVÁ, Lenka: *Postoje obyvatelstva k sociálním otázkám v období státního socialismu*, s. 191-205. KALINOVÁ, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*, s. 66-77.

hospodářské rekonstrukce státu. Uhelné kalamity nutily některé podniky omezovat výrobu na několik dnů v týdnu nebo na několik hodin denně.¹⁰¹ Pokles těžby byl způsoben především nedostatkem kvalifikovaných, pracovních sil po odchodu totálně nasazených z dolů, odsunem Němců i drancováním uhelných pánví během války. Na problémech s dodávkami uhlí se podepisovala i špatná situace v dopravě způsobená především snížením počtu lokomotiv a vagónů na železnici oproti předválečnému stavu.

Vláda se proto všemi možnými prostředky snažila podporovat atraktivitu hornického povolání, ke svému cíli využívala i sociální pojištění. Již 8. října 1945 byla výnosem ministra ochrany práce a sociální péče v hornickém nemocenském pojištění s účinností od 11. října 1945 zrušena tří denní absolutní karence a zavedena tří denní karence relativní. Bezprostředně po volbách a po jmenování nové vlády v čele s Klementem Gottwaldem prezidentem republiky pověřila vláda usnesením z 18. července 1947 ministra Zdeňka Nejedlého, „aby v rámci chystané úpravy národního pojištění dal s urychlením vypracovat osnovu zákona o penzijním pojištění horníků podle zásad penzijního pojištění veřejných zaměstnanců.“¹⁰² Uvedený úkol souvisel i s přípravou zákona

---

¹⁰¹ Kritickou situaci v zásobování uhlím dokumentuje i zpráva KOR v Hradci Králové: Katastrofální stav všech (továren, pozn. PP) byl v měsících listopadu a prosinci (1945, pozn. PP), kdy průmysl a výroba vůbec byly ohroženy nedostatkem elektrické energie. Průmyslové závody pracovaly po 2 měsíce pouze 24 hodin týdně. Oblast našeho kraje jest zásobována proudem z Východočeské elektrárny v Hradci Králové. Tato má jednak své vlastní elektrárny (Pardubice, Náchod, Kolín, Dražice, Poříčí u Trutnova), dále odebírá proud od některých elektráren veřejných i soukromých a hydroelektrárny. Celkově produkce proudu nestačí na dnešní spotřebu a musí odebírat proud z Waldenburgu v Sasku (okupováno Poláky) a od Ústředních elektráren v Praze. Nedostatek uhlí způsobil, že zastavila elektrárna v Pardubicích, Náchodě a Kolíně. Energetická komise provedla okamžitě důrazně intervence u uhelných úřadů a u Ústředních elektráren v Praze. Zárok se setkal se zdarem. Přidělené uhlí bylo dodáno alespoň zčásti. Ústřední elektrárny v Praze zvýšily dodávku energie. Tím bylo dosaženo, že bylo možno pracovat 4 dny v týdnu po 10 hodinách. *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu*, s. 362.

¹⁰² DEYL, Zdeněk: *O národní pojištění na stránkách Rudého práva v letech 1945-1948*, s. 142.

o dvouletém plánu, jehož hlavním úkolem se měla stát obnova národního hospodářství a průmyslová výroba měla překročit předválečnou úroveň o 10%. Stanoveného cíle ovšem nikdy nemohlo být dosaženo bez vyřešení krizové situace v hornictví. Ostatně i sami horníci požadovali zachovat samostatnost a výhody hornického pojištění v národním pojištění.¹⁰³

Ministr Zdeněk Nejedlý proto jmenoval při ministerstvu sociální péče komisi pro národní pojištění horníků složenou ze zástupců Svazu zaměstnanců v hornictví, ústřední sociální komise ÚRO, Československých dolů, Ústřední bratrské pokladny a z odborníků. V čele komise stál předseda Svazu zaměstnanců v hornictví soudruh Malík.

Ustavující schůze komise se uskutečnila dne 8. srpna 1945. Schůzi zahájil ministr Nejedlý uvítáním všech přítomných. Ve svém následném projevu mimo jiné zdůraznil: „Při práci komise jest třeba stále mít na mysli budoucnost, nejen nynější horníky, ale hlavně horníky budoucí. Získati dorost jest životní otázkou v hornictví. Nechceme ovšem ublížiti nikomu ze starších. Jak pomůžeme těm, kteří mají vyslouženo, to je pak otázka další, kterou rovněž neztrácíme ze zřetele.“¹⁰⁴ Komisi poté pověřil, aby v době co nejkratší vypracovala návrh osnovy zákona.

Členové komise museli při řešení stanoveného úkolu v některých otázkách „předběhnout“ práci na uzákonění národního pojištění, která nebyla zdaleka ještě hotová, ale penzijní pojištění horníků muselo být vytvořeno ihned.¹⁰⁵ Jednalo se především o materiální obsah (dávky a

---

¹⁰³ Např. na schůzi v ÚRO 4. listopadu 1945 požadovali zástupci horníků, „aby v připravovaném pojištění národním byla provedena zvláštní úprava hornického pojištění“. Také v dopise KOR v Moravské Ostravě československé vládě z 6. září 1945 byl vysloven požadavek, „aby horníci měli zvláštní výhody a zvláštní postavení v tomto celonárodním pojištění“. VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 1, inv. č. 1/5a.

¹⁰⁴ NA, fond Ministerstvo práce a sociální péče (MPSP), kart. 76, sign. 1722.

¹⁰⁵ Exkluzivitu připravovaného hornického pojištění potvrzovala i slova Dr. Gallase, která pronesl na druhé schůzi komise dne 30. srpna 1946. „Mám za to, že musíme mluvit o pojištění horníků. Chceme-li je nazývatí národním pojištěním hornickým, musíme si býti vědomi toho, že nemůžeme všem skupinám a druhům zaměstnanců poskytnouti rovnocenné nároky. Kdybychom chtěli totéž dáti i ostatním vrstvám, znamenalo by to, že národní pojištění předem znemožníme pro velké zatížení finanční. Je, myslím, zcela odůvodněno, že skupinám zaměstnanců vykonávajících zvlášť

úhrady) hornického pojištění. Komise si pro urychlení práce zvolila ještě užší komisi, která měla návrh připravit a poté jej předložit ke schválení plénu komise. Hotový návrh osnovy zákona byl ministerstvu sociální péče odevzdán již v říjnu 1946. Po projednání osnovy zákona výbory sněmovny byl zákon o hornickém pojištění přijat na plenární schůzi Ústavodárného národního shromáždění 6. března 1947. Zákon č. 44/1947 Sb. o hornickém pojištění byl vyhlášen 4. dubna s platností od 1. ledna 1947. Pojištění bylo rozšířeno i na podniky, které dobývaly po hornicku kaolin, křemen, magnezit, sádrovec, žáruvzdorné jíly, živec atd. Později došlo i k rozšíření pojištění na odborové tajemníky Svazu zaměstnanců v hornictví, pokud před výkonem své funkce pracovali jako horníci na dolech.¹⁰⁶

Kritická situace v hornictví byla řešena i prostřednictvím brigád a soutěžením pracujících. Ovšem tato řešení mohla stávající situaci vyřešit jenom dočasně, rozhodující bylo získat do dolů nové, mladé pracovníky, kteří by mohli postupně nahrazovat staré horníky. K tomuto účelu měl především sloužit i nově přijatý zákon č. 44/1947 Sb. o hornickém pojištění. Ministr Nejedlý o významu připravovaného zákona také napsal: „Národní pojištění horníků má zvláště konkrétní význam. Jde nám nejen o to, aby dnes horníci mohli pracovat s chutí a bezpečným vědomím, že o ně a jejich rodinu v neštěstí nebo stáří bude postaráno, ale jde také o největší problém hornické výroby - o dorost.“¹⁰⁷

Československé doly, národní podnik, za účelem získání nových hornických učňů vydaly v roce 1947 brožuru „Černý dýmant“, která byla rozeslána společně s dotazníkem na zjištění názoru mládeže na hornické

---

namáhavé nebo důležité práce musí býti i v pojištění poskytnuty vyšší nároky a lepší podmínky.“ Tamtéž

¹⁰⁶ Srov. VOA ČMKOS, fond ÚRO-P, kart. 3, inv. č. 45; kart. 4, inv. j. 51/3. DEYL, Zdeněk: *O národní pojištění na stránkách Rudého práva v letech 1945-1948*, s. 142-146. JINDŘICH, J. Alois: *Národní (sociální) pojištění. Díl II (přepřacovaný), Část zvláštní*, s. 21-27.

¹⁰⁷ Sociální revue, listopad 1946, roč. XXI, č. 11, s. 267.

povolání na všechny měšťanské a některé střední školy. Brožury byly také bez dotazníků rozeslány na všechny okresní úřady ochrany práce i do jednotlivých národních podniků Československých dolů. Obsah brožury byl určen ministerstvem školství za povinnou učební látku. Akce „Černý dým“ měla především studentům poskytnout informace o hornickém povolání i seznámit je s výhodami hornických učňů.¹⁰⁸ Podle šetření Ústavu lidské práce se při podobné akci v roce 1946 pomocí plakátů, diapositivů a brožur podařilo získat 60% všech hornických učňů.¹⁰⁹

Význam hornického povolání dokumentuje i katastrofa na dole Kohinoor I v Lomu u Mostu, při níž 14. listopadu 1946 přišlo o život 52 horníků včetně dvou dozorců.¹¹⁰ Pro oběti neštěstí byl uspořádán státní pohřeb za účasti členů vlády. Ve smutečních proslovech byla nejenom znovu připomenuta důležitost hornického povolání a nutnost nahradit zemřelé horníky, ale i zdůrazněno, že vláda se dokáže postarat o všechny pozůstalé. Bezprostředně po katastrofě na dole Kohinoor také oznámilo ministerstvo sociální péče, že nároky pozůstalých vdov a sirotků se budou přiznávat již podle připravovaného zákona o hornickém pojištění. Katastrofou se samozřejmě zabývala i Ústřední rada odborů.

O katastrofě také podrobně informoval i Československý horník z 1. prosince 1946. Článek „Dvě katastrofy“ srovnával neštěstí na dole Kohinoor s katastrofou na dole Nelson v Oseku u Duchcova, při níž 3. ledna 1934 zahynulo 142 horníků. Hlavní rozdíl mezi oběma katastrofami spatřoval autor ve skutečnosti, že lidově demokratický stát

---

¹⁰⁸ Např. podle zákona č. 154/45 Sb. se rodinné přídatky vyplácely i na osoby starší 18ti let až do 24 let, pokud se připravovali na budoucí povolání a jejich příjem včetně naturálního zaopatření spolu s rodinným přídatkem nepřesáhl 7 200 Kčs ročně. Naopak horničtí učňové se považovali za nezaopatřené až do skončení učební doby bez ohledu na výši příjmů. Viz. Příloha č. 3

¹⁰⁹ Srov. NA, fond MPSP, kart. 76, sign. 1722.

¹¹⁰ Při katastrofě zahynulo 36 Čechů, 1 Slovák, 1 neodsunutý Němec, 7 německých válečných zajatců, 7 trestanců-kolaborantů. VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 8, inv. č. 7/20/a; inv. č. 7/20/b

se oproti první republice dokáže dostatečně postarat i o pozůstalé po obětech hornických neštěstí. Zatímco pozůstalý po obětech z dolu Nelson dostali podle autora velmi malé dávky z existujícího pojištění a dále byli odkázáni na dobročinnost. V případě katastrofy na dole Kohinoor se již uplatnila zásada: „ne dobročinnost, ale řádné státem zabezpečené zaopatření pro ty, jejichž živitelé padli na poli práce“.¹¹¹

---

¹¹¹ VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 8, inv. č. 7/20/g Podle ministra Nejedlého „katastrofa na dole Kohinoor opět zdůraznila nutnost dokonalejšího hornického pojištění.“ Zároveň opět neopomněl ve svém článku v Sociální revue zdůraznit, že hlavním úkolem hornického pojištění je především učinit hornické povolání atraktivnějším a to zejména pro dorost. Sociální revue, prosinec 1946, roč. XXI, č. 12, s. 339.

Sociálně-politická činnost na závodech

Odborové hnutí si upevnilo svůj vliv na jednotlivé podniky již během pražského povstání. Ústřední rada odborů prostřednictvím vojenského štábu, který sídlil na Praze 1 v Hradební ulici, organizovala bojové oddíly dělníků v průmyslových oblastech hlavního města. K mobilizaci dělníků k obraně továren využívala i rozhlas. V jednom ze svých vysílání například uváděla: „Voláme dělníky a zaměstnance Velké Prahy! Pražský lid povstal k poslednímu úderu proti německým okupantům. Dělníci a zaměstnanci, kteří jsou v továrnách, se chopili zbraní a proměnili továrny v bašty odporu. Revoluční dělníci, kteří setrvali na svých místech a jsou v boji, volají všechny své kamarády do továren. Bojová mobilizace dělnictva musí být úplná. Jen zbabělci neuposlechnou volání svých kamarádů. Ústřední rada odborů, která z pověření České národní rady organizuje boj v továrnách, volá všechny dělníky a zaměstnance, aby se postavili po bok svých kamarádů. Všichni do závodů!”¹¹²

Právě v těchto posledních dnech války vznikaly v závodech revoluční gardy, které je měly ochránit před zničením a zajistit jejich převzetí. Poté co byly revoluční gardy společným výnosem ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany ihned po válce zrušeny, došlo k jejich přetvoření v závodní milice. Později se ze závodních milic stala závodní stráž.

Významným krokem pro ovládnutí podniků se staly volby do závodních rad. Podle §1 Směrnice pro provedení voleb do závodních rad,¹¹³ publikované ÚRO 12. května 1945 v Práci, se závodní rada zřizovala pro každý podnik a samostatný závod, ústav a úřad, kde bylo trvale zaměstnáno nejméně 20 zaměstnanců, bez ohledu na pohlaví a věk.

---

¹¹² Viz. *Vznik Revolučního odborového hnutí*. (ed.) JÍŠA, Václav, aj., s. 73.

¹¹³ Tamtéž., s. 76-78.

Všude tam, kde byl počet zaměstnanců nižší, ale dosahoval minimálně počtu 5 osob, měl být zvolen důvěrník zaměstnanců. Pro ještě menší pracoviště měly být směrnice vydány později. Práva závodních rad vymezoval §2 „Závodní rady jsou povolány, aby prováděly kontrolu výroby a správy podniku, závodu, ústavu a úřadu, a aby hájily a zastupovaly hospodářské, sociální a kulturní zájmy pracujících a dozíraly na dodržování předpisů o ochraně práce.“

Závodní rada neměla podnik vést, ale kontrolovat. Proto se jejím členem nemohl stát nikdo z vedení závodu. Moc závodních rad nebyla od prvopočátku zanedbatelná. Bezprostředně po osvobození se spolupodílely na provedení čistky v závodech a úřadech. Odstranění měli být všichni zrádci a kolaboranti. Je samozřejmé, že při těchto čistkách docházelo i k řadě omylů.

Později upravil postavení závodních rad dekret prezidenta republiky č. 104/1945 Sb. o závodních a podnikových radách,¹¹⁴ vydaný společně s dekrety o znárodnění 24. října 1945, který mnohem podrobněji rozpracoval působnost závodního zastupitelstva. Je nesporné, že dekret umožňoval závodním radě výrazně ovlivňovat pracovní podmínky zaměstnanců i správu závodu (podniku).

Závodní rady získaly pravomoc spolurozhodovat o řadě pracovních problémů (přijímání a propouštění zaměstnanců, zařazování na pracovní místa, atd.), vedení závodu muselo s nimi dopředu projednat všechny všeobecné otázky dotýkající se jednotlivců i celého kolektivu a umožnit jim nahlédnout do všech závodních listin o zaměstnancích závodu (mzdové knihy, atd.). Dále jí zajišťoval účast na správě závodu §26, §27 a dohled nad hospodářskou činností závodu §25. Závodní rada se např. účastnila vypracování obchodního a výrobního plánu a mohla k němu podávat připomínky. Dohlížela na plnění přijatého plánu i na

---

¹¹⁴ Tamtéž, s. 131-143.

provoz a správu podniku (závodu) „po stránce technické, správní a hospodářské“. Mohla i navrhovat správě závodu opatření na „zdokonalení technického zařízení závodu a zařízení bezpečnostních a zdravotních“. Dle §24 náležel závodní radě podíl nejméně 10 % z čistého zisku podniku. Dekret podřizoval závodní rady odborům, ač zákon o postavení odborů nebyl zatím vydán.

Sociální politiku na závodech prováděly tři orgány: 1. závodní rada, 2. závodní odborová skupina, 3. sociálně politický ředitel (náměstek) a sociální referent podniku. Závodní rada dohlížela na řešení sociálně-politických a sociálně-zdravotních úkolů na závodech. V případě, že tyto úkoly přesahovaly svým dosahem hranice závodu, měla závodní rada informovat odborovou organizaci. Jedině odborová organizace mohla zasahovat u příslušných veřejných úřadů nebo usilovat o změnu stávající legislativy. Závodní radě příslušela pouze pravomoc dbát na dodržování stávajících předpisů v místě své působnosti.

I přes vydání dekretu prezidenta republiky č. 104/1945 Sb. zůstaly mezi závodními radami a odbory nevyjasněné vztahy. Z tohoto důvodu zřizovalo Revoluční odborové hnutí na závodech také závodní odborové skupiny. V oblasti sociální politiky měli její funkcionáři vyvíjet iniciativu „podáváním podnětných návrhů na zdokonalení sociálního zákonodárství a nikoliv hájením zájmů jednotlivců“. Pro činnost sociální a zdravotní na závodech zřizovala závodní odborová skupina funkci sociálně-politického referenta. Sociálně-politický referent dohlížel, „*aby závodní rada vykonávala svou sociálně-politickou působnost* (text kurzívou je v originále potržen, pozn. PP) ... skutečně vyčerpávajícím způsobem a v odborářském duchu“.¹¹⁵ Sociálně-politickému referentovi ZOS příslušela pouze kontrolní funkce. Dospěl-li k názoru, že je nutné z určitého důvodu provést zákrok u správy závodu, měl informovat

---

¹¹⁵ NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 4, a. j. 84.

závodní radu, aby u správy závodu zakročila. Neboť jedině jí vybavil dekret prezidenta republiky č. 104/45 Sb. zákonnými pravomocemi.

Závodní rada byla výkonným orgánem ROH. Závodní odborová skupina zase nositelem ideologie odborového hnutí. Z tohoto hlediska měla závodní odborová skupina usměrňovat činnost na závodě a působnost závodní rady.¹¹⁶ Aby mohla být ideologie ROH přenášena po odborové linii do závodů, měl i sociálně-politický referent závodní odborové skupiny být v neustálém kontaktu s dalšími odborovými orgány MOR, OOR, popřípadě KOR, jímž měl předávat své zkušenosti s prováděním sociálně-politických a sociálně-zdravotních opatření na závodě.

Sociálně-politickou činnost na závodě dále vykonávali sociální referenti podniku a sociálně-političtí náměstkové ředitelů nebo sociální ředitelé v národních podnicích a sociální ředitelé v ústředních orgánech znárodněného průmyslu. Právě mezi nimi a Revolučním odborovým hnutím vznikaly vážné spory o rozdělní pravomocí. Uvedení zaměstnanci nebyli součástí odborového hnutí, ale podnikového vedení nebo ústředních ředitelství, mohli proto prosazovat samostatnou sociální politiku nezávislou na vůli odborové organizace.

Proto představenstvo ÚRO rozhodlo na své schůzi 6. listopadu 1946, aby byl shromážděn materiál, „který by umožnil zaujmouti stanovisko k funkci sociálních ředitelů jak v národních, tak i v ústředních ředitelstvích znárodněného průmyslu a k poměru sociálních ředitelů k jednotné odborové organizaci“.¹¹⁷ Celý problém vedoucí orgány ÚRO

---

¹¹⁶ Dne 9. října 1945 vykonal odborový pracovník služební cestu do Baťových závodů ve Zlíně, aby zde získal informace o činnosti tamního sociálního oddělení. V příložené zprávě konstatoval, že sociální oddělení Baťových závodů ve Zlíně se soustředí především na tyto úkoly: 1. ubytování, 2. stravování, 3. zdravotní péče, 4. vlastní práce sociálního oddělení. VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 2, inv. č. 1/11d-bb.

¹¹⁷ VOA ČMKOS, fond ÚRO-P, kart. 2, inv. č. 21/1. Celý problém pozorně sledovala i Československá sociální demokracie. Na plenární schůzi odborové komise se konstatovalo: „Upozorňujeme, že v odborech bude řešena otázka sociálních ředitelů. Stalo se tak z podnětů generálního tajemníka ÚRO, který v představenstvu ÚRO

řešily dále v průběhu jara 1947.¹¹⁸ Odbory zvažovaly i myšlenku požadovat zrušení uvedených funkcí z důvodů „nadbytečnosti“. Celá záležitost byla nakonec vyřešena tím, že odborovým orgánům byl přiznán rozhodující vliv na jmenování sociálních ředitelů i sociálních referentů a ústřední sociálně-politická komise vypracovala hlavní zásady pro jejich činnost.¹¹⁹

V souvislosti s novým pojetím sociální politiky docházelo i k odlišnému chápání sociální ochrany jednotlivců na závodech. Zájem a prospěch jednotlivců v nových podmínkách musel být posouzen i z hlediska prospěchu celého národa. Právě po květnu 1945 nastala svízelná situace ve změně ekonomicky aktivního obyvatelstva. Nedostatek pracovních sil byl kombinován se vzrůstajícím počtem nemanuálních pracovníků, a proto se začalo objevovat dilema mezi veřejným zájmem a právem jedince na svobodnou volbu povolání. Pracovně právní vztahy výrazně na dlouhou dobu ovlivnil dekret prezidenta republiky č. 88/1945 Sb. z 1. října o všeobecné pracovní povinnosti. Jenž umožňoval administrativní nařízení výkonu určitých veřejně důležitých prací. Dekret se vztahoval na všechny práce schopné muže ve věku od 16 do 55 let a ženy ve věku od 18 do 45 let. Daná osoba mohla být k výkonu určité práce přidělena na dobu nejvýše jednoho roku. V odůvodněných případech mohla být tato doba prodloužena o šest měsíců. Na prezidentský dekret navázal zákon č. 87/1947 o některých opatřeních k provádění národní mobilizace pracovních sil.¹²⁰

---

vyslovil pochybnosti o účelnosti této instituce. Poněvadž jde o důležitou otázku, kterou je strana značně tangována, doporučujeme, aby bylo vyžádáno stanovisko nižších stranických složek a na základě tohoto vyvoláno usnesení předsednictva strany.“ A ČSSD, fond č. 71, část II, a. j. 204.

¹¹⁸ VOA ČMKOS, fond ÚRO-P, kart. 3, inv. č. 28/1; 31; 36.

¹¹⁹ VOA ČMKOS, fond ÚRO-S, kart. 3, inv. č. 92/2. Dále srov. KALINOVÁ, Lenka: *Východiska a očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945-1948*, s. 51-56.

¹²⁰ K úpravě pracovních poměrů podrobněji viz. STÁTNÍK, Dalibor: *Sankční pracovní právo v padesátých letech. Vládní nařízení o opatření proti fluktuaci a absenci č. 52/1953 Sb.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 15-21.

Závodní odborové skupiny proto měly v souvislosti s plněním dvouletého hospodářského plánu a s národní mobilizací pracovních sil rozvinout přesvědčovací kampaň spojenou s *uvědomováním spolupracovníků o prospěšnosti těchto opatření celku a tudíž nakonec jim samým* (text kurzívou je v originále potržen, pozn. PP).¹²¹

---

¹²¹ NA, fond KSČ-ÚV-40, Sv. 4, a. j. 84. K sociální politice na závodech po únoru 1948 srov. PURKYŇOVÁ: *Sociálně politická práce na závodech*. VOA ČMKOS, DT 11/2.

Česká sociální pomoc

V Československu se i po osvobození vyskytovali chudí a nemajetní lidé, kteří byli odkázáni na pomoc druhých. Dávky dosavadního sociálního pojištění zůstávaly nízké a nedostatečné. Kritická byla především situace osob samostatně výdělečně činných (zemědělci, řemeslníci, obchodníci), které neměly své vlastní pojištění, a proto stály mimo dosavadní pojišťovací systém. Situaci zhoršovaly přetrvávající špatné hospodářské podmínky i masy zbídačených obětí války.

Součástí sociálního systému proto i po roce 1945 zůstávala sociální pomoc. Nejvýznamnější a největší organizací na poli sociální péče se stala Česká sociální pomoc.¹²² Její působnost se vztahovala na území Čech, Moravy a Slezska. V případě potřeby poskytovala pomoc i Slovákům pracujícím na tomto území, výjimečně podporovala i cizince slovanské národnosti.

Činnost České sociální pomoci řídila ústřední správní komise.¹²³ Jí podléhaly okresní úřadovny, kde sídlily okresní správní komise, jejich předsednictva a pracovní odbory. Okresní úřadovna sídlila v každém okrese a ve velkých městech v jednotlivých čtvrtích, celkem jich bylo 170. V okresních úřadovnách a v ústředí pracoval odborný a administrativní personál. V každé úřadovně obvykle působil jeden zaměstnanec, pouze v těch nejvýznamnějších a největších bylo zaměstnanců více. Spojovacím článkem mezi nimi byl krajský tajemník. Krajský tajemník měl na starosti přibližně 14 politický okresů. Jeho úkolem bylo pravidelně okresy navštěvovat a kontrolovat a koordinovat práci jednotlivých úřadoven.

¹²² Srov. Sociální revue, srpen 1946, roč. XXI, č. 8, s. 201-205.

¹²³ Revoluční odborové hnutí mělo vliv na jmenování členů ústřední a okresní správní komise. Podle předběžného návrhu Statutu České sociální pomoci se ústřední i okresní komise skládala z předsedy a čtyř členů. Jednoho z členů každé komise mělo navrhnout ÚRO. Srov. Národní archiv, KSČ-ÚV-40, sv. 7, aj. 148.

Skutečná činnost České sociální pomoci by ovšem nebyla možná bez sítě důvěrníků. Tito dobrovolní funkcionáři vykonávali svou práci bezplatně. V roce 1946 bylo těchto dobrovolníků na 30 000. Dobrovolníci působili jako nejnižší článek organizace ČSP v jednotlivých obcích. Někteří, zejména penzisté, působili i v okresních úřadovnách. Na úrovni obcí pak působily místní správní komise, jejich předsednictva a pracovní odbory.

Česká sociální pomoc nebyla dotována státem, získávala prostředky pro svou činnost výhradně pomocí peněžitých a naturálních sbírek a z různých výtěžných akcí (velikonoční pohlednice, nálepky, sběr odpadků a lipového květu, sportovní akce). Někteří pracující si také pravidelně ze svého platu nechávali strhávat peníze pro její potřeby.¹²⁴

Česká sociální pomoc každoročně financovala z 1/5 až 1/4 ze svého majetku celou dobrovolnou sociálně zdravotní péči. Ostatní dobrovolné organizace se již v roce 1939 vzdaly ve prospěch tehdejší Národní pomoci práva pořádat vlastní sbírky. Česká sociální pomoc jakožto nástupkyně Národní pomoci musela proto podporovat po stránce finanční i ostatní dobrovolné organizace.

Česká sociální pomoc zasahovala až v poslední instanci. Teprve po vyčerpání všech nároků vůči veřejné péči, k níž patřilo i sociální pojištění, a k speciálně zaměřeným sociálně zdravotním organizacím např. Svazu péče o mládež, Čs. Červenému kříži, Masarykově lize proti tuberkulóze, České kardiologické společnosti, měla přijít na řadu ČSP. Po válce se ovšem velmi často stávalo, že zasahovala i v instanci první. Byla nucena poskytovat pomoc i těm, kteří nepatřili do okruhu jejích každodenních klientů např. repatriantům, reemigrantům, pozůstalým po

---

¹²⁴ Česká sociální pomoc požádala ÚRO, „aby vhodným způsobem podpořila Českou sociální pomoc a doporučila všem svým odborově organizovaným členům, aby k dobrovolným srážkám zaujali kladné stanovisko a svým vlivem působili k tomu, aby v každém úřadě i závodě byly srážky prováděny u všech zaměstnanců“. Každý zaměstnanec měl dobrovolně přispívat 1% z hrubého měsíčního nebo týdenního příjmu. Presidium žádost ČSP zamítlo. Viz. VOA ČMKOS, fond ÚRO-S, kart. 1, inv. č. 44.

obětech války atd. Pomoc pro partyzány, politické vězně a bojovníky na barikádách zorganizovalo v roce 1945 i Revoluční odborové hnutí prostřednictvím letní zotavovací akce.¹²⁵

Přestože Česká sociální pomoc působila na úseku sociálně zdravotním, její úkoly byly výhradně sociální. Její pomoc vyhledávaly především tři skupiny lidí: 1. osamělí jednotlivci a staří manželé, kteří byli odkázáni sami na sebe, 2. zaměstnanci samostatně výdělečně činní v produktivním věku, kteří byli postiženi nějakým sociálním rizikem, 3. rodiny s větším počtem dětí. V zemi České a Moravskoslezské se jednalo přibližně o 200 000 potřebných, i s jejich rodinnými příslušníky asi o 600 000 lidí, což představovalo něco přes 7% českého národa.

Česká sociální pomoc poskytovala příspěvky trojího druhu: 1. naléhavé, 2. jednorázové, 3. pravidelné. Nejvíce zatěžkávaly pokladnu ČSP příspěvky vyplácené pravidelně každý měsíc. Jednalo se o 60-65% všech prostředků, které ČSP vynakládala na podpůrnou činnost. V naléhavých sociálních případech, jež nesnesly odkladu a musely být vyřízeny okamžitě, poskytovala pomoc z vlastní pravomoci nebo na návrh některého z důvěrníků okresní úřadovna. Její rozhodnutí pak muselo být dodatečně schváleno okresním předsednictvem. V běžném případě podal místní nebo závodní důvěrník žádost okresní úřadovně. Okresní úřadovna jej potom předložila okresnímu předsednictvu, které rozhodlo o jeho přijetí nebo zamítnutí. V případě, že žádost obsahovala návrh na vyplacení jednorázového příspěvku nad 1 000 Kč nebo vyplacení pravidelného měsíčního příspěvku převyšujícího částku 500 Kč, muselo o ní rozhodnout ústředí.

Protože dosavadní systém nemocenského pojištění svými nízkými dávkami neumožňoval nemajetným léčit své zdravotní problémy ambulantně, poskytovala Česká sociální pomoc značné peněžní

---

¹²⁵ Srov. *Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí od I. do II. všeodborového sjezdu*. Praha: Práce, 1949, s. 128.

prostředky i na léčení chudých v nemocnicích a sanatoriích, velmi často se jednalo především o tuberkulózní pacienty. Česká sociální pomoc tak přibližně poskytovala podpory asi z 45% na nedostatečnou chudinskou péči a z 33% na nemoci, úrazy a neštěstí, zbytek pak na řešení dalších sociálních problémů.

Již v průběhu let 1945 až 1948 se na organizace charitativního typu - včetně České sociální pomoci - pohlíželo jako na organizace přechodného rázu, které budou postupně s vývojem lidově demokratického státu nahrazovány veřejnou péčí. Situace se ještě více vyhrotila po komunistickém převratu. Po únoru 1948 docházelo k omezování jejich činnosti a postupnému rušení. V nově vytvářené společnosti, kde neměli být chudí ani nezaměstnaní, nemohlo být místo ani pro tyto organizace.

Závěr

Bezprostředně po druhé světové válce došlo v Československu k výrazným změnám v oblasti sociální politiky. V nových podmínkách, kdy se prvořadým úkolem stala obnova zničené ekonomiky, musela i sociální politika napomáhat uskutečňování hospodářských cílů státu.

Prioritu získala především péče o pracujícího člověka. Z tohoto důvodu docházelo k rozvoji sociálních a zdravotních institucí, které měly tuto péči zajistit. Jak jsme si ovšem ukázali i v letech 1945 až 1948 měla ve společnosti stále své místo i sociální pomoc, která byla nucena v této době pomáhat nejenom potřebným obyvatelům státu, ale i obětem války. Urychlení obnovy výroby napomáhala sociální politika preferováním některých profesí a povolání. Vzhledem k neustálému ohrožení plynulého chodu průmyslových podniků nedostatkem uhlí, se zvláštní pozornosti těšilo především hornické povolání.

K formulování názorů na budoucí sociální vývoj v Československu docházelo již v průběhu války v domácím i zahraničním odboji. Některé odbojové skupiny vydaly i své vlastní ideové programy. Inspiraci získávali českoslovenští ekonomové, sociální odborníci i politici z nových, teoretických koncepcí, které vznikaly ve světě i ve vlasti před druhou světovou válkou a za války. Jejich myšlení ovlivňovaly i bezprostřední politické a válečné události.

Významný rozvoj sociální politiky přislíbila i vláda Národní fronty Čechů a Slováků v Košickém vládním programu. Jelikož československá společnost také očekávala po válce provedení řady reforem, které byly chápány jako akt spravedlnosti, nemohli politici od svých prohlášení ustoupit a pod tlakem veřejného mínění museli provádět další sociální reformy. Ze sociálních problémů zajímala pracujících především otázka zavedení národního pojištění. Svůj požadavek dokládali i řadou rezolucí ze závodů. Přípravy národního pojištění se

ovšem z různých důvodů prodlužovaly a zákon o národním pojištění byl přijat až po komunistickém převratu.

S ohledem na zaměření našeho tématu jsme velkou pozornost věnovali především Revolučnímu odborovému hnutí. Ukázali jsme si, že vytvořením jednotné odborové organizace se výrazně zvýšil i vliv odborů na sociální politiku, a to především v otázce legislativy. Poválečné odbory se staly partnerem ministerstva sociální péče a spolupracovaly s ním na přípravě všech zákonodárných opatření. V rámci své organizační struktury vytvářelo odborové hnutí v Ústřední radě odborů i v oblastních orgánech sociálně-politické komise, které měly napomáhat uskutečňování oficiální linie odborového hnutí v sociální politice.

Již od osvobození republiky se odbory výrazně angažovaly v přípravách na zavedení národního pojištění. Někteří z odborářů přitom navázali na svou činnost na přípravě tohoto zákona z doby okupace. Odborové hnutí převzalo iniciativu při přípravě osnov zákona o národním pojištění. Později se ovšem ukázalo, že otázku národního pojištění není možné vyřešit bez dohody všech politických stran. A revoluční odborové hnutí muselo pak svá stanoviska především v otázce důchodové složky a organizace národního pojištění prosazovat při jednáních se zástupci stran Národní fronty Čechů a Slováků.

Členové odborů se také v komisi pro národní pojištění horníků při ministerstvu sociální péče zúčastnili příprav na vypracování penzijního hornického pojištění. Odbory se také snažily o odstranění tří denní absolutní karence v dělnickém nemocenském pojištění. Tento požadavek se nakonec podařilo uskutečnit ve všech odvětvích nemocenského pojištění k 1. lednu 1947. Ústřední rada odborů důsledně hájila i zájmy pracujících v připravované ústavě.

Odbory ovlivňovaly i činnost řady sociálních institucí, měli vliv na personální obsazení zemských i okresních úřadů práce i nejvýznamnější organizace v oblasti sociální péče – České sociální

pomoci. Revoluční odborové hnutí kontrolovalo i správu sociálního pojištění. Ministr sociální péče jmenoval k jejich návrhu zmocněnce ústředních nositelů sociálního pojištění a Ústřední rada odborů řídila Ústředí nositelů pojištění, které bylo zřízeno ke koordinaci činnosti všech zmocněnců. Ve svazu zaměstnanců sociální a zdravotní služby se také sdružovali všichni odborově organizovaní zaměstnanci sociálních a zdravotnických zařízení.

Síla odborového hnutí se projevila především v podnicích a v závodech. Jejich činnost kontrolovaly odbory prostřednictvím závodních rad. Odbory postupně získaly i kontrolu nad jmenováním a nad činností zaměstnanců podniků, závodů i ústředních orgánů znárodněného průmyslu, kteří měli na starosti sociální záležitosti a odmítali se podřítit instrukcím odborů, a prosadily v podnicích a v závodech i svou hegemonii na uskutečňování sociální politiky.

Seznam použitých zkratk

- ČSP - Česká sociální pomoc
- ČSR - Československá republika
- KOR - Krajská odborová rada
- KSČ - Komunistická strana Československa
- KSS - Komunistická strana Slovenska
- MOPSP - Ministerstvo ochrany práce a sociální péče
- MOR - Místní odborová rada
- NOÚZ - Národní odborová ústředna zaměstnanecká
- OR - Okresní odborová rada
- PVVZ - Petiční výbor věrní zůstaneme
- ROH - Revoluční odborové hnutí
- SNR - Slovenská národní rada
- SOR - Slovenská odborová rada
- SPŽP - Sdruženie príslušníkov priemyslu, živností a peňažníctva
- SSSR - Svaz sovětských socialistických republik
- ÚNP - Ústředí nositelů pojištění
- ÚNS - Ústavodárné národní shromáždění
- ÚOZS - Ústredie odborových sväzov Slovenska
- ÚRO - Ústřední rada odborů
- ÚVOD - Ústřední vedení odboje domácího
- ÚVZ - Ústředí veřejných zaměstnanců
- ZOS - Závodní odborová skupina

Seznam příloh

Příloha č. 1

Organizační struktura ROH schválená I. všeodborovým sjezdem

zdroj: RŮŽIČKA, Karel: *ROH v boji o rozšíření moci dělnické třídy 1945-1948*. Praha: Práce, 1963, s. 104-105.

Příloha č. 2

Organizační struktura ústřední sociálně-politické komise ÚRO a Návrh na novou úpravu organizace ústřední sociálně-politické komise a jejích orgánů

zdroj: VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 7, inv. č. 7/1a

Příloha č. 2

Poučení o nároku na rodinné přídavky a Přihláška nároků na rodinné přídavky

Zdroj: VOA ČMKOS, fond ÚRO-Soc., kart. 1, inv. č. 1/2a

Seznam literatury

ARCHIVY:

Archiv československé strany sociálně demokratické (A ČSSD):
fond č. 71; část II: Československá sociální demokracie (1945-1948)

Národní archiv (NA):

fond: KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha - oddělení - odborová komise ÚV KSČ, odborové oddělení ÚV KSČ 1945-1957 (KSČ-ÚV-40)
fond: Ministerstvo práce a sociální péče (MPSP)

Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů (VOA ČMKOS):

fond: Ústřední rada odborů, sekretariát (ÚRO-S)
fond: Ústřední rada odborů, představenstvo (ÚRO-P)
fond: Ústřední rada odborů, sociální oddělení (ÚRO-Soc.)
fond: Ústřední rada odborů, sekretariát II (ÚRO-S II)
fond: Ústřední rada odborů, sjezdy, I. všeodborový sjezd (ÚRO- SJ I)
fond: Kabinet dějin odborů (KDO)

NEVYDANÉ PRAMENY:

PURKYŇOVÁ: *Sociálně politická práce na závodech*. VOA ČMKOS, DT 11/2.

Projev ministra práce a sociální péče a generálního tajemníka ÚRO Evžena Erbana, pronesený dne 25. října 1949 na Vysoké škole politických a sociálních nauk. VOA ČMKOS, DT 11/5

VYDANÉ PRAMENY:

Košický vládní program. Praha: Svoboda, 1974.

Sbírka zákonů a nařízení Republiky československé 1945, 1946, 1947

Vznik Revolučního odborového hnutí. (ed.) JÍŠA, Václav, aj., Praha: Práce, 1977.

ČASOPISY:

Sociální revue 1945, 1946, 1947

LITERATURA:

Antonín Zápotocký ve vzpomínkách současníků. (ed.) KLEMENTOVÁ, Jitka, Praha: Práce, 1985.

BENEŠ, Edvard: *Demokracie dnes a zítra.* Praha: Čin, 1946.

DEYL, Zdeněk: *O národní pojištění na stránkách Rudého práva v letech 1945-1948.* In: Sborník k dějinám 19. a 20. století, Sv. 4, Praha: ČSAV, 1977, s.125-174.

DUBSKÝ, Vladimír, GOSIOROVSKÝ, Miloš, HRADILÁK, Zdeněk, aj.: *Nástin dějin československého odborového hnutí. Od vzniku prvních organizací odborového typu do období nástupu k výstavbě socialismu.* Praha: Práce, 1963.

JINDŘICH, J. Alois: *Sociální (národní) pojištění. Díl I, Systematika.* Praha: Spolek posluchačů Vysoké školy politické a sociální, 1947.

JINDŘICH, J. Alois: *Národní (sociální) pojištění. Díl II (přepřacovaný), Část zvláštní.* Praha: Vysoká škola politická a sociální, 1948.

KALINOVÁ, Lenka: *Postoje obyvatelstva k sociálním otázkám v období státního socialismu.* In: *Po stopách nedávné historie. Sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana.* (ed.) Pernes, Jiří, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003, s. 191-205.

KALINOVÁ, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004.

KALINOVÁ, Lenka: *Změny sociálního systému v Československu po druhé světové válce v kontextu vývoje ve vyspělých zemích.* In: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, Sv.1.* (ed.) Kárník, Zdeněk, Kopeček, Michal, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Dokořán, 2003, s. 119-155.

OČOVSKÁ, Marta: *Historie odborů, jejich postavení a právní subjektivita.* In: *Pohledy. Revue pro politiku, ekonomii, sociologii a historii,* 2000, roč. 8, č. 5, s. 10-13.

POTUČEK, Martin: *Sociální politika.* Praha: Slon, 1995.

PRŮCHA, Václav, KALINOVÁ, Lenka: *Koncepce budoucí hospodářské a sociální politiky v československém odboji za druhé světové války.* In: *Acta Oeconomica Pragensia,* 2005, roč. 13, č. 3, s. 81-107.

RŮŽIČKA, Karel: *ROH v boji o rozšíření moci dělnické třídy 1945-1948.* Praha: Práce, 1963.

STÁTNÍK, Dalibor: *Sankční pracovní právo v padesátých letech. Vládní nařízení o opatření proti fluktuaci a absenci č. 52/1953 Sb.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.

TÁBORSKÝ, Eduard: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem.* Praha: Mladá fronta, 1993.

TAX, Peter: *Osudová rozcestí a Evžen Erban I. : prolog.* Praha: Nadas, 1992.

TAX, Peter: *Osudová rozcestí a Evžen Erban II. : 1945 rok nadějí.* Praha: Nadas, 1992.

TAX, Peter: *Osudová rozcestí a Evžen Erban III. : 1948 - rok tří předpokladů*. Praha: Nadas-Afgh, 1992.

VEČEŘA, Miloš: *Sociální stát: východiska a přístupy*. Praha: Slon, 1993.

VOLÍNOVÁ-BERNARDOVÁ, Růžena: *Pohled zpět: život ve vírech 20. století: psáno v Readingu v letech 1999-2000*. Praha: Akropolis, 2003.

ZEMAN, Zbyněk: *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000.

Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí k I. všeodborovému sjezdu. Praha: Práce, 1946.

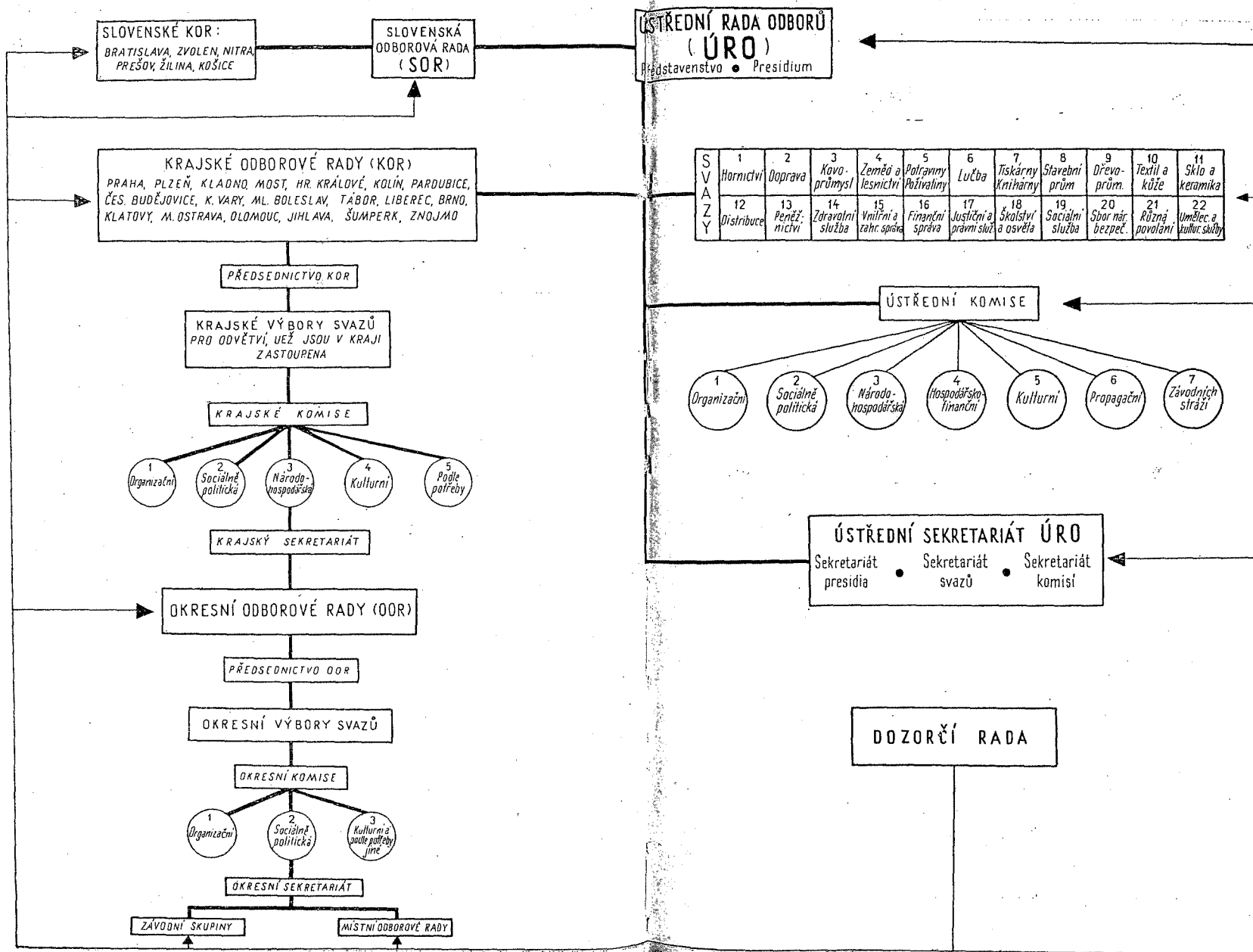
Zpráva o činnosti Revolučního odborového hnutí od I. do II. všeodborového sjezdu. Praha: Práce, 1949.

Přílohy

Příloha č. 1

ORGANIZAČNÍ STRUKTURA ROH SCHVÁLENÁ I. VŠEOBODOROVÝM SJEZDEM

S V A Z Y	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Hornictví	Doprava	Kovo- průmysl	Zeměd- lesnictví	Potravní Pořivařiny	Lučba	Tiskárny Knihárny	Stavební prům.	Dřevo- prům.	Textil a kůže	Sklo a keramika
	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
	Distribuce	Peněž- nictví	Zdravotní služba	Vnitřní a zahr. správa	Finanční správa	Justiční a právní služ.	Školství a osvěta	Sociální služba	Sbor nář. bezpeč.	Různá dovolení	Umělec a kulturní skupiny

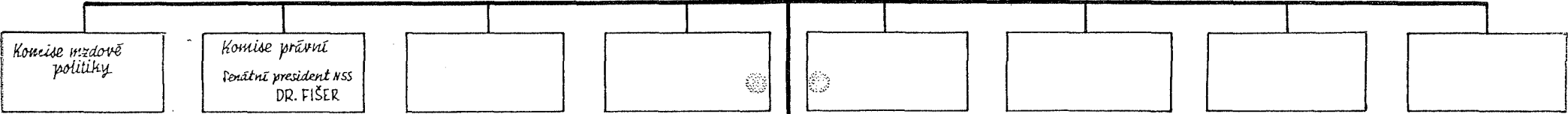
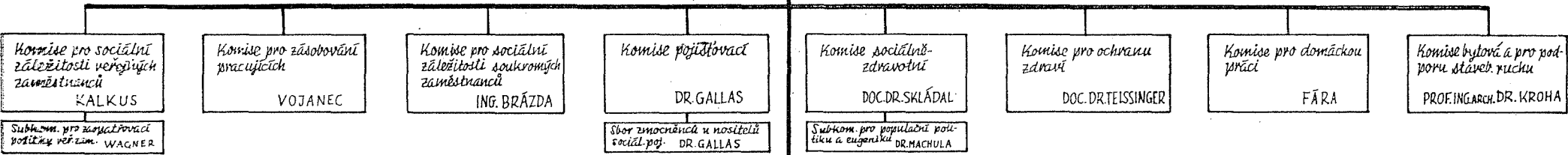
Příloha č. 2

Ústřední komise
sociálně-politická

V. CIPRO
předseda

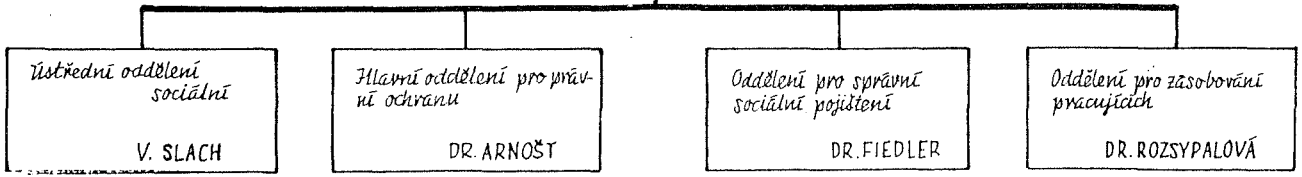
DR. F. VAVŘIČKA
1. zástupce

KOMISE:

PLÁNOVANÉ KOMISE:

ODDĚLENÍ:

14976

Návrh na novou úpravu organizace
Ústřední sociálně politické komise a jejích orgánů.

Před časem byla dodána ústřednímu sociálnímu oddělení schéma organizace ústřední komise sociálně-politické a jejích orgánů. Toto schéma je nesprávné, neúplné a nepřesné a v některých bodech neodpovídá ani skutečnému stavu. Zejména je poukázati na tyto nedostatky:

1/ Ústřední sociálně-politické komisi podléhá 10 komisí /6 běžících a 2 plánované/. Mezi těmito komisemi jsou velmi značné rozdíly.

a/ Některé z těchto komisí mají přidělené zaměstnance /veřejnozaměstnanecká, soukromozaměstnanecká, pro domáckou práci/, kteří konají práce, porady, interevnce, návrhy a j. přímo jménem této komise a nejsou v žádném styku s ústředním sociálním oddělením. Zaměstnanci soukromozaměstnanecké komise konají tytéž práce jako zaměstnanci ústředního sociálního oddělení, zaměstnanci veřejnozaměstnanecké komise a komise pro domáckou práci konají práce, jež vůbec nejsou přiděleny zaměstnancům ústředního sociálního oddělení. Zaměstnanci těchto tří komisí nahrazují tedy ve svém oboru zaměstnance ústředního sociálního oddělení.

b/ Jiné komise /pojišťovací, pro ochranu zdraví, komise bytová a pro podporu stavebního ruchu/, nemají vůbec zaměstnanců a styk s ústředním oddělením sociálním obstarávají zaměstnanci tohoto oddělení, které je členem komise. Totéž platí o komisí pro zásobování pracujících s tím rozdílem, že výkonným orgánem je oddělení pro zásobování pracujících.

c/ Jiné komise, /sociálně-zdravotní/, mají sice své zaměstnance, ti však podléhají a jejich poštu podpisuje vedoucí tajemník ústředního sociálního oddělení.

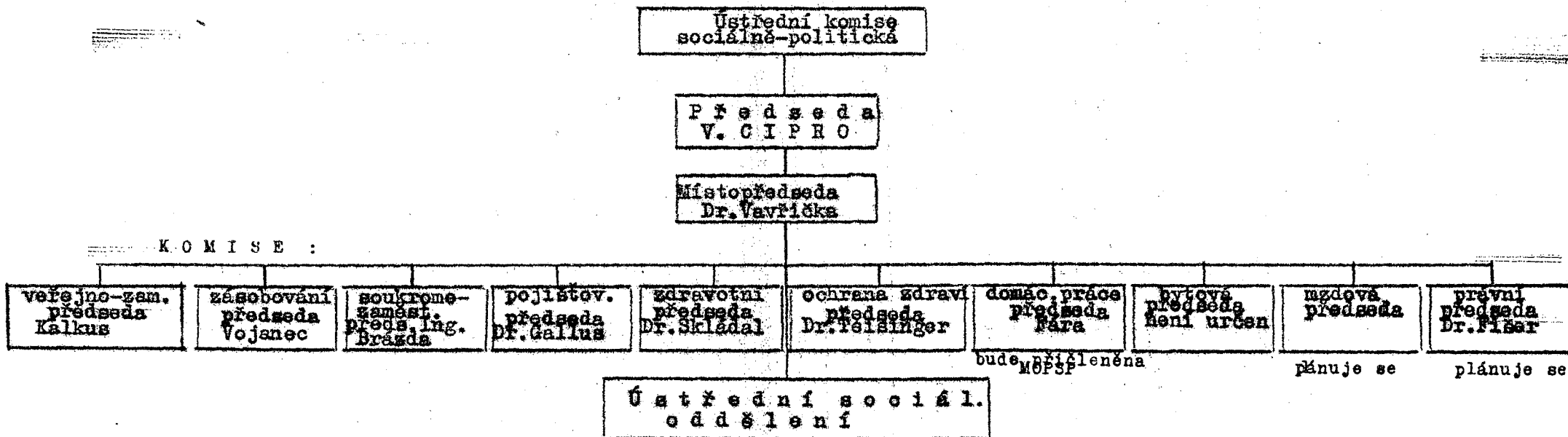
2/ Jako rovnocenná jsou vedle sebe postavena 1. Ústřední oddělení sociální, 2. Hlavní oddělení pro právní ochranu, 3. Oddělení pro správu sociálního pojištění, 4. Oddělení pro zásobování pracujících. O rovnocennosti těchto oddělení nelze mluvit. Výkonným orgánem odpovídajícím konstrukci ústřední sociálně-politické komise je jedině Ústřední sociální oddělení. Hlavní oddělení pro právní ochranu a oddělení pro zásobování pracujících jsou pouze součástmi, resp. referáty ústředního oddělení sociálního. Oddělení pro správu sociálního pojištění jako takové již nepřichází v úvahu, jelikož dle vyhlášky č. 558/45 Úř. list se stává z něho "Ústředí nositelů pojištění".

Návrh na odstranění nedostatků :

ad 1/ Nejlépe vyhovuje, a zaručuje řádné plnění úkolů konstrukce komise pojišťovací, komise pro ochranu zdraví a komise bytové a pro podporu stavebního ruchu. Navrhuje se proto přenesení samostatností komise soukromozaměstnanecké, veřejnozaměstnanecké, komise pro zásobování pracujícími a sociálně-zdravotní do Ústředního sociálního oddělení a to do příslušného referátu /mzdového, pojišťovacího a p./ . Komise pro domácí práci bude přičleněna ministerstvu ochrany práce a sociální péče a nepřichází proto v úvahu.

ad 2/ Ústřední sociální oddělení je dosud rozděleno na referáty mzdový, pojišťovací, ochrana práce, daňový a jiný, studium pracovních norem. Navrhuje se přičlenit referát hlavní právní ochrana, zásobování, sociálně zdravotní a rekreace. V referátu hlavní právní ochrana, zásobování a rekreace se předpokládá, že až do soustředění ústředního sociálního oddělení do jedné budovy by pošta byla podpisována způsobem jako dosud. Referát sociálně zdravotní se doporučuje sloučit v jediný sociálně-pojišťovací a zdravotní vzhledem k tomu, že řeší velmi často společné problémy. Rozdělení referátů by mělo nepřísunivé důsledky /srv.ministerstvo ochrany práce a sociální péče a ministerstvo zdravotnictví/.

Na základě shora uvedeného se navrhuje tato organizace :

Ústřední sociál.

Vedoucí
V. Slach

1. Zástupce :
Dr. M s f í k

2. Zástupce :
Dr. Holman

R E F E R Á T Y :

uzobv Dr. Holman	ochrana pře- ce Frank	pojištovací Dr. Matik	danový s. j. Kraus	studium pře- norem Somanowski	Dr. Rožavpa- lova	zdravotní Aurešnick	rekreace Lupoměch	hl. práv. ochrana Dr. Endrna
---------------------	-----------------------------	--------------------------	-----------------------	-------------------------------------	----------------------	------------------------	----------------------	---------------------------------

11

Příloha č. 3

Poučení o nároku na rodinné přídatky

podle zákona č. 154/45 Sb.

Zákon o rodinných přídatcích některých osob pojištěných pro případ nemoci zavádí od 1. prosince 1945 rodinné přídatky ve výši Kčs 150.— měsíčně na každé nezaopatřené dítě.

Nárok mohou uplatňovat zaměstnanci, kteří jsou pro případ nemoci povinně pojištěni podle zákona o dělnickém pojištění nebo podle zákona o nemocenském pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách nebo podle zákona o pojištění u bratrských pokladen. Rodinné přídatky se poskytují na děti: manželské, nemanželské, nevlastní a osvojené, mladší 18ti let, pokud vlastní příjem dítěte zvýšený o přídatek podle tohoto zákona nepřesahuje Kčs 7.200.— ročně.

Rodinné přídatky se rovněž poskytují na nemajetné schovance, jestliže o ně pojištěnec pečuje bezplatně v rozsahu obvyklé, mravní i hmotné rodičovské péče, pokud vlastní příjem schovance, zvýšený o přídatek podle tohoto zákona, nepřesahuje Kčs 7.200.— ročně.

Rodinné přídatky se vyplácejí i na děti starší 18ti let až do 24 let:

a) Přípravují-li se na budoucí povolání jako učňové a nepřesahuje-li jejich příjem včetně naturálního zaopatření spolu s rodinným přídatkem Kčs 7.200.— ročně. Učňové v hornictví se považují až do skončení učební doby za nezaopatřené bez ohledu na výši příjmu.

b) Studují-li na řádném učilišti (školách veřejných, školách mající právo veřejnosti nebo na školách soukromých úředně schválených či veřejným školám na roveň postavených) a nemají-li příjmu, který by přesahoval spolu s rodinným přídatkem Kčs 7.200.— ročně.

c) Jsou-li pro duševní nebo tělesnou chorobu (vadu) k výdělků nezpůsobilé.

Sbíhá-li se nárok na přídatek u více osob na totéž dítě, má na přídatek nárok ta z nich, která má dítě v přímém zaopatření.

Nárok na rodinný přídatek nepřísluší osobám, které pozbyly československého státního občanství podle ústavního dekretu presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945, č. 33 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, s výjimkou osob, které jest podle §§ 2 a 4 dekretu považovány za československé státní občany. Všem ostatním osobám bez ohledu na státní příslušnost a národnost nárok na rodinný příspěvek přísluší.

Nárok na rodinný přídatek přísluší za každý kalendářní měsíc, v němž byly splněny podmínky pro jeho poskytování; zaniká uplynutím měsíce, ve kterém tyto podmínky odpadly. Jestliže byl žadatel v měsíci povinně pojištěn pro případ nemoci méně než 25 dnů, poskytne se mu pouze poměrná část rodinného přídatku, která činí 6.— Kčs za každý den povinného nemocenského pojištění; doba po kterou má žadatel nárok na nemocenské se klade na roveň době povinného pojištění.

Nárok na rodinný přídatek musí být uplatněn u příslušného nositele nemocenského pojištění na předepsaném tiskopise do šesti měsíců, jinak zaniká nárok na výplatu příslušné splátky.

Žadatel je povinen ohlásiti pojišťovně veškeré změny údajů uvedených jím v přihlášce (na př. změna bydliště, úmrtí nebo narození dítěte, skončení návštěvy školy, překročení hranice Kčs 7.200.— ročně v příjmu dítěte, přestoupení k jinému nositeli pojištění, přestane-li o dítě pečovat a pod.). V případě změny nositele pojištění je mimo to žadatel povinen sděliti novému nositeli u které pojišťovny pobíral dosud rodinné přídatky.

Rodinné přídatky nejsou pracovním výdělkem podle předpisu o veřejnoprávním sociálním pojištění a jsou osvobozeny od daní, poplatků a jiných veřejných dávek. Podání i listiny a jejich přílohy týkající se rodinných přídatků jsou osvobozeny od kolků a poplatků.

Rodinné přídatky budou vypláceny ve čtvrtletních obdobích a to buď prostřednictvím poštovní spořitelny nebo prostřednictvím závodních rad.

Porušení, opomenutí nebo nesplnění povinností uložených tímto zákonem se trestá podle zákona, podle něhož je žadatel nemocensky pojištěn.

Návod k vyplnění přihlášky pro pojištěnce.

Přihlášku jest třeba vyplniti čitelně perem, inkoustovou tužkou nebo strojem. Silně orámované části žadatel nevyplňuje. Přihlášku jest třeba vyplniti přesně a pravdivě ve všech příslušných rubrikách a sloupcích. Nevyplněné rubriky a sloupce jest třeba proškrtnouti.

U záhlaví uveďte v rubrice „Pro případ nemoci pojištěn u“ jméno a sídlo pojišťovny, případně její úřadovny, (úřadovny sociálního pojištění, pokladny) u které jste v době podání přihlášky pojištěn.

I/1 Na prvním místě uveďte jméno rodné a pak jméno křestní (na př. Novák Jan). Je-li žadatelem žena, uveďte také jméno dívčí (na př. Nováková Marie, rož. Novotná).

I/4 Rodinný stav na př. svobodný, ženatý, vdaná, vdovčelý, rozloučený, rozvedený.

I/8 Nestací uvést dělník nebo úředník, nýbrž s bližším označením, jako na př. zemědělský dělník, soustružník, zřízenec, příručí, účetní, peněžní úředník a pod.

I/9 Uved'te znění firmy (jméno zaměstnavatele) a přesnou adresu.

II/1 Na př. Nemá sám nárok na rodinné přídatky, mrtev, nepečuje o dítě, rozvod.

III/1 Obdobně jako II/1 ovšem s ohledem k oběma rodičům.

IV. Pro údaje o každém jednotlivém dítěti jest vyhrazen jeden sloupec.

IV/3 Na př.: syn, nemanželská dcera, nevlastní syn, osvojenec, vnuk, schovanec.

IV/4 Je-li v přímém zaopatření žadatele, uveďte: „u mne“; je-li dítě v přímém zaopatřování jiné osoby (matky, babičky, pěstouna), uveďte její jméno a přesnou adresu. Je-li dítě v ústavním zaopatření, uveďte jméno a sídlo ústavu a částku, kterou žadatel přispívá měsíčně na tento pobyt.

IV/5 Bydlí-li dítě ve společné domácnosti se žadatelem, uveďte: „u mne“, má-li dítě jiné bydliště, uveďte přesnou adresu.

IV/7 U studujících starších 16 let uveďte název a sídlo školy a třídu. Je-li dítě zaměstnané, uveďte přesné jméno a adresu zaměstnavatele.

IV/8 Není-li Vám známa přesná výše mzdy dítěte včetně naturálních požitků, dotazte se jeho zaměstnavatele.

IV/10 Potvrzení zaměstnavatele dítěte je třeba jen u zaměstnaných dětí starších 16 let. Potvrzení lékaře pojišťovny nebo okresního nebo obvodního lékaře je třeba jen u dětí starších 18 let, pokud jsou nezpůsobilé k výdělku. Tato potvrzení nutno umístiti ve sloupci toho dítěte, ke kterému se potvrzení vztahuje. Všechna potvrzení se provádějí v bodě 10 a jiných zvláštních potvrzení nebo vysvědčení není třeba.

Žadatel je povinen nejprve proškrtnouti všechny sloupce, které zůstaly nevyplněny, na př. má-li 2 děti vyplní v oddílu IV první 2 sloupce a 3-8 sloupec proškrtně. Teprve potom předloží tuto řádně vyplněnou přihlášku k potvrzení zaměstnavateli dítěte po př. lékaři.

Pak předloží žadatel tuto přihlášku k potvrzení majiteli domu (jeho zástupci.) Je-li sám majitelem (nájemcem) domu, předloží ji k potvrzení místnímu národnímu výboru.

Přihlášku opatřenou všemi potvrzeními předloží pojištěnec závodní radě, v podnicích kde není závodní rady důvěrníkoví, a kde není ani důvěrník, přímo zaměstnavateli. Závodní rada (důvěrník nebo zaměstnavatel) přihlášku potvrdí a hromadně odevzdá za celý závod příslušné pojišťovně.

Poučení pro zaměstnavatele dítěte:

Zaměstnavatel dítěte staršího 16 let potvrdí v bodu IV/10 že je dítě u něho zaměstnáno a výši jeho mzdy včetně naturálních požitků. Toto potvrzení musí být umístěno ve sloupci toho dítěte, ke kterému se potvrzení vztahuje.

Poučení pro lékaře:

Lékař pojišťovny nebo okresní lékař nebo obvodní potvrdí v bodu IV/10, že je dítě pro duševní nebo tělesnou chorobu (vadu) k výdělku nezpůsobilé a uvede diagnosu. Takové potvrzení je jen třeba u dětí starších 18 let.

Poučení pro majitele domu (Místní národní výbor):

Majitel domu nebo jeho zástupce potvrdí ve všech rubrikách řádně vyplněnou přihlášku teprve tehdy, když je již opatřena příslušnými potvrzeními zaměstnavatele dítěte v bodu IV/10. Majitel domu se při tom přesvědčí, zda zapsané údaje souhlasí se zápisy na kmenovém listu pro domácnost, a zda jsou proškrtnuty nevyplněné sloupce v oddílu IV.

V případě, že je žadatel sám majitelem domu (nájemcem) potvrdí tuto přihlášku místní národní výbor.

Poučení pro závodní radu (zaměstnavatele):

Přihlášku potvrzuje závodní rada. Tam kde není, potvrdí přihlášku důvěrník a kde není ani důvěrník, potvrdí ji zaměstnavatel. Před potvrzením se přesvědčí, zda jest přihláška řádně a pravdivě vyplněna, zda jsou na přihlášce všechna potřebná potvrzení (v bodě IV/10 a potvrzení majitele domu nebo místního národního výboru). Rovněž se přesvědčí, zda jsou proškrtnuty v oddílu IV nevyplněné sloupce.

Potvrzené přihlášky odevzdá závodní rada (důvěrník, zaměstnavatel) hromadně za všechny zaměstnance podniku příslušné nemocenské pojišťovně.

Příhláška nároků na rodinné přídavky podle zák. č. 154/45 Sb.

Pro případ nemoci pojištěn u: .....

I.

1. Příjmení a jméno pojištěnce: <small>-(u žen též jméno dívčí)</small>			
2. Narozen:		3. č. prac. knížky: členské číslo:	
<small>den, měsíc, rok, místo</small>			
4. Rodinný stav:	5. Státní příslušnost:	6. Národnost:	
7. Bydliště:			
<small>obec</small>		<small>ulice</small>	<small>č. domu</small>
v podnájmu u:		<small>pošta</small>	
8. Povolání:			
9. Jméno a adresa zaměstnavatele:			

II.

Uplatňuje-li nárok matka, uveďte:	
1. důvod, proč neuplatňuje nárok otec:	
2. příjmení a jméno otce:	
3. datum jeho narození:	
4. jeho bydliště:	
5. kde je zaměstnán: (jméno a adresa zaměstnavatele)	

III.

Uplatňuje-li nárok jiná osoba, než některý z rodičů, uveďte:	otec:	matka:
1. důvod, proč neuplatňuje nárok otec, po př. matka:		
2. příjmení a jméno:		
3. datum narození:		
4. bydliště:		
5. kde je zaměstnán(a): (jméno a adresa zaměstnavatele)		

Pro záznamy pojišťovny:

1945/6				1945/6				1946				1945			
měsíc	dnů	děti	Kčs	měsíc	dnů	děti	Kčs	měsíc	dnů	děti	Kčs	měsíc	dnů	děti	Kčs
12—XII				12—III				4—VII				7—X			
I				1—IV				5—VIII				8—XI			
II				2—V				6—IX				9—XII			
				3—VI											
Poukaz				Poukaz				Poukaz				Poukaz			
Likvidoval:		Přezkoušel:		Likvidoval:		Přezkoušel:		Likvidoval:		Přezkoušel:		Likvidoval:		Přezkoušel:	

IV. Uplatňuji nárok na rodinné přídatky na tyto nezaopatřené děti:

1. Jméno a příjmení dítěte:								
2. narozeno:	/ 19	/ 19	/ 19	/ 19	/ 19	/ 19	/ 19	/ 19
3. poměr k pojištěnci:								
4. u koho je dítě v přímém zaopatření:								
5. bydliště dítěte:								
6. jsou na dítě placeny alimenty nebo jakékoliv příspěvky na vý- živu a výchovu: kým, komu a v jaké výši:								
7. zaměstnání díka: (škola, zaměstnavatel)								
8. mzda (služné) dítěte (včetně naturálních požitků) týdně:	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs
měsíčně:	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs
9. jiné příjmy dítěte v roční výši: (úroky, důchod, stát, stud. podpora a j.)	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs	Kčs
10. Potvrzení zaměstnavatele dí- těte o výši mzdy. (Jen u dětí starších 16 let): Potvrzení lékaře o duševní nebo tělesné chorobě (vadě), pro kterou je dítě nezpůsobilé výdělku. (Jen u dětí starších 18 let):								
Pro záznamy pojišťovny:								

<p>Po přečtení mnež daných poučení prohlašuji místopis z ně, že veškeré údaje, které jsem v této přihlášce uv. dl, jsou pravdivé a jsem si vědom, že nepravím přijaté částky jsem povinen vrátit a že nepravdivá sdělení jsou trestná.</p>	<p>Potvrzení majitele domu (Místního národního výboru):</p>	<p>Potvrzení závodní rady (zaměstnavatele):</p>
	<p>Datum ..... podpis pojištěnce.</p>	<p>Datum ..... podpis (razítko).</p>

